

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
ŽMOGAUS IR VISUOMENĖS STUDIJŲ FAKULTETO
EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS

KAROLINA REIPĖ
(VAIKO TEISIŲ APSAUGA)

ELEKTRONINIŲ PATYČIŲ PAPLITIMAS GIMNAZIJOSE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas:

Prof. dr. Romas Prakapas

Vilnius, 2025

TURINYS

ĮVADAS	2
1. ELEKTRONINĖS PATYČIOS, KAIP VIENA IŠ PATYČIŲ FORMŲ	5
1.1 Elektroninių patyčių samprata.....	5
1.2 Elektroninių patyčių priežastys ir pasekmės	11
1.3 Elektroninių patyčių paplitimas švietimo įstaigose	16
1.3.1 Elektroninių patyčių paplitimas užsienio šalyse	16
1.3.2 Elektroninių patyčių paplitimas Lietuvoje.....	19
1.4 Elektroninių patyčių prevencijos švietimo įstaigose galimybės	21
1.5 Elektroninių patyčių problemos sprendimo ypatumai vaiko teisių apsaugos specialisto veikloje ...	27
2. ELEKTRONINIŲ PATYČIŲ PAPLITIMO TENDENCIJOS GIMNAZIJOSE	32
2.1 Tyrimo metodologija	32
2.2 Tyrimo duomenų analizė.....	40
2.2.1 Mokinių anketinės apklausos analizė	40
2.2.2 Vaiko teisių apsaugos specialistų apklausos analizė.....	48
2.3 Tyrimo rezultatų apibendrinimas ir diskusija.....	55
IŠVADOS.....	58
REKOMENDACIJOS	61
LITERATŪROS SĄRAŠAS	62
SUMMARY	73
PRIEDAI.....	75
AKADEMINIO SĄŽININGUMO DEKLARACIJA.....	80

IVADAS

Temos aktualumas. Šiai dienai elektroninė erdvė yra neatsiejama daugelio žmonių gyvenimo dalis visame pasaulyje. Elektroninė erdvė atveria daugybę naujų galimybių – leidžia greitai ir patogiai ieškoti bei perduoti informaciją, palaikyti ryšį su draugais, bendrauti, mokytis, žaisti, pramogauti ir užsiimti kitomis pačiomis įvairiosiomis veiklomis, kurios gali sudominti tiek suaugusiuosius tiek vaikus. Akivaizdu, kad Lietuvoje vaikai taip pat naudojami internetu, o sparčiai populiarėjant įvairiems socialiniams tinklams, auga ir mokinių įsitraukimas į juos. Socialiniuose tinkluose vaikai gali išreikšti save ir atrasti naujas galimybes, tačiau negalima nepaminėti socialiniuose tinkluose kylančių grėsmių (Panwar, 2020, p. 93). Elektroninės patyčios – viena iš jų.

Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme elektroninės patyčios įvardijamos kaip „patyčios iš kito asmens naudojantis informacinėmis technologijoms ir (ar) informacinės visuomenės informavimo priemonėmis, siekiant įbauginti tą asmenį, pakenkti jo reputacijai ar kitokiu būdu jį pažeminti, neatsižvelgiant į tai, ar patyčių informacija siunčiama asmeniškai, ar paskleidžiama neapibrėžtam gavėjų skaičiui“ (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, 1991). Elektroninių patyčių sąvoką gali apimti įžeidinėjimai ir (ar) šmeižimas elektroninėje erdvėje, kenkimas kito asmens reputacijai, informacijos, nuotraukų ar filmuotos medžiagos paviešinimas, siekiant pasityčioti, atstūmimas ar nepriėmimas į atitinkamas grupes.

Pastebima, kad elektroninių patyčių reiškinys yra plačiai paplitęs. Elektroninių patyčių paplitimas tarp jaunimo visame pasaulyje svyruoja nuo 6,5 proc. iki 72 proc., (Cross-national aspects of cyberbullying victimization among 14-17 year old adolescents across seven European countries, 2018), o UNICEF atliktoje apklausoje atsispindi, kad kas trečias jaunuolis teigia tapęs patyčių internete auka (UNICEF poll: more than a third of young people in 30 countries report being a victim of online bullying, 2019). Elektroninės patyčios yra įvardijamos kaip pasaulinė visuomenės sveikatos problema, o didžiausias poveikis matomas paauglių tarpe. Elektroninės patyčios siejamos su depresija, nerimo sutrikimais, mintimis apie savižudybę, miego sutrikimais, galvos skausmu, apetito praradimu. Taip pat elektroninės patyčios gali įtakoti psichoaktyvių medžiagų vartojimą bei nusikalstamumą (Ngo et al., 2021).

Paauglystės laikotarpis pasižymi biologiniais, socialiniais ir elgsenos pokyčiais, kurie turi įtakos gyvenimo būdui, socialinei, šeimyninei, kultūrinei ir dvasinei veiklai, taip pat asmenybės formavimuisi. Pažymima, kad paauglystėje bendraamžiai dažnai daro didesnę įtaką vienas kitam nei vaikystėje arba jau sulaukus pilnametystės. Bendraamžiai atlieka svarbų vaidmenį psichologiniam ir socialiniam

vystymuisi, tačiau pastebima, kad bendraamžių poveikis gali būti tiek teigiamas, tiek neigiamas (Prakash-Dubey et al., 2022, p. 1). Jungtinės Tautos paauglius apibrėžia kaip 10-19 metų amžiaus asmenis (Adolescents, 2022), o, nors jaunimo amžius visuotinai nėra apibrėžtas, Jungtinės Tautos nurodo, kad jaunimo laikotarpis apima 15-24 metų amžiaus asmenis (World youth report, 2020). Žvelgiant iš vaikų pusės, manytina, kad, nagrinėjama tema gali ypatingai paveikti 15-17 metų amžiaus asmenis, todėl, turint omenyje minėtą amžių, būtų tikslinga elektroninių patyčių paplitimo temą nagrinėti gimnazinio amžiaus vaikų kontekste.

Atsižvelgiant į neigiamą jaunuolių įtaką savo bendraamžių tarpe vienas kitam ir kokią žalą ji gali daryti, manoma, kad elektroninių patyčių paplitimas gimnazijose yra ypatingai svarbi, aktuali ir reikalaujanti dėmesio tema.

Temos iširtumas, naujumas. Elektroninių patyčių paplitimo gimnazijose tema šiomis dienomis yra išties aktuali, tačiau pastebima, kad nėra skiriama pakankamai dėmesio šios temos paplitimui. Užsienio šalių autoriai aktyviai nagrinėja elektroninių patyčių temą – apie minėtas patyčias socialiniuose tinkluose rašė Giunetti ir Kowalskis (2022), apie elektroninių patyčių paplitimą prieš Covid-19 pandemiją ir pandemijos metu rašė Batlett ir kt. (2021), o Evangelio ir kt. (2022) atliko sistemingą apžvalgą pradinėjų ir vidurinių klasių mokinių elektroninių patyčių tema. Lietuvoje apie elektroninių patyčių sampratą, dalyvius, priežastis bei padarinius rašė Girdvainis (2014), apie socialinius tinklus bei juose patiriamas grėsmes rašė Žibėnienė ir Brasienė (2013), o apie patyčių prevencijos bruožus išgrynintoje gimnazijoje rašė Prakapas ir Liubeskaitė (2013). Elektroninių patyčių tema taip pat galima rasti įvairių mokslinių darbų, straipsnių bei publikacijų lietuvių ir anglų kalbomis. Moksliniuose šaltiniuose didelis dėmesys yra skiriamas elektroninių patyčių sampratai, požymiams, priežastims, pasekmėms ir prevencijai, tačiau kur kas mažiau informacijos galima rasti elektroninių patyčių paplitimo tema. Kalbant apie nagrinėjamo reiškimo paplitimą Lietuvoje, Pasaulio sveikatos organizacija (toliau - PSO) kas ketverius metus vykdo apklausą, kurios metu yra apklausiami mokyklinio amžiaus vaikai nuo 11 iki 15 metų, tačiau kalbant apie elektroninių patyčių paplitimą tarp gimnazinio amžiaus mokinių (15-17 metų), randamas tik vienas tyrimas atliktas Lietuvoje (Elektroninių patyčių paplitimas tarp Klaipėdos apskrities vyresniųjų klasių moksleivių, 2009). Minėtas tyrimas buvo atliktas 2009 metais, o, turint omenyje vis didėjantį paauglių įsitraukimą į socialinius tinklus, būtina naujai įvertinti šio reiškimo paplitimo mastą.

Mokslinė problema. Socialiniai tinklai yra neatsiejama paauglių kasdienybės dalis, o elektroninė erdvė yra lengvai prieinama, joje paaugliai atranda galimybę bendrauti ir plėtoti santykius (Evangelio et al., 2022, p. 1). Pažymima, kad paauglystė yra svarbus etapas žmogaus psichinei sveikatai ir gerovei,

būtent paauglystėje yra ugdomasi savikontrolė, socialinės sąveikos ir mokymosi įgūdžiai. Neigiama patirtis gali žalingai veikti šių įgūdžių formavimosi procesą, o tai gali turėti įtakos ne tik paauglystėje, bet ir sulaukus pilnametystės (Addressing child and adolescent mental health, 2023).

Elektronines patyčias neretai galima laikyti kaip vieną iš smurto formų, kuri gali daryti didelę įtaką paaugliams ir, daugeliu atveju, sukelia negrįžtamą žalą (Prakash-Dubey et al., 2022, p. 2). Elektroninės patyčios gali kelti daug neigiamų emocijų - gali atsirasti depresija, nerimas, suicidinės mintys, savęs žalojimas, žema savigarba, piktnaudžiavimas narkotinėmis medžiagomis ar kitos problemos. Pažymima, kad elektroninės patyčios pasireiškia didesniu nerimo ir depresijos lygiu ir didesne suicidinio elgesio rizika, lyginant su kitomis patyčių formomis (Lect., 2022, p. 2).

Turint omenyje tai, kad elektroninės patyčios gali daryti didelę žalą jaunimui, siekiant išvengti ar sumažinti pasekmes, būtų tikslinga vykdyti prevenciją nagrinėjama tema. Pabrėžiama, kad prieš rengiant prevencijos projektus, svarbu nustatyti elektroninių patyčių paplitimo mastą, tačiau, kaip jau mintėta, Lietuvoje šios problemos paplitimas nėra aiškus. Atsižvelgiant į tai, keltina **problema** – koku mastu yra paplitę elektroninės patyčios gimnazijose?

Atliekant kiekybinį tyrimą, formuluojama **hipotezė** – elektroninės patyčios dažniausiai pasireiškia mergaičių ir jaunesnio amžiaus mokinių tarpe.

Tyrimo objektas – elektroninių patyčių paplitimas gimnazijose.

Darbo tikslas – atskleisti elektroninių patyčių paplitimo mastą gimnazijose.

Uždaviniai:

1. Atskleisti elektroninių patyčių sampratą;
2. Pristatyti elektroninių patyčių prevencijos galimybes;
3. Aptarti elektroninių patyčių paplitimo tendencijas gimnazijose.

Atliekant tyrimą, buvo naudojami šie mokslinio **tyrimo metodai:**

1. Teoriniams tyrimo matmenims pristatyti taikytas mokslinės literatūros bei teisės aktų analizės metodas;
2. Elektroninių patyčių paplitimo gimnazijose įvertinimui taikyti anketinės apklausos ir interviu metodai;
3. Empirinių duomenų apdorojimui naudoti turinio analizės bei statistinės analizės metodai.

Darbo struktūra. Magistro darbą sudaro įvadas, du skyriai, išvados, rekomendacijos, šaltinių bei literatūros sąrašas, santrauka anglų kalba, priedai ir akademinio sąžiningumo deklaracija. Darbo apimtis – 81 lapas.

1. ELEKTRONINĖS PATYČIOS, KAIP VIENA IŠ PATYČIŲ FORMŲ

1.1 Elektroninių patyčių samprata

Šiomis dienomis gyvenimas be interneto yra sunkiai įsivaizduojamas daugeliui. Vaikai, kaip ir suaugusieji, jame praleidžia daug laiko ir užsiima pačiomis įvairiausiomis veiklomis: mokosi, bendrauja, leidžia laisvalaikį, žiūri vaizdo įrašus bei filmus, klausosi muzikos, palaiko ryšį su šeima ir draugais, žaidžia internetinius žaidimus ir kt. (Grigutytė ir kt., 2021, p. 154). Karantino, buvusio COVID-19 pandemijos laikotarpiu, švietimo įstaigos pradėjo organizuoti ugdymo procesą nuotoliniu būdu (Mokymo nuotoliniu ugdymo proceso organizavimo būdu kriterijų aprašas, 2020), o kai kurios švietimo įstaigos nuotolinio mokymosi alternatyvą taiko iki šiol.

Vaikai elektroninėje erdvėje praleidžia iš ties daug laiko, o lankymasis socialiniuose tinkluose yra viena iš pagrindinių kasdienių europiečio vaiko veiklų internete (Smahel et al., 2020, p. 6). Pasak „The EU kids online 2020 study“ tyrimo metu surinktų duomenų, Lietuvoje prie interneto mobiliajame telefone prisijungia bent kelis kartus per dieną 68 proc. 9-16 metų vaikų (iš jų 84 proc. 15-16 metų vaikai), o vidutinis laikas, praleidžiamas internete kiekvieną dieną yra 171 min. (2 val. 51 min.). Vaikai taip pat nurodo, kad 23 proc. jų yra turėję neigiamą patirį internete per pastaruosius metus, o tuo tarpu tėvų, kurie kalbasi su vaikais apie tai ką jie veikia internete, dažnai arba labai dažnai buvo 33 proc., kartais 40 proc., o niekada arba beveik niekada – 27 proc. (CO:RE data explorer: EU kids online 2020). Prie minėtos neigiamos patirties būtų galima priskirti priekabiavimą, seksualinio turinio pranešimus, informacijos nutekinimą, asmens tapatybės vagystę, elektronines patyčias ir kt. (Bloemen & Coninck, 2020, Zhu et al, 2021).

Kalbant apie patyčias kaip apie reiškinį, patyčios lietuvių kalbos žodyne yra įvardijamos kaip „kors darymas kieno apmaudui, piktumui, tyčiojimasis“ arba kaip „juokavimas, juokai, pokštas“ (Lietuvių kalbos žodynas, 2018). Literatūroje nėra vieningos nuomonės apie tai, kas yra elektroninės patyčios. Įvairiuose šaltiniuose yra naudojami skirtingi terminai, tokie kaip „kibernetinė agresija“, „priekabiavimas internete“, „patyčios internete“ ar kt. (Kwan et al., 2019). Patyčių reiškinio tyrinėtojas D. Olweus patyčias apibūdina kaip sąmoningą, neišprovokuotą ir nuolat pasikartojantį vieno asmens ar visos jų grupės fizinį arba žodinį kito asmens užgauliojimą, siekiant jį įskaudinti ir pažeminti (Johansson & Englund, 2021), profesorė, vaikų psichologė A. S. Honing patyčias apibrėžia kaip pasikartojantį agresoriaus skaudinimą ar bauginimą, nukreiptą į mažiau galingą asmenį (Stresling-Honing, 2015, p. 3), o UNICEF nuomone, elektroninės patyčios – tai patyčios, kurios vyksta naudojant skaitmenines technologijas ir gali vykti socialiniuose tinkluose, pranešimų ir žaidimų platformose ar mobiliuosiuose

telefonuose, o jomis gali būti siekiama išgąsdinti, supykdyti, ar sugėdinti kitus asmenis (Cyberbullying: What is it and how to stop it, 2024).

Patyčios yra skirstomos į tiesiogines ir netiesiogines patyčių formas. Tiesioginės patyčios pasireiškia neigiamu tiesioginiu patyčių aukos ir besityčiojančio asmens bendravimu, o netiesioginės patyčios yra nukreiptos į neigiamo turinio perdavimą ne tiesiogiai aukai, o atitinkamai auditorijai.

Patyčios taip pat klasifikuojamos į tradicines patyčias, seksualines patyčias bei patyčias elektroninėje erdvėje (Armitage, 2021, p. 2). Pastarosios plačiau apibūdinamos kaip bet koks elgesys elektroninėje erdvėje, kuriuo asmenys ar grupės nuolat perduoda priešiško ar agresyvaus turinio informaciją, skirtą pakenkti ar sukelti nepatogumų kitiems (Evangelio et al, 2022, p. 2). Elektroninės patyčios nuo tradicinių išsiskiria specifinėmis sąvybėmis:

- 1) platesnė auditorija. Skleidžiama informacija pasiekia kur kas daugiau asmenų;
- 2) anonimiškumas. Savo tapatybės slėpimas gali suteikti daugiau galimybių skleisti neigiamo turinio informaciją;
- 3) pastovumas. Patyčių veiksmai ilgiau išlieka aktyvūs, be to, net ir pašalinus neigiamą informaciją, kyla rizika, kad ji prieš tai buvo išsaugota ir vėl bus platinama;
- 4) minimalūs apribojimai bei kontrolė. Kai kurie socialiniai tinklai yra ypatingai mažai kontroliuojami bei ribojamas į juos keliamas turinys (Evangelio et al, 2022, p. 2).

Taip pat yra išskiriamos elektroninių patyčių rūšys:

- 1) *fleimingas* (angl. flaming- liepsnojantis). Tai tarsi „muštynės“ vykstančios elektroninėje erdvėje, naudojant piktas ir vulgarias žinutes;
- 2) priekabiavimas. Pasireiškia pasikartojančių, įžeidžiančių žinučių siuntinėjimu;
- 3) menkinimas. Gandų apie asmenį skleidimas, siekiant pakenkti jo reputacijai, pežeminti;
- 4) apsimetinėjimas. Tai apsimetimas kitu asmeniu bei atitinkamos informacijos skelbimas, siekiant, kad kitas asmuo patektų į bėdą;
- 5) *autingas* (ang. outing gali reikšti informacijos skleidimą apie kitą asmenį, be jo sutikimo). Viešas dalijimasis privačiomis kito asmens nuotraukomis, žinutėmis ar kita informacija be to asmens žinios ar sutikimo;
- 6) apgaulinėjimas. Įkalbinėjimas asmeniui atskleisti gėdingą informaciją internete;
- 7) išskyrimas. Pasireiškia tyčiniu asmens palikimu nuošalyje, nepriimimu į grupę ar pašalinimą iš jos;
- 8) elektroninis persekiojimas. Pastovus grasinimas, menkinimas bei priekabiavimas, sukeliant baimės jausmą;

9) *frapingas* (žodžių „Facebook“ ir prievartavimas (angl. rape) junginys). Pasireiškia asmens socialinių tinklų paskyros perimimu ir neigiamo turinio skelbimu, siekiant pažeminti ar sugėdinti;

10) *maskavimas*. Šis tipas yra panašus į frapingą, tačiau skiriasi tuo, kad neigiama informacija apie asmenį yra skleidžiama susikūrus netikrą paskyrą ir apsimetant tuo asmeniu;

11) *trolinimas* (angl. trolling gali reikšti tyčinį ginčo ar emocinės reakcijos provokavimą). Pasireiškia puolimu ir konfliktų kurstymu internete. Dažnu atveju besityčiojantis asmuo neturi asmeninių motyvų, o tiesiog yra suinteresuotas kurti konfliktus;

12) *sekstingas*. Pornografinių, vulgarių, nepadorių nuotraukų ar vaizdo įrašų siuntimas kitam asmeniui (TECPS Prevent Cyberbullying, 2020).

Pastaba: Valstybinė lietuvių kalbos komisija apie aukčiau paminėtus vertalus pasisako, kad minėti žodžiai yra žargonybė, internertinis slengas, t.y. neoficialūs žodžiai, nelaukiami norminiais, kurie apsiriboja tam tikru kontekstu, šiuo atveju – elektroninėmis patyčiomis.

Pabrėžiama, kad nors elektroninių patyčių tema gali pasirodyti nauja, šis reiškinys atsirado kur kas seniau – elektroninių patyčių pradžia tapatinama su interneto paplitimu (Donegan, 2012, p. 34).

Kaip jau minėta, lankymasis socialiniuose tinkluose yra viena pagrindinių vaikų veiklų internete, o populiariausias socialinis tinklas Lietuvoje yra „Facebook“ (Social media stats Lithuania, 2023). Šioje platformoje net 96 proc. vyresnių vaikų turi asmeninį profilį (Grigulytė ir kt., 2021, p. 156). Čia galima dalintis įvairia informacija, nuotraukomis, straipsniais, jungtis į grupes, reikšti savo nuomonę komentaruose, reaguoti į keliamą turinį, o taip pat, pasitelkus „Messenger“ programėlę, galima bendrauti, susirašinėti, susikambinti vaizdu bei dalintis informacija privačiai ir kt. Minimame socialiniame tinkle, kaip ir daugelyje kitų, gali pasireikšti jau anksčiau minėtos grėsmės, tarp kurių – elektroninės patyčios. „Facebook“ politikoje numatyta, kad ši platforma netoleruoja bet kokio elgesio, kuris yra susijęs su patyčiomis ar jų propagavimu, kovoja su minėtu turiniu, jį šalina bei pateikia rekomendacijas pastebėjus patyčias:

- 1) dokumentuoti ir išsaugoti informaciją;
- 2) pašalinti besityčiojantį asmenį iš draugų;
- 3) blokuoti jo profilį;
- 4) pranešti (raportuoti) apie patyčias;
- 5) nekeršyti ir netęsti patyčių;
- 6) apie patyčias pasisakyti pasitikėjimo vertam asmeniui (Abuse resources, 2024).

Taip pat „Facebook“ nurodo, kad patyčių prevencija yra svarbi ne tik paaugliams, bet ir tėvams bei pedagogams. Bendradarbiaujant su patyčių prevencijos specialistais ir siekiant padėti vaikams,

patiriantiems patyčias, yra teikiamos rekomendacijos ir patarimai (Prevent bullying and harassment, 2024).

Kitos dažnai Lietuvoje naudojamos platformos internete – „Instagram“, „Youtube“ „Twitter“, „Reddit“ ir kt. (Social media stats Lithuania, 2023). Kiekviena platforma turi savo saugumo politiką, o keliant turinį bei atliekant kitus veiksmus yra draudžiami veiksmai, susiję su elektroninėmis patyčiomis (Instagram stands against online bullying, 2023, Harassment & cyberbullying policies, 2024).

Minėti socialiniai tinklai ir daugelis kitų pasisako, kad savo viduje kovoja su patyčiomis ir yra įsipareigoję nuo jų apsaugoti vartotojus, tačiau pastebima, kad elektroninės patyčios vis dėl to egzistuoja. Lietuvos žiniasklaidoje gausu straipsnių apie dažnėjančias elektronines patyčias (Ekspertė apie dažnėjančias elektronines patyčias: kontrolė, ką vaikas veikia internete, gali padaryti meškos paslaugą, 2023; Vaikų ir paauglių psichikos sveikata Lietuvoje ir Europoje: naujausias HBSC tyrimas atskleidė prastėjančias tendencijas, 2023; Nauji mokslo metai – seni skauduliai: paauglių patyčios Lietuvoje nesiliauja, 2023), o tai tik patvirtina, kad socialinių tinklų taikomų turinio ribojimų neužtenka užkirsti kelią patyčioms internete.

Elektroninių patyčių egzistavimą bei paplitimą Lietuvoje taip pat patvirtina atlikti tyrimai. Iš 2018 metais atliktos aplausos matyti, kad 16 proc. 9-17 metų vaikų per pastaruosius metus patyrė patyčias ir net 62 proc. jų buvo elektronine forma, o iš 6 proc. vaikų, kurie tyčiojosi iš kitų, net 52 proc. tai darė elektroniniu būdu (Grigutytė ir kt., 2021, p. 157).

„Kai kurie tyrėjai mano, kad elektroninių patyčių padaroma emocinė žala gali būti didesnė nei bendraujant tiesiogiai, nes patyčios greitai pasiekia daug žmonių, išlieka ilgam, nepriklauso nuo atstumo, paros laiko ar vietovės, neretai būna anonimiškos“ (Grigutytė ir kt. 2019, p. 74). Šiais laikais vaikai neretai savo savivertę bei socialinį statusą tapatina su pasiekimais socialiniuose tinkluose, o pastarieji yra tinkama vieta tyčiotis, naudojantis didesne auditorija bei savo autoritetu (Gupta et al, 2023, p. 375). Taip pat elektroninėms patyčioms plisti palankiomis aplinkybėmis laikoma anonimiškumas, nesusekamumas ir nebaudžiamumas, o minėtų aplinkybių visuma patyčių vykdytojams suteikia daugiau drąsos nei tradicinių patyčių atveju. Elektroninės patyčios gali kelti didesnę emocinę žalą, nes jos gali vykti bet kuriuo paros metu, informacija internete plinta ypatingai greitai, o jos pašalinimas neretai būna apsunkintas. Taip pat, svarbu, kad patyčių aukos apie patyčias retai kada praneša suaugusiems asmenims (Mioara, 2017, p. 380).

Kalbant apie elektroninių patyčių žalingą poveikį, svarbu išskirti gimnazinio amžiaus (15-17 metų) vaikus. Paauglystė – socializacijos ir bendravimo amžius (Mioara, 2017, p. 381). Jaunuoliai dažnai nori ištrūkti iš šeimos nustatytų ribų ir užmegzti stiprius ryšius su bendraamžiais, ieško būdų kaip

išsiskirti, priklausyti kokiai nors grupei bei rasti savo vietą visuomenėje (Adolescent development and participation, 2018). Paauglių ateities perspektyvos priklauso nuo jų aplinkos, santykių bei patirties, o dėl elektroninių patyčių minėta patirtis dažnai yra paverčia neigiama. Elektroninės patyčios yra potencialus grėsmės šaltinis vaikų, kurių asmenybė formuojasi, savijautai ir fizinei bei psichinei sveikatai (Grigutytė ir kt., 2019, p. 74), o įvairūs sutrikimai, stresas, depresija bei kitos problemos, kurių atsiradimą paskatino elektroninės patyčios, gali turėti neigiamas pasekmes tiek paauglystės laikotarpiu, tiek vėlesniais metais.

Nors elektroninės patyčios dažnai lieka neišaiškintos, pabrėžtina, kad egzistuoja normos bei taisyklės, draudžiančios minėtas patyčias. Pradedant nuo švietimo įstaigų, kai kurių jų taisyklėse numatomas elektroninių patyčių draudimas: pavyzdžiui Kretingos rajono Kartenos mokyklos-daugiafunkcio centro mokinio elgesio taisyklėse yra numatytas draudimas mokiniui elgtis taip, kad jo veiksmai būtų suprasti kaip bet kokių formų patyčios (Kretingos rajono Kartenos mokyklos-daugiafunkcio centro mokinių elgesio taisyklės, 2016), o VGTU indžinerijos licėjus mokinio taisyklėse įvardija, kad mokiniams draudžiama virtualioje erdvėje skleisti kitų asmenų privatumą pažeidžiančią informaciją (VGTU indžinerijos licėjaus mokinių elgesio taisyklės, 2023). Pabrėžtina, kad kai kurių ugdymo įstaigų mokinio taisyklėse yra apibrėžtas patyčių draudimas, tačiau nėra išskiriamos elektroninės patyčios, pavyzdžiui Prezidento Antano Smetonos gimnazijos mokinio taisyklėse yra įtvirtinta mokinių pareiga laikytis taisyklių prieš patyčias (Prezidento Antano Smetonos gimnazijos mokinio elgesio taisyklės, 2024), tačiau minėtose mokinio taisyklėse nėra kalbama apie patyčias, vykstančias elektroninėje erdvėje. Kalbant apie taisyklėse įtvirtintą mokinio pareigą informuoti ugdymo įstaigos darbuotojus dėl vykstančių patyčių, apibrėžimas neretai apsiriboja ties pačia ugdymo įstaiga ir jos teritorija: „Nedelsiant informuoti mokyklos darbuotojus apie mokykloje ar jos teritorijoje vykstančias muštynes, patyčias ir kitas nusikalstamas veikas“ (Druskininkų „Saulės“ pagrindinės mokyklos mokinio elgesio taisyklės, 2016).

LR civiliniame kodekse numatyta, kad vaikai iki pilnametystės yra prižiūrimi tėvų ir šie, savo ruožtu, turi pareigą prižiūrėti vaikus (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Trečioji knyga. Šeimos teisė, 2000), o LR švietimo įstatymas numato, kad tėvai privalo kontroliuoti ir koreguoti vaiko elgesį (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, 1991). Taip pat LR civiliniame kodekse yra įtvirtinta norma, suteikianti teisę asmeniui ginti savo garbę ir orumą, reikalauti teismo tvarka paneigti paskleistus duomenis, žeminančius jo garbę ir orumą ir neatitinkančius tikrovės, taip pat atlyginti tokių duomenų paskleidimu jam padarytą turtinę ir neturtinę žalą (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Antroji knyga. Asmenys, 2000).

Nors LR administracinių nusižengimų kodekse numatoma atsakomybė už viešosios tvarkos pažeidimą įžeidinėjant ar kitaip veikiant (Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas, 2015), elektroninė erdvė yra laikytina vieša vieta tik iš dalies, tik tam tikrais atvejais ir tam tikrame kontekste. „Norint nustatyti ar vieta yra vieša, ar ne, reikia akcentuoti ne į pačios vietos, o viešumo ir akivaizdumo kitiems asmenims kriterijų“ (Kuzminovas, 2019). Kitaip tariant, nėra vieningos elektroninės erdvės kaip viešosios vietos apibrėžimo, todėl kiekvienu atveju yra atsižvelgiama į konkrečias aplinkybes individualiai.

Kalbant apie baudžiamąją atsakomybę, LR baudžiamasis kodeksas numato atsakomybę už tikrovės neatitinkančios informacijos sklaidimą per visuomenės informavimo priemonę, galinčią paniekinti ar pažeminti asmenį arba pakirsti pasitikėjimą juo (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000), o teismų praktika rodo, kad asmenys išties yra baudžiami už minėtą nusikalstamą veiką. 2023 m. I. J. buvo nubausta todėl, kad per visuomenės informavimo priemonę, socialinį tinklą „Facebook“, paskelbė ne mažiau kaip tris publikacijas nenustatytam kiekiui minėto tinklo naudotojų ratui, tyčia apšmeiždama kitą asmenį pedofilija, siekdama paniekinti, pažeminti bei pakirsti pasitikėjimą juo (Baudžiamoji byla Nr. 1A-490-966/2023). Taip pat 2023 m. P. D. buvo nuteistas už tai, kad per visuomenės informavimo priemonę paskelbė informaciją kito asmens vardu, neva I. N. ieško seksualinio partnerio (Baudžiamoji byla Nr. 1A-305-468/2023). 2022 m. Z. Č. teismo buvo pripažinta kalta dėl asmens šmeižimo per visuomenės informavimo priemonę, kuomet po straipsniu, komentaruose, paskelbė tikrovės neatitinkančią informaciją apie kitą asmenį (Baudžiamoji byla Nr. 2K-68-976/2023).

Trumpai apibendrinus galima teigti, kad šiomis dienomis internetas yra neatsiejama vaikų gyvenimo dalis, jame praleidžiama daug laiko, vykdomos įvairiausios veiklos, tačiau nepaisant interneto naudos ir veiklų gausybės, elektroninėje erdvėje slypi daug grėsmių, kurių viena – elektroninės patyčios. Elektroninės patyčios, tai viena iš patyčių formų, turinti specifines sąvybes bei tipus ir pasireiškianti tam tikrais priešiškais ar agresyviais veiksmais elektroninėje erdvėje, kuriais siekiama pakenkti ar sukelti nepatogumus kitiems asmenims, o dėl tokių aplinkybių kaip anonimiškumas, nesusekamumas, nebaudžiamumas ir didesnė auditorija, gali būti laikoma pavojingesnė už tradicinės patyčias. Svarbu išskirti elektronines patyčias tarp gimnazinio amžiaus mokinių, kadangi tai yra potencialus grėsmės šaltinis paaugliams, nes, formuojantis jų asmenybei, bendraamžiai turi didelį poveikį, o neigiamos patirtys gali pakenkti savijautai ir fizinei bei psichinei sveikatai. Nors Lietuvoje populiarių socialinių tinklų bei ugdymo įstaigų taisyklėse yra numatyta elektroninių patyčių draudimas, pastebima, kad analizuojamas reiškinys vis dėlto egzistuoja.

1.2 Elektroninių patyčių priežastys ir pasekmės

PSO pasisako, kad paauglystė yra svarbus gyvenimo etapas psichinei vaiko sveikatai ir gerovei. Būtent tada jaunuoliai ugdo savikontrolės, socialinės sąveikos ir mokymosi įgūdžius. Neigiama patirtis daro žalingą poveikį šių pagrindinių pažinimo ir emocinių įgūdžių ugdymui (Addressing child and adolescent mental health, 2023).

Elektroninės patyčios yra agresijos forma, apimanti neigiamus, pasikartojančius, tyčinius veiksmus, kuriuose atsispindi patyčių aukos ir kaltininko galios disbalansas. Pastarasis gali atsirasti dėl įvairių priežasčių – ūgio, amžiaus, jėgos, populiarumo bendraamžių tarpe, socialinės padėties ir kt. Galia taip pat gali atsirasti, žinant patyčių aukos pažeidžiamumo šaltinį – išvaizda, įvairūs kompleksai, mokymosi sunkumai, šeimninė padėtis ir kt. (Thomas et al., 2015, p. 136).

Siekiant nustatyti elektroninių patyčių paplitimo mastą, jų neigiamas pasekmes bei galimą prevenciją, tikslinga išsiaiškinti elektroninių patyčių priežastis. Paauglių visapusiškam formavimuisi didelę įtaką daro įvairūs socialiniai veiksniai (šeima, mokykla, bendraamžiai ir kt.). Egzistuojant neigiamą ar žalingą įtaką darantiems socialiniams veiksniams, gali susidaryti įvairios priežastys patyčioms plisti:

Bendraamžių įtaka. Paauglystėje bendraamžių grupė daro didelę įtaką paauglių tapatybės formavimuisi bei socialinėms vertybėms, o šie vis labiau susipina, nes dalijasi panašiais socialiniais kontekstais (Carroll et al, 2023, p. 552). Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad paaugliui yra svarbu kaip jis pats suvokia save visuomenės kontekste bei ką kiti visuomenės nariai mano apie jį. Siekis pritapti ar priklausyti kokiam nors grupei gali būti laikoma viena iš vertybių, o tai gali turėti įtakos patyčioms.

Neigiamos patirtys. Patyčių vykdytojai neretai susiduria su įvairiomis psichologinėmis problemomis dėl patirtų išgyvenimų, o paaugliai, anksčiau tapę patyčių aukomis, dažnai patys pasirenka tapti patyčių vykdytojais (Drubina et al, 2023, p. 3). Patyčių auka gali jaustis izoliuota, pikta, atstumta ar nepriimta, o visa tai sukelia nesaugumo jausmą. Siekiant apsiginti ar nukreipti patyčias į kitą asmenį, patyčių auka tampa jų vykdytoju (Lozano-Blasco, 2020).

Agresija. Neigiamos patirtys gali ugdyti paauglių agresiją, kuri gali būti laikoma viena iš patyčių priežasčių. Paauglystė laikoma viena iš sudėtingiausių asmenybės raidos etapų, kuomet paauglys stengiasi ištrūkti iš tėvų globos, o kūnišką ir dvasinį brendimą neretai lydi agresijos proveržiai (Gudžinskienė ir Burvytė, 2017, p. 450). Nenuostabu, kad minėta agresija turi būti „išlieta“, o kai kurie paaugliai kaip vieną iš būdų, gali pasitelkti elektronines patyčias. Paminėtina, kad agresija gali būti įvairių tipų – įniršio agresija, keršto agresija, atlygio agresija, pramogų agresija ir kt. (Graf et al., 2021).

Šeima. Anksti suteikta per didelę laisvę paaugliui kelia grėsmę. Nors paauglystės etapui būdingas noras atsiriboti nuo tėvų, jų įtaka tapatumo formavimosi procese yra itin didelė. „Paauglių elgesys yra kitų žmonių elgesio modelis, taigi tai, kokias vertybes puoselėja tėvai, gali turėti didžiulės įtakos paaugliui“ (Lisauskienė ir Rimkevičienė, 2019, p. 54). Tėvų atitinkamų vertybių nediegimas, nekalbėjimas su vaikais patyčių tema ar nepristatymas patyčių pasekmių gali turėti neigiamos įtakos jaunuoliui nagrinėjama tema.

Ugdymo įstaiga. Tradicinės ir elektroninės patyčios dažnai būna susiję tarpusavyje – patyčios, vykdomos mokykloje, neretai persikelia ir į elektroninę erdvę, nes, kaip jau minėta, viena iš pagrindinių paauglių veiklų internete yra socialiniai tinklai, o paaugliai savo savivertę bei socialinį statusą tapatina su pasiekimais socialiniuose tinkluose. Tradicinių ir elektroninių patyčių sąsają taip pat patvirtina patys mokiniai, nurodantys, kad bene daugiausiai patyčias patiriančių vaikų, jas patiria tiek tradicine, tiek elektronine forma (Grigutytė ir kt. 2019, p. 77).

Socialinė aplinka. Jaunuolio asmenybės formavimuisi didelę įtaką daro visuomenės nuostatos. Jaunuolis iš kitų mokosi elgtis pagal tam tikras normas, formuojasi atitinkami įgūdžiai ir įpročiai, kurie yra perimami iš kitų (Kuprėnaitė ir kt., 2015, p. 5). Socialinėje aplinkoje esantys žmonės gali daryti neigiamą įtaką tinkamų vertybių formavimuisi, ugdyti žalingus įpročius.

Socialinė žiniasklaida. Socialiniuose tinkluose galima stebėti neigiamo turinio platinimą, kuris pasireiškia žalingu elgesiu su kitais, destruktivumu, kito asmens menkinimu bei įžeidžiančių žodžių vartojimu. Neretai tokį turinį kelia didelę auditoriją turintys bei populiarumo sulaukę asmenys, kurie daro didelę įtaką besiformuojančioms asmenybėms (Pratama et al, 2023, p. 346). Manoma, kad toks turinys taip pat gali turėti įtakos elektroninėms patyčios plisti, nes minėti asmenys už neigiamą turinį sulaukia dėmesio, daug „patiktų“, pritariančių komentarų, o tai gali pasirodyti kaip kelias į populiarumą ar pripažinimą.

Kitos priežastys – išvaizdos skirtumai, atitinkamos charakterio savybės, požiūris, bei mokymosi pasiekimai, taip pat mokinių socialinių įgūdžių stoka, socialinė tėvų padėtis, raidos sutrikimai ir kt. (Klanienė ir Bražinskienė-Gružauskė, 2021, p. 302).

Kalbant apie patyčių priežastis, negalima nepaminėti socialinės išmokimo teorijos. JAV psichologo A. Banduros teigimu, agresija yra išmoktas elgesys. Pasak psichologo, socialinio išmokimo teorija susideda iš dviejų procesų: 1) tiesioginis pastiprinimas (vaikų agresija pasiekia savo tikslą ir taip yra pastiprinama); 2) socialinis modeliavimas (vaikas gali pradėti kitaip elgtis stebėdamas savo aplinkoje kito asmens elgesį) (Valickas, G., 1997, p. 135). Egzistuojant šiems veiksniams, pvz.: bendraamžių palaikymas ir teigiamos emocijos dėl elektroninių patyčių vykdytojo veiksmų, ar namuose esantis

pastovus, pasikartojantis tėčio tyčiojimas iš mamos, gali paskatinti vaiką mokytis agresyvaus elgesio, tyčiotis.

Apžvelgus galimas patyčių priežastis, kyla klausimas - kas paskatina tradicines patyčias persikelti į elektroninę erdvę? Prisiminus jau anksčiau minėtas specifines elektroninių patyčių savybes, išskiriamos šios priežastys:

1) anonimiškumas. Patyčios elektroninėje erdvėje suteikia galimybę išvengti susidūrimo su savo auka ar aukomis. Anonimiškumas gali paskatinti drąsos atsiradimą patyčių kontekste;

2) minimali kontrolė. Kaip jau minėta, socialinių tinklų naudojamos saugos priemonės, siekiant užkirsti kelią elektroninėms patyčioms, nėra visiškai veiksmingos. Manytina, kad tradicinių patyčių atveju jas pastebėti ir sureaguoti gali daugiau suaugusiųjų asmenų – ugdymo įstaigoje, neformaliojo ugdymo įstaigoje, viešoje vietoje ir kt. Besityčiojantiems asmenims elektroninė erdvė gali būti tinkamesnė, dėl jos minimalios kontrolės, nebaudžiamumo;

3) pasekmių nebuvimas. Dėl minimalios patyčių kontrolės elektroninėje erdvėje, patyčių vykdytojai gali išvengti nemalonių pasekmių - pokalbių su pedagogais, tėvais ar kitais asmenimis, taipogi bausmių;

4) nesusidūrimas su auka. Patyčios elektroninėje erdvėje suteikia galimybę gyvai nematyti patyčių aukos, jo liūdesio, pykčio ar kitų emocijų bei reakcijų, o tai taip pat gali turėti reikšmės patyčių vykdytojo drąsos atsiradimui;

5) didesnė auditorija. Skleidžiama informacija pasiekia kur kas daugiau asmenų, nei tradicinių patyčių metu;

6) populiarumas. Kadangi vaikai neretai savo savivertę bei socialinį statusą tapatina su pasiekimais socialiniuose tinkluose, patyčių vykdytojai gali manyti, kad naudojant patyčias prieš kitus asmenis taps populiariesni, sulauks atitinkamų reakcijų;

7) palaikymas/pritarimas. Sulaukus „patiktukų“, komentarų ar kitų reakcijų, gali būti juntamas auditorijos palaikymas, kas savaime gali skatinti elektronines patyčias.

Manytina, kad dėl minėtų priežasčių elektroninės patyčios gali daryti dar didesnę neigiamą poveikį nei tradicinių patyčių metu. Elektroninėje erdvėje atsiradusi „drąsa“ gali skatinti tyčiotis dar nuožmiau.

Minėta, kad elektroninės patyčios daro didelę žalą paaugliams, neretai pasireiškia neigiamos pasekmės. Apibendrinus mokslininkų įžvalgas nagrinėjama tema (Huang et al., 2021, Pichel et al, 2022, Maurya et al. 2022, Schonfels et al, 2023), išskiriami šie elektroninių patyčių padariniai:

- 1) neigiamos emocijos. Pyktis, nusivylimas, liūdesys, prislėgtumas, baimė, sumišimas, kaltė, gėda, stresas ir nerimas. Atitinkamai vis pasikartojančios ar net nesibaigiančios tokio pobūdžio neigiamos emocijos gali įtakoti kitų neigiamų padarinių atsiradimą;
- 2) sumažėjusi savigarba. Gali būti būdinga tiek patyčių vykdytojui, tiek jų aukai;
- 3) sunkumai mokintis. Bijojimas kalbėti viešai, pristatyti darbus, bendrauti ir bendradarbiauti su klasiokais siekiant atlikti užduotis ir kt. Šių sunkumų galima pasekmė – suprastėję ar nepatenkinami mokymosi rezultatai;
- 4) nesocialumas. Neigiamos patirtys bei išgyvenimai gali apsunkinti bendravimą su kitais asmenimis ar naujų pažinčių užmezgimo procesą. Dėl šios priežasties gali kilti sunkumų ne tik palaikant socialinius ryšius – kyla grėsmė socialinei atskirčiai ar izoliacijai;
- 5) delinkventinis elgesys. Bėgimas iš namų, piktnaudžiavimas alkoholiu, narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis ir kt.;
- 6) fiziologiniai pokyčiai. Svorio netekimas ar padidėjimas, galvos ar pilvo skausmai, miego sutrikimai ir kt.;
- 7) psichologiniai sunkumai. Impulsyvumas, neatsakingumas, neapgalvotų sprendimų priėmimas, elektroninėje erdvėje praleidžiamas laikas ir kt.;
- 8) depresija. Asmenys, patyrę patyčias elektroninėje erdvėje pasisako apie atsiradusias ar suaktyvėjusias depresiškas mintis, savęs kaltinimą ar norą žaloti save;
- 9) savęs žalojimas. Neretai depresyvios mintys virsta realybe ir vaikai, kenčiantys nuo patyčių, užsiima savižala. Patyčių aukos vidinį skausmą, neigiamas emocijas ir išgyvenimus bando užgožti fiziniu skausmu;
- 10) mintys apie savižudybę. Tai yra dažnas padarinyš, kalbant apie elektronines patyčias. Pabrėžiama, kad daugybė jaunuolių dėl elektroninių patyčių patiria tokius stiprius, neigiamus išgyvenimus, kad verčiau pasirenka nutraukti gyvenimą, atimti sau gyvybę, negu toliau kentėti;
- 11) savižudybė. Elektroninės patyčios yra susiję su psichikos sveikatos problemomis, o patyčių aukoms gresia didesnė savižudybės rizika.

Savižudybių problemą dėl elektroninių patyčių įrodo žiniasklaidoje vis pasirodančios skaudžios žmonių istorijos.

Šilalės rajone 2015 m. šeima atsisveikino su nusizudžiusia moksleive. Kaimo gyventojų teigimu, berniukai internete įdėjo skelbimą, kad mergaitė teikia seksualines paslaugas. Mergaitė dėl patiriamų patyčių elektroninėje erdvėje nenorėjo eiti į mokyklą, o ugdymo įstaigoje niekas nepastebėjo minėtos problemos. Vienas iš patyčių vykdytojų atviravo: „visi labai stūmė ant jos, įskaitant mane, aišku.

Kažkodėl maniau, kad kažkas tokio turėjo nutikt. Tačiau dėl visų tų patyčių pati kalta.“ (Po moksleivės savižudybės patyčios tęsėsi ir prie karsto, 2015).

Airijoje Nicole Fox Fenlon nusižudė dėl patiriamų patyčių. Mergina buvo paversta patyčių auka ugdymo įstaigoje, kurios vėliau persikėlė į elektroninę erdvę - buvo sukurta „WhatsApp“ grupė, kurioje buvo dalijamasi bjauriais komentarais, vaizdais, melagingais gandais. Nicolei nuolat buvo siunčiami grasinimai, jai kasdien kartojo, kad pasikartų ar persipjautų venas, nes visi jos nekenčia, niekas nenori, kad ji gyventų. Nicole mama pasakojo, kad kai ji patiėjo į mokyklą, patyčias išgyventi buvo lengviau, nes grįžus namo buvo galima tai pamiršti, o šiais laikais tai neįmanoma dėl interneto bei socialinių tinklų populiarumo (Patyčių internete pragarą išgyvenusi mergina nusižudė. Jos mama siekia apsaugoti kitus, 2023).

JAV, Čikagoje 15-os metų jaunuolis nusižudė dėl elektroninių patyčių: keli mokiniai tyčiojosi iš jo „Snapchat“ programėlėje. Neištvėręs jaunuolis pasikorė savo namuose (A 15-year-old boy died by suicide after relentless cyberbullying, and his parents say the Latin School could have done more to stop it, 2022).

Pabrėžtina, kad 2021 m. duomenimis, savižudybė buvo antra pagal dažnumą jaunuolių mirties priežastis Europoje. Nustatyta, kad beveik kas penktas 15–19 metų amžiaus berniukas kenčia nuo psichikos sutrikimų ir daugiau nei 16 procentų tokio pat amžiaus mergaičių. Devyni milijonai paauglių Europoje turi psichikos sutrikimų, o nerimas ir depresija pasireiškia daugiau nei pusei jų (The mental health burden affecting Europe's children, 2021).

Kalbant apie patyčiose dalyvaujančius asmenis, išskiriami šie dalyviai: vykdytojas, auka ir stebėtojas. (Drubina et al., 2023, p. 2).

Patyčių vykdytojus galima charakterizuoti kaip asmenis, kurie turi prieštaringų savybių. Neretai vykdytojas būna motyvuotas nustatyti savo galią, statusą socialiniuose tinkluose. Dauguma patyčių vykdytojų jaučia turintys galią savo bendraamžių rate, suvokiamą kaip populiarumą ar net lyderystę. Taip pat besityčiojantys asmenys gali pasireikšti turintys tam tikras savybes, kurias vertina bendraamžiai – patrauklumas, sportiniai pasiekimai, finansinė padėtis ir kt. (Preventing bullying through science, policy, and practice, 2016).

Patyčių aukomis jaunuoliai gali tapti dėl įvairiausių priežasčių: lytis, išvaizda, religija, socialinė padėtis, seksualinė pakraipa, politinės pažiūros ir kt. (Howarth, 2023). Patyčių auka būtų galima įvardinti asmenį, kuris kenčia nuo patyčių, patiria patyčių neigiamus padarinius ir yra laikomas turinčiu mažiau galios (Drubina et al., 2023, p. 2).

Pastebima, kad elektroninės patyčios gali turėti neigiamų pasekmių ne tik patyčių aukoms ar jų vykdytojams, tačiau ir jų stebėtojams. Patyčių liudininkams gali pasireikšti nerimas, nesaugumo jausmas ar keršto baimė. Minėti faktoriai neretai yra priežastys, kodėl stebėtojai apie patyčias nepraneša kitiems asmenims bei nesiekia ieškoti pagalbos (Preventing bullying through science, policy, and practice, 2016).

Trumpai pasikartojant galima teigti, kad paauglystėje jaunuoliai ugdo savikontrolės, socialinės sąveikos ir mokymosi įgūdžius, o įvairūs socialiniai veiksniai gali turėti didelės įtakos visapusiškam paauglių formavimuisi. Egzistuoja įvairūs socialiniai veiksniai, kurie gali tapti patyčių priežastimis ar prisidėti prie jų vykdymo. Kalbant apie patyčių persikėlimą į elektroninę erdvę, egzistuoja įvairios priežastys, tokios kaip anonimiškumas, didesnė auditorija, nebaudžiamumas ir kitos priežastys, dėl kurių tradicinės patyčios persikelia į elektroninę erdvę. Taip pat išskiriami įvairūs neigiami padariniai, kurie gali atsirasti dėl elektroninių patyčių – neigiamos emocijos, įvairūs sutrikimai, depresija ar net savižudybė. Pabrėžiama, kad kai kurie padariniai gali pasireikšti tiek patyčių aukai tiek jų vykdytojui, o kartais, net ir stebėtojui.

1.3 Elektroninių patyčių paplitimas švietimo įstaigose

1.3.1 Elektroninių patyčių paplitimas užsienio šalyse

Elektroninės patyčios yra įvardijamos kaip pasaulinė visuomenės sveikatos problema. Dėl atitinkamų, jau minėtų sąvybių, elektroninės patyčios gali būti dažnesnės ir turėti rimtesnių pasekmių, lyginant su tradicinėmis patyčiomis (Ngo et al, 2021). Siekiant užkirsti kelią minėtai problemai, palengvinti ar pašalinti neigiamus padarinius, tikslinga išsiaiškinti koku mastu yra paplitęs minėtas reiškinys ne tik Lietuvoje, bet ir užsienio šalyse.

2023 m. Latvijoje atliktas tyrimas atskleidė, kad 40,2 proc. mokinių yra susidūrę su patyčiomis bent kartą per du mėnesius, o 21,8 proc. mokinių tapo elektroninių patyčių aukomis. Vaikai, patiriantys tradicines patyčias, dažniau tampa elektroninių patyčių aukomis. Tyrime taip pat pastebimas vaikų pasirinkimas apie patyčias niekam nepranešti – 56,8 proc. mokinių patyrusių patyčias yra kam nors apie tai pasakoję, o 17,4 proc. apklaustųjų mano, kad mokytojai turi minimalią įtaką mažinant patyčias arba jos išviso neturi (Latvian Public Broadcasting, 2023).

Tarptautinio tyrimo tinklo „EU Kids Online“ 2020 m. duomenimis, 97 proc. 9-17 metų amžiaus vaikų Estijoje naudojami internetu kiekvieną dieną, o 39 proc. yra susidūrę su elektroninėmis patyčiomis. Ataskaitoje taip pat nurodyta, kad apie patyčias elektroninėje erdvėje vaikai suaugusiems pasisako retai (Smahel et al, 2020).

2020 m. Lenkijoje atliktas tyrimas parodė, kad elektroninės patyčios yra dažnas reiškiny ugdyto įstaigose. Nors didžioji dalis respondentų (68,1 proc.) teigė, kad per pastarąjį pusmetį nebuvo tapę elektroninių patyčių aukomis, patyčių atvejų vis dėlto pasitaikė nemažai (31,9 proc.). Analizėje atsispindi, kad priekabiavimas buvo dažniausiai pasitaikanti elektroninių patyčių forma – 14,8 proc. respondentų nurodė, kad per pastaruosius šešis mėnesius priekabiavimą patyrė keturis ar daugiau kartų, o 55,2 proc. respondentų nurodė, kad per tą patį laiką nei karto nepatyrė minėtų elektroninių patyčių. Tyrimas taip pat parodė, kad 28,1 proc. respondentų reguliariai patyrė bent vieną iš elektroninių patyčių formų, o 12,3 proc. respondentų nurodė, kad patys buvo patyčių elektroninėje erdvėje vykdytojai. Beveik vienas iš dešimties apklaustųjų dalyvavo elektroninėse patyčiose – buvo auka arba vykdytojas (Losiak-Pilch et al, 2022).

2019 m. Jungtinėje Karalystėje atliktas tyrimas atskleidė, kad 59,9 proc. tėvų, auginančių vaikus nuo 14 iki 18 metų, pripažįsta, kad jų vaikai patiria bet kokios formos patyčias. Tyrimo duomenims, 19,2 proc. patiriamos patyčios pasireiškia socialiniuose tinkluose ar internetinėse programose, 11 proc. žinutėmis, 7,9 proc. internetiniuose žaidimuose, 3,8 proc. telefoniniais skambučiais, 3,3 proc. – elektroniniais laiškais. Tyrime atsispindi, kad 51 proc. tėvų mano, jog socialiniai tinklai kelia didžiausią grėsmę elektroninėms patyčioms plisti. 50,9 proc. tėvų, kaip galimą elektroninių patyčių erdvę, nurodo „Facebook“, 21,7 proc. „Snapchat“, 12,7 proc. „Instagram“, 10 proc. „Twitter“ (Bischoff, 2022).

2023 m. duomenimis, JAV maždaug 1 iš 4 vidurinių ir aukštųjų mokyklų mokinių patyrė patyčias elektroninėje erdvėje (per pastarąsias 30 dienų nuo apklausos) ir maždaug 1 iš 10 tėvų teigė, kad jų vaikas reguliariai patiria patyčias internete. Elektroninių patyčių atvejų procentas nuo 2015 m. padidėjo 55 proc., o nuo 2007 m. – daugiau nei tris kartus. 45,5 proc. vidurinių ir aukštųjų mokyklų moksleivių teigė bent kartą gyvenime patyrė patyčias internete. Iš visų socialinių tinklų „Facebook“ yra labiausiai paplitusi elektroninių patyčių erdvė – 75 proc. apklaustųjų nurodė, kad šioje platformoje jie tapo patyčių aukomis (Howarth, 2023). JAV atlikti tyrimai taip pat parodė, kad patyčių aukomis dažniau tampa mergaitės nei berniukai (Vogels, 2022, p. 6), o pats didžiausias elektroninių patyčių pikas apima 14-15 metų amžiaus vaikus (Hinduja, 2021). Mokiniai nurodė, kad dažniausiai pasitaikė šios elektroninių patyčių formos: įžeidžiantys komentarai (77,5 proc.), gandų paskleidimas (70,4 proc.), sugėdinimas ar pažeminimas (69,1 proc.), tyčinis pašalinimas iš grupės (66,4 proc.) (Patchin, 2023). 41 proc. vaikų, patyrusių elektronines patyčias, jaučia nerimą, 19 proc. vaikų teigė, kad ši patirtis neigiamai paveikė jų jausmus ir net 26 proc. vaikų mano, kad patyčios internete sukelia minčių apie savižudybę (Cyberbullying facts and statistics your business needs to know, 2023).

PSO 2024 m. ataskaitos, apimančios 44 šalis, duomenimis, 16 proc. 11-15 metų amžiaus vaikų patyrė elektronines patyčias – 13 proc. daugiau nei prieš ketverius metus. Daugiausia patyčių elektroninėje erdvėje berniukai patyrė Bulgarijoje, Lietuvoje, Moldovoje ir Lenkijoje, o mažiausiai – Ispanijoje. Tuo tarpu tradicinių patyčių skaičius per ketverius metus išliko stabilus – 10 proc. PSO Europos regiono direktoriaus H. Kluge teigimu, „kadangi jaunuoliai internete praleidžia iki šešių valandų kiekvieną dieną, net nedideli patyčių ir smurto lygio pokyčiai gali turėti didelės įtakos tūkstančių žmonių sveikatai ir gerovei“ (Mahmud, 2024).

Broadband Search duomenimis, vaikai, patiriantys elektronines patyčias, dažniausiai sulaukia šių neigiamų pasekmių: atsiradęs nerimas (41 proc.), depresija (37 proc.), suicidinės mintys (26 proc.), asmeninių profilių socialiniuose tinkluose pašalinimas (26 proc.), savižala (25 proc.), nebesinaudojimas socialiniais tinklais (24 proc.), pamokų praleidinėjimas (20 proc.), valgymo sutrikimai (14 proc.), alkoholio bei narkotinių medžiagų vartojimas (9 proc.) (Seitz, 2024).

Broadband Search ataskaitoje taip pat atsispindi, kad elektroninėje erdvėje dažniausiai tyčiojama iš išvaizdos (61 proc.), akademinų pasiekimų (25 proc.), kitų priežasčių (20 proc.), rasės (17 proc.), seksualinės pakraipos (15 proc.), finansinės padėties (15 proc.) ir religijos (11 proc.) (Seitz, 2024).

Kaip jau minėta, naudojimasis socialiniais tinklais yra viena iš populiariausių internetinių veiklų. 2022 m. daugiau nei 4,59 milijardo žmonių visame pasaulyje naudojami socialiniai tinklais, o pasaulinės duomenų platformos „Statista“ spėjimais, 2027 m. jų skaičius gali išaugti iki beveik šešių milijardų (Dixon, 2023).

Vienas dažniausių socialinių tinklų kuriame vyksta elektroninės patyčios „Facebook“ 2023 m. trečiąjį ketvirtį visame pasaulyje pašalino 9,6 mln. įrašų, kurie kursė neapykantą, 2023 m. antrąjį ketvirtį 18 mln., o 2021 m. balandžio–birželio mėn. socialinis tinklas pašalino rekordinį skaičių – daugiau nei 31 mln. minėtų įrašų. „Facebook“ neapykantą kurstančią kalbą apibrėžia kaip smurtinę kalbą, raginimus atskirti ar šmeižtą. Šios savybės apima rasę, etninę kilmę, tautinę kilmę, religiją, seksualinę orientaciją ir lytis (Statista research department, 2023).

Apžvelgus užsienio šalių statistiką nagrinėjama tema, galima teigti, kad elektroninės patyčios bei jų sukeltos neigiamos pasekmės yra plačiai paplitę visame pasaulyje – UNICEF teigimu, kas trečias jaunuolis yra tapęs patyčių internete auka, o pasak PSO, tarp šalių, kuriose yra nustatytas didžiausias elektroninių patyčių skaičius, matomas ir Lietuvos vardas. Pabrėžiama, kad pasaulinę elektroninių patyčių didėjimo problemą patvirtina ir kiekvienais metais vis didėjantys elektroninių patyčių atvejų skaičiai.

1.3.2 Elektroninių patyčių paplitimas Lietuvoje

Kaip jau minėta, 2009 m. Lietuvoje buvo atliktas tyrimas, siekiant išsiaiškinti elektroninių patyčių paplitimo mastą tarp gimnazinio amžiaus mokinių. Tyrime dalyvavo 1 766 Klaipėdos apskrities miestų ir miestelių 15-19 metų amžiaus moksleiviai. Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad Klaipėdos apskrityje bent kartą per du mėnesius elektronines patyčias yra patyrę nuo 6 iki 18,4 procentų (priklausomai nuo elektroninių patyčių formos) vyresniųjų klasių moksleivių. Elektroninės patyčios dažniausiai pasireiškė tekstiniais pranešimais (18,4 proc.), telefono skambučiais (16,7 proc.), trumposiomis žinutėmis (15,4 proc.) bei pokalbių svetainėse (13,7 proc.). Rečiau mokiniai patyčias patirdavo telefoninėmis iliustracijomis ir/ar vaizdo klipais (8,9 proc.), kitais būdais (7,2 proc.), elektroniniu paštu (7,1 proc.) ir socialiniuose tinkuose („Facebook“, „My Space“, „Blog“ ir kt.) (6 proc.). Tyrimo rezultatai taip pat parodė, kad vaikai elektronines patyčias dažniausiai patyrė vieną arba du kartus per mėnesį (nuo 2,5 proc. iki 12,9 proc.), berniukai dažniau nei mergaitės patyrė visų formų elektronines patyčias, o laikas, praleistas internete, buvo rizikos veiksnys tapti internetinių patyčių auka (Pilkaušienė-Valickienė ir kt., 2009, 116-120). Pabrėžtina, kad vieniši jaunuoliai daugiau laiko praleido elektroninėje erdvėje, todėl kilo didesnė grėsmė susidurti su elektroninėmis patyčiomis (Kaur & Saini, 2022).

2016 m. buvo atliktas tyrimas, kurio metu buvo apklausta 958 penktų-dvyliktų klasių mokiniai iš skirtingų mokyklų. Tyrimo metu buvo nustatyta, kad vyresniųjų klasių moksleiviai dažniau mato, stebi elektronines patyčias, nei jaunesniųjų klasių moksleiviai - 1 arba 2 kartus elektronines patyčias yra stebėję 14 proc. penktokų, 27,17 proc. šeštokų, 22,41 proc. septintokų, 32,12 proc. aštuntokų, 31,03 proc. devintokų, 27,62 proc. dešimtokų, 41,46 proc. vienuoliktokų ir 21,05 dvyliktokų. Tyrime taip pat atsispindi, kad elektronines patyčias patyrė 14,71 proc. merginų ir 15,2 proc. vaikinų (Klaipėdos pedagoginė psichologinė tarnyba, 2016, 13-15).

Siekiant išsiaiškinti Lietuvos vaikų naudojimosi internetu ypatumus bei palyginti rezultatus su 2010 m. rezultatais, 2018 m. buvo atliktas tyrimas, kurio metu buvo apklausta 1 012 vaikų nuo 9 iki 17 metų amžiaus ir vienas iš jų tėvų iš skirtingų Lietuvos vietovių. Rezultatai atskleidė, kad 2018 m. vyresni vaikai praleido daugiau laiko internete (vidutiniškai viena valanda daugiau) negu 2010 m. (beveik 5 valandas tomis dienomis kai eina į mokyklą ir beveik valanda ilgiau, kai neina). Tyrimo rezultatai taip pat parodė, kad 2018 m. vaikai ne tik dažniau naudojami internetu jungdamiesi per įvairius skirtingus įrenginius, bet ir didesnis procentas, nuo 2010 m., naudojami įvairiais socialiniais tinklais. 2018 m. 95,6 proc. vyresnesniųjų (nuo 13 metų amžiaus) vaikų turėjo savo asmeninę paskyrą „Facebook“, o tuo tarpu 2010 m. – 85,5 proc. Tyrime atsispindi ir tai, kad 2018 m. daugiau nei 2010 m. vyresniųjų vaikų matė arba patyrė internete ką nors, kas jiems sukėlė nerimą ar juos sutrikdė, jie buvo dažniau užgauliojami ar su

jais buvo bjauriai elgiamasi (2010 m. – 41,9 proc., 2018 m. – 70,8 proc.). Kalbant apie mokinių tėvus, pastebėta, kad 2018 m. tėvai dažniau nei 2010 m. domėjosi ką jų vaikai veikia internete (Grigutytė ir kt., 2018, p. 61-66).

2019 m. Vilniaus universiteto atliktas tyrimas parodė, kad 15,9 proc. 9-17 metų amžiaus vaikų tvirtino, kad per pastaruosius metus patyrė patyčias, iš šių vaikų 25,5 proc. patyrė tiesiogines ir elektronines patyčias, o 10,6 proc. – tik elektronines patyčias. Tuo tarpu 6,4 proc. apklaustų vaikų nurodė, kad per pastaruosius metus jie ką nors užgauliojo ar bjauriai elgėsi, iš jų 32,3 proc. tiesioginio ir elektroninio bendravimo metu, o 9,2 proc. – tik elektroninėje erdvėje (Grigutytė ir kt., 2019, p. 76-79).

Tarptautinio paauglių sveikatos ir gyvenamosios HBSC (angl. - Health Behaviour in School-aged Children) 2018 m. tyrimo duomenimis, patyčių paplitimas tarp Lietuvos moksleivių buvo vienas aukščiausių visoje Europoje. Tyrimai parodė, kad tiek patyčių patyrimas, tiek tyčiojimas iš kitų yra susijęs su prastesne jaunuolių fizine sveikata (galvos, nugaros, skrandžio skausmais), prastesne emocine savijauta (depresyvumu, streso, nerimo patyrimu, vienišumo jausmu, savižudiškomis mintimis ar ketinimais), prastesniais santykiais su aplinkiniais ir probleminiu elgesiu (agresyvumu, smurtu, alkoholio ar kitų žalingų medžiagų vartojimu) (Šmigelskas ir kt., 2019, p. 47).

Remiantis 2013-2014 m. HBSC duomenimis, 2019 m. buvo atliktas tyrimas apie elektroninių patyčių ir savižudybių sąsają. Tyrimas atskleidė, kad Lietuva, lyginant su kitomis šalimis, pasižymėjo aukštesniais rodikliais, kalbant apie neigiamas emocijas, mintis apie savižudybę, planavimą ar bandymą nusižudyti. Dėl patirtų patyčių vaikai sustabdė tam tikras veiklas (43,3 proc.), turėjo suicidinių minčių (23,2 proc.), planavo savižudybę (14,4 proc.), bandė nusižudyti (12,0 proc.) (Zaborskis ir kt., 2019, p. 106).

Tarptautinio tyrimų tinklo „EU kids online“ 2020 m. tyrimo duomenimis, Lietuvoje 92 proc. vaikų nuo 9 iki 17 metų amžiaus naudojo internetu kasdien, dažniausiai naudojantis mobiliuoju telefonu. Vaikai Lietuvoje internetu dažniausiai naudojo bendravimo ir pramogų tikslais. Dažniausios vaikų veiklos internete – vaizdo įrašų žiūrėjimas (72 proc.), muzikos klausymas (71 proc.), žaidimai (69 proc.), lankymasis socialiniuose tinkluose (52 proc.) bei bendravimas su draugais ar šeima (52 proc.). Tyrimas taip pat atskleidė, kad dauguma tėvų (92 proc.) davė patarimų vaikams, kaip naudotis internetu saugiai, o 80 proc. tėvų domėjosi, ką jų vaikai veikia internete (Smahel et al., 2020, p. 146).

2021 m. tarptautinės tyrimų kompanijos TNS atliktas tyrimas parodė, kad, internete jaunuoliai vidutiniškai praleidžia daugiau nei 3 val. per dieną, o 90 proc. - naudoja socialiniais tinklais. Tyrime taip pat atsispindi, kad 72 proc. 15-19 metų amžiaus jaunuolių komentuoja ar kitaip vertina įvairaus

pobūdžio turinį elektroninėje erdvėje (žinutės, pranešimai, straipsniai ir kt.) (Sveikatos mokymo ir ligų prevencijos centras, 2022, p. 5).

Apžvelgus atliktus tyrimus elektroninių patyčių tema Lietuvoje, matyti, kad, paskutinis tyrimas, orientuotas į elektroninių patyčių paplitimo masto tarp gimnazinio amžiaus vaikų nustatymą buvo atliktas 2009 m. Atsižvelgiant į vis didėjantį paauglių naudojimąsi internetu bei įsitraukimą į socialinius tinklus, manytina, kad minėto reiškinio mastas šiomis dienomis gali būti kur kas didesnis. Apžvelgtuose tyrimuose taip pat matyti, kad patyčių paplitimas tarp Lietuvos moksleivių yra vienas aukščiausių visoje Europoje, o tiek patyčių patyrimas, tiek tyčiojimas iš kitų yra susijęs su prastesne jaunuolių fizine sveikata. Lietuva, lygintant su kitomis šalimis, pasižymi aukštesniais rodikliais savižudybių klausimais.

1.4 Elektroninių patyčių prevencijos švietimo įstaigose galimybės

Ankstesniuose skyreliuose jau aptarta, kad elektroninės patyčios yra paplitę tarp gimnazinio amžiaus mokinių, o dėl vis didėjančio paauglių naudojimosi internetu bei socialiniais tinklais, minėtų patyčių grėsmė tik didėja. Taip pat jau išsiaiškinta, kad elektroninių patyčių žala gimnazinio amžiaus mokiniams gali būti labai didelė – tiek patyčių aukos, tiek jų vykdytojai bei patyčių stebėtojai išgyvena neigiamas patirtis, jaučia neigiamas emocijas, jaunuoliams pasireiškia įvairūs sutrikimai ir kt. Tyrimai rodo, kad elektroninės patyčios neretai būna susijusios su tradicinėmis patyčiomis, kurios dažniausiai pasireiškia mokyklose. Dėl minėtų priežasčių, tikslinga išsiaiškinti elektroninių patyčių prevencijos galimybes švietimo įstaigose.

„Remiantis Lietuvos Respublikos švietimo įstatymu, kiekvienas švietimo įstaigos bendruomenės narys privalo pranešti apie pastebėtas patyčias švietimo įstaigos vadovui. <...> Privalu pranešti apie patyčias mokyklos vadovui, tačiau taip pat labai svarbu, kad kiekvienas mokyklos darbuotojas žinotų, ką daryti išgirdus apie patyčias ar jas pastebėjus, t. y. kokių veiksmų imtis „čia ir dabar“. <...> Reikėtų rimtai vertinti bet kurio mokyklos bendruomenės nario pateiktą informaciją apie smurto pasireiškimą“ (Jocaitė ir kt., 2018, p. 14).

Svarbu, kad visos ugdymo įstaigos būtų pasiruošusios ir pasidariusios reagavimo į patyčias planą, algoritmą, veiksmų eigą. Šiaulių miesto Pedagoginės psichologinės tarnybos bei Vaikų linijos pateiktose 2018 m. reagavimo į patyčias mokyklose rekomendacijose (Jocaitė ir kt., 2018) pateikiamos tokios rekomendacijos:

- 1) reagavimas. Kiekvienas ugdymo įstaigos darbuotojas, pastebėjęs patyčias, privalo jas sustabdyti;

- 2) informavimas. Po patyčių sustabdymo, ugdymo įstaigos darbuotojas apie patyčias praneša klasės auklėtojui ar kuratoriui, direktoriaus pavaduotojui ar kitam atsakingam asmeniui;
- 3) veikti laikantis konfidencialumo. Asmeniui, kuriam pavesta spręsti patyčių atvejį, asmeniškai pasikalbėti su patyčiose dalyvavusiais asmenimis, esant poreikiui – stebėtojais;
- 4) specialistų įtraukimas į procesą. Sprendžiant patyčių atvejį, naudinga į procesą įtraukti atitinkamus specialistus – mokyklos psichologą, socialinį pedagogą, direktoriaus pavaduotoją ugdymui ar kt.;
- 5) proceso fiksavimas. Bendraujant su patyčių dalyviais atskirai, svarbu pokalbius aprašyti. Informacija apie patyčias bei veiksmus, kurių buvo imtasi siekiant sustabdyti patyčias ir išspręsti situaciją, turėtų būti perduoti patyčių dalyvių atstovams;
- 6) bendradarbiavimas su vaiko atstovais. Perduodant surinktą informaciją vaiko atstovams, ugdymo įstaigos darbuotojas turi pasiūlyti įvairių bendradarbiavimo ir pagalbos būdų;
- 7) švietimo įstaigos vadovo informavimas. Ugdymo įstaigos darbuotojas apie patyčias ir atliktus bei planuojamus veiksmus, informuoja mokyklos vadovą.

Minėtose rekomendacijose taip pat minima, kad jei atlikus šiuos veiksmus patyčios nesiliauja, atsakingi asmenys turėtų pakartotinai bendrauti su patyčių dalyviais bei jų atstovais. Patyčioms tęsiantis, atsakingi asmenys visą surinktą informaciją turi pateikti vaikų gerovės komisijai, kuri organizuoja susitikimą su patyčių vykdytoju ir jo tėvais. Susitikimo metu yra sudaromas pagalbos planas. Patyčioms ir toliau nesiliaujant, visą sukauptą informaciją perduoti kitoms įstaigoms (savivaldybės administracijos švietimo padaliniui, savivaldybės administracijos vaiko gerovės komisijai, švietimo ir psichologinės pagalbos teikimo įstaigai ar kt.).

Projektas TECPC (angl. - Together everyone can prevent cyberbullying), skirtas kovoti su elektroninėmis patyčiomis bei užkirsti kelią jų neigiamam socialiniam, psichologiniam, mediciniam ir edukaciniam poveikiui vaikams ir paaugliams, su partneriais sukūrė mokymų vadovą pedagogams, skirtą suteikti žinių, kaip užkirsti kelią elektroninėms patyčioms „skaitmeninėje eroje“. Leidinyje pateikiamos šios elektroninių patyčių prevencijos galimybės:

- 1) aiškios taisyklės, susijusios su elektroninėmis patyčiomis. Svarbu, kad pedagogai dėtų pastangas saugios ugdymo aplinkos kūrimui - mokytojams svarbu įsitikinti, kad mokiniai elektroninėje erdvėje bus saugūs ir patys niekam nekenks ne tik mokykloje, bet ir elektroninėje erdvėje;
- 2) teigiamas ugdymo įstaigos klimatas. Pirmenybė teikiama pozityviems mokyklos klitamo kūrimo būdams, o ne metodams, grįžtiems baudžiamumui;

3) mokymai apie elektronines patyčias, saugų naudojimąsi internetu. Pedagogai, skleidžiantys mokiniams minėtą informaciją, pirmiausia turi patys įgyti reikiamų žinių, suvokti kaip atpažinti elektronines patyčias, kaip tinkamai pateikti informaciją skirtingo amžiaus vaikams bei kaip skatinti mokinius pranešti apie minėtas patyčias;

4) mokinių įtraukimas, siekiant sumažinti ir užkirsti kelią patyčioms elektroninėje erdvėje. Mokytojai gali didinti mokinių informuotumą pasitelkdami konsultacijas, kursus, vaizdo įrašus, plakatus, socialinių klubų veiklą ar kitus, mokinius įtraukiančius, būdus (TECPS Prevent Cyberbullying, 2022, p. 31).

„Mokykla yra pirmoji gynybinė linija nuo elektroninių patyčių. Būtent šioje erdvėje mokiniai bendrauja ir mezga ryšį su bendraamžiais ir suaugusiais“ (TECPS Prevent Cyberbullying, 2022, p. 49). Dėl šios priežasties svarbu skatinti teigiamus socialinius santykius bei ugdyti jaunuolių socialinius įgūdžius. Mokiniams svarbu tinkamai išaiškinti kas yra tinkamas ir netinkamas elgesys, ko iš jų yra tikimasi, kaip bendrauti su bendraamžiais išreiškiant save, tačiau nepažeidžiant kitų asmenų teisių ir kt.

Stebima, kad ugdymo įstaigos Lietuvoje vidaus tvarkos aprašuose ar veiklos dokumentuose įtvirtina patyčių prevencijos galimybes. Vilniaus Valdorfo Žaliosios mokyklos vyresnių klasių mokiniams prevencinės programos įgyvendinamos etikos pamokose su socialiniu pedagogu ir klasės auklėtoju. Prevencinės programos apima tokias temas kaip savivertės stiprinimas, klasės socialinis klimatas, stereotipai, bendravimo kultūra internete, vienas kito priėmimas bei pagarba kitokiam nei aš. Mokyklos švietimo pagalbos specialistai (socialinis pedagogas, psichologas) kalba su mokiniais ir primena jiems, kas yra patyčios bei kur ir kaip ieškoti pagalbos. Du kartus per metus yra daromos anoniminės apklausos (Žalioji mokykla, 2024).

Anykščių Jono Biliūno gimnazijoje numatytos šios patyčių prevencijos priemonės: anoniminės apklausos ir rezultatų apibendrinimas, pranešimų apie patyčias analizė, patyčių prevencijos plano kūrimas, vaiko gerovės komisijos posėdžio organizavimas, kuriame aptariamas minėtas planas, siūlymų teikimas gimnazijos vadovui dėl darbuotojų kvalifikacijos kėlimo, tvarkos aprašo tobulinimo ir kt. (Anykščių Jono Biliniūno gimnazija, 2024).

Vilniaus Abraomo Kulviečio klasikinė gimnazija dalyvauja Olweus patyčių prevencijos programoje, kuri yra orientuota į mokyklą (pedagogų kompetencijos kėlimas, mokinių apklausos, tėvų susirinkimai, renginiai ir kt.); klasę (elgesio taisyklių aiškinimas, klasės valandėlės, paskatinimai už gerą elgesį ir kt.); individualų darbą su patyčių dalyviais (pasekmės patyčių vykdytojui, pagalba patyčių aukai, susitikimas su tėvais ir kt.); ir bendruomenę (bendradarbiavimas su visuomenės nariais, politikos prieš patyčias skatinimas). Minėta ugdymo įstaiga taip pat naudoja Olweus programos „drausminimo

kopetėles“, kurios gali būti laikomos kaip patyčių algoritmas (Vilniaus Abraomo Kulviečio klasikinė gimnazija, 2023)

Nacionalinė švietimo agentūra pateikia elektroninę mokomąją medžiagą ugdymo įstaigoms, kurioje pateiktos idėjos, kaip supažindinti mokinius su interneto teikiamomis galimybėmis bei grėsmėmis, kaip tas grėsmes atpažinti ir kaip, susidūrus su jomis – spręsti. (Nacionalinė švietimo agentūra, 2020). Vyresnių klasių mokinių pedagogams pateikiamos idėjos temomis „Saugesnio interneto pamoka“, „Skaitmeninis pėdsakas internete“, „Ką mes skelbiame internete“, „Bendravimas socialiniuose tinkluose“, „Kurkime saugų bendravimą socialiniuose tinkluose“ ir kt.

Nenuostabu, kad ugdymo įstaigos darbuotojams, be informacijos apie elektronines patyčias gavimo iš vaiko bendraamžių ar kitų mokinių, gali būti sunku pastebėti patyčias elektroninėje erdvėje, o vaikai, apie stebimas patyčias, dėl įvairių priežasčių suaugusiesiems praneša retai. Siekiant, kad vaikai kuo dažniau praneštų apie patyčias, sukurta elektroninė platforma „Patyčių dėžutė“, skirta mokiniams, jų tėvams ir mokytojams, anonimiškai pranešti apie patyčias mokykloje. Ugdymo įstaigos, besinaudojančios šia platforma, turi paskirti „Patyčių dėžutės“ administratorių komandą, kuri sistemingai tikrintų gaunamą informaciją bei greitai reaguotų į ją (Patyčių dėžutė, 2021). Į mobiliojo ryšio telefoną atsisiuntus „Patyčių dėžutės“ mobiliąją aplikaciją ir prisijungus, įvedus savo mokyklos svetainės adresą, vaikai gali anonimiškai pranešti apie patirtas ar pastebėtas patyčias. Pranešėjui svarbu kuo išsamiau aprašyti: kas patyrė patyčias, kas buvo patyčių vykdytojas, stebėtojai, kur ir kada vyko patyčios, ar patyčios kartojasi ne pirmą kartą bei aprašyti patį įvykį. Ši aplikacija taip pat suteikia galimybę „įrodyti“ elektroninių patyčių faktą – įkelti iki penkių nuotraukų, įrodančių elektroninių patyčių įvykį (pvz.: ekrano nuotrauka iš komentarų sekcijos socialiniuose tinkluose) (Gečius, 2019, p. 6-7).

Neginčytina, kad švietimo įstaigos vaidmuo, siekiant užkirsti kelią elektroninėms patyčioms, yra labai svarbus, tačiau svarbu nepamiršti, kad, ugdant besiformuojančią asmenybę, svarbiausias vaidmuo tenka tėvams arba globėjams. Svarbu, kad vaiko atstovai kalbėtusi su vaiku apie elektronines patyčias, įtraukę į diskusijas bei teiktų informaciją jiems suprantama kalba. Tėvai taip pat turi patarti, kaip tinkamai ir saugiai naudotis internetu, kaip reaguoti patyrus ar pastebėjus patyčias elektroninėje erdvėje. Taip pat tėvai su vaikais turėtų susikurti naudojimosi internetu taisykles ir jų laikytis (pvz.: nesinaudoti ekranais ilgiau kaip 3 val. per dieną, pastebėjus patyčias pranešti atsakingiems asmenims ir kt.). Ne mažiau svarbu yra diegti moralines vertybes vaikui, siekti, kad vaikas jomis vadovautųsi. Vaikas privalo žinoti kur galima kreiptis pagalbos patyrus ar pastebėjus elektronines patyčias, bei, kad apie jas pranešti suaugusiesiems yra labai svarbu. Pabrėžtina, kad, kraštutinius atvejais, tėvai gali stebėti, kuo vaikas

užsiima socialiniuose tinkluose, tačiau imantis šio veiksmo, turi būti išbandytos visos kitos galimos prevencijos priemonės (Cohen-Almagor, 2021, p. 7-9).

Siekiant vieno bendro tikslo – užkirsti kelią elektroninėms patyčioms – svarbu, kad tarp švietimo įstaigų ir tėvų vyktų nuolatinis bendravimas ir bendradarbiavimas. To pasiekti galima organizuojant tėvų susirinkimus, vykdant anketines apklausas, įtraukiant tėvus į sprendimų priėmimą bei dalyvavimą mokyklos projektuose ir kt. Svarbu, kad ugdymo įstaiga, sužinojusi apie elektronines patyčias, gauta informacija pasidalintų su vaiko tėvais ir atvirkščiai. Manytina, kad glaudus mokyklos ir vaiko atstovų bendradarbiavimas yra būtinas, siekiant šviesti vaikus elektroninių patyčių tema bei kaip įmanoma labiau sumažinant jų plitimą (Valiukienė, 2020, p. 28).

Ne mažiau svarbu, kad prevenciją elektroninių patyčių tema vykdytų vaiko teises ginanti institucija – Valstybinė vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – VTAT). Prevencija minėta tema VTAT užsiima ne tik vykdydama švietėjišką veiklą (pvz.: viešai visiems prieinamos konferencijos ir diskusijos, tokios kaip „Socialiniai tinklai ir pokalbių programėlės: kaip apsaugoti vaikus?“ ar „Kritinis mąstymas vs dirbtinis intelektas: kaip apsaugoti vaikus skaitmeninėje erdvėje?“), bet ir bendraudama ir bendradarbiaudama su patyčių dalyviais, jų tėvais, ugdymo įstaigomis bei kitomis institucijomis (apie tai plačiau 1.5 skyriuje). VTAT taip pat suteikia galimybę paprastai ir anonimiškai pranešti apie elektronines patyčias, jeigu, pranešėjo manymu, dėl to buvo ar yra pažeidžiamos vaiko teisės (Pranešk apie galimą vaiko teisių pažeidimą, 2025).

Prie elektroninių patyčių prevencijos gali prisidėti ir neformaliojo ugdymo įstaigos, dienos centrai. Siekiant sustiprinti atsakingą paauglių mergaičių dalyvavimą internetiniuose socialiniuose tinkluose, bei atskleisti paauglių merginų atsakomybės ugdymo galimybes juose, atliktas tyrimas atskleidė, kad vaikų dienos centro specialistai, siekdami užtikrinti paauglių saugumą socialiniuose tinkluose, taiko įvairius ugdymo metodus (individualūs pokalbiai, naudojimosi socialiniais tinklais taisyklės, grupiniai užsiėmimai, diskusijos, filmų peržiūros, pokalbiai su tėvais ir kt.) Tyrimas taip pat atskleidė, kad merginų atsakomybę socialiniuose tinkluose galėtų padidinti sistemingas ir nuoseklus švietėjiškas darbas, derinant žinias, gebėjimus ir vertybes (Skališienė ir Žukauskienė, 2018).

Manytina, kad elektroninių patyčių prevenciją gali vykdyti ir patys socialiniai tinklai, kuriuose paaugliai praleidžia daug laiko ir kuriuose neretai pasitaiko minėtų patyčių atvejai. Mokslininkai jau yra sukūrę elektroninių patyčių aptikimo būdą – dirbtiniam intelektui analizuojant žodžius bei atitinkamą algoritmą pasidalintoje informacijoje, galima nustatyti, kad paskelbtas turinys yra susijęs su patyčiomis (Bozyigit et al, 2021, Islam et al, 2023). Mokslininkai toliau dirba ties dirbtinio intelekto tobulinimu,

siekiant nustatyti ne tik elektroninių patyčių atvejus, bet ir jų tipus pagal tokias charakteristikas kaip lytis, religija, tautybė ir kt. (Perera & Fernando, 2021).

Kalbant apie elektroninių patyčių prevenciją, negalima nepaminti ir internetinėje erdvėje veikiančio projekto „Policijos virtualus patrulis“. Pagrindinis šio projekto tikslas - nusikalstamų veikų ar administracinių nusižengimų elektroninėje erdvėje prevencija, o pareigūnai dirbantys minėtame projekte ne tik pradeda administracinių nusižengimų teisenas ar ikiteisminius tyrimus, tačiau ir dėl neleistino elgesio elektroninėje erdvėje veda prevencinius pokalbius. Pažymėtina, kad tarp penkių „Policijos virtualaus patrulio“ dažniausiai fiksuojamų veiklų yra neapykantos kurstymas ir viešosios tvarkos pažeidimas, o tai, kaip jau išsiaiškinta, gali būti susiję su elektroninėmis patyčiomis (Policijos virtualus patrulis atidžiai stebi elektroninę erdvę, 2021).

Elektroninių patyčių tyrimo centras (Cyberbullying research center) pateikia prevencinių veiksmų rekomendacijas patiems paaugliams:

- 1) pačio savęs švietimas. Kovai su elektroninėmis patyčiomis, svarbu, kad vaikas suvoktų kas tai yra bei kaip jas atpažinti;
- 2) slaptažodžio saugojimas. Svarbu, kad jaunuolis suvoktų, jog slaptažodžius bei kitą privačią informaciją būtina saugoti, neatskleisti net artimiausiems draugams, o, esant reikalui, kuo greičiau atsinaujinti;
- 3) fotografijų saugojimas. Šia prevencijos priemone siekiama apsaugoti jaunuolius nuo seksualinio turinio nuotraukų platinimo. Jaunuoliai, prieš skelbdami tokio pobūdžio nuotraukas, turi gerai pagalvoti, suvokti galimas pasekmes;
- 4) įtartinų pranešimų naikinimas. Gavus pranešimą ar nuorodą iš nepažįstamo asmens, arba asmens, kuris gali būti potencialus elektroninių patyčių vykdytojas, neatidaryti, o kuo greičiau ištrinti – pranešimuose gali būti virusų (pvz. skirtų asmeninei informacijai rinkti);
- 5) atsijungimas nuo paskyrų. Svarbu, kad jungiantis prie asmeninės paskyros, naudojantis mokyklos, draugų ar kitais išmaniaisiais įrenginiais, būtinai reikia atsijungti, neišsaugoti slaptažodžio;
- 6) „pauzė“ prieš keliant. Jaunuolis socialiniuose tinkluose neturėtų dalintis turiniu, kuris galėtų pakenti jo reputacijai;
- 7) privatumas. Paaugliai turėtų apriboti savo socialinių tinklų paskyras taip, kad jų keliamą turinį galėtų stebėti tik pažįstami, patikimi asmenys;
- 8) savęs „googlinimas“. Paieškos sistemose ieškant savęs, galima atrasti turinio, kuris yra nukreiptas prieš asmenį bei kuriuo siekiama pasityčioti (pvz.: sukurtos netikros paskyros). Pastebėjus tokio pobūdžio turinį, svarbu pranešti atsakingiems asmenims;

9) sąmoningumo didinimas. Organizacijų, grupių, užsiėmimų kūrimas, siekiant su elektroninėmis patyčiomis ir jų pasekmėmis supažindinti kuo daugiau žmonių;

10) nedalyvavimas elektroninėse patyčiose. Svabu suvokti, kad ne tik patyčių vykdytojas bei ir jų stebėtojas yra elektroninių patyčių dalis (Patchin, 2018).

JAV mokslininkai išsiaiškino, kad ne mažiau svarbu į elektroninių patyčių prevenciją įtraukti pačius jaunuolius. Mokslininkai, jaunimo centre susitikę su jaunuoliais, diskutavo elektroninių patyčių prevencijos tema. Jaunuoliai pabrėžė, kad suteikiant jiems galimybę išreikšti savo požiūrį saugioje ir įtraukioje erdvėje, sudarant palankesnes sąlygas išsakyti savo nuomonę, užtikrinant, kad ji bus išklaudyta bei į ją bus atsižvelgiama, galėtų padėti suaugusiesiems labiau suprasti jaunimą bei imtis tinkamų veiksmų vykdant elektroninių patyčių prevenciją. Jaunuolių įtraukimas į prevencijos procesą atspindėtų jaunų žmonių patirtis, interesus, vertybes ir normas (Dennehy et al, 2019).

Manytina, kad prie elektroninių patyčių prevencijos gali prisidėti ir žiniasklaida. Visuotinėje Lietuvos kalbos enciklopedijoje žiniasklaida yra apibrėžiama kaip visuomenės informavimo priemonė bei periodinis informacijos skleidimas, pasitelkiant spaudą, internetą, radiją, televiziją bei reklamą. Žiniasklaida gali formuoti tam tikrą ideologiją, visuomenės požiūrį, gyvenimo būdą ir kt. (Serapinas, 2018). Minėtos visuomenės informavimo priemonės gali būti naudojamos elektroninių patyčių prevencijai. Tinkamai informuojant visuomenę apie elektroninių patyčių žalą bei galimas pasekmes, visuomenėje formuojasi atsakomybės, pareigos pranešti bei padėti jausmas.

Trumpai apibendrinus galima teigti, kad visos švietimo įstaigos turi būtų pasiruošusios veikti pastebėję elektronines patyčias, susikūrusios reagavimo į patyčias algoritmą, veiksmų seką. Ne mažiau svarbu šviesti jaunuolius jiems suprantamu būdu apie tai, kas yra elektroninės patyčios, kaip jas atpažinti, kaip nuo jų apsaugoti ir kodėl svarbu jose nedalyvauti. Pabrėžtina, kad siekiant, jog patyčių prevencija būtų kaip įmanoma veiksmingesnė, svarbus ne tik mokyklos vaidmuo, bet ir atitinkami vaiko atstovų veiksmai bei bendradarbiavimas su ugdymo įstaigos specialistais. Prie elektroninių patyčių prevencijos taip pat gali prisidėti ir VTAT, neformaliojo ugdymo įstaigos, dienos centrai, socialiniai tinklai, žiniasklaida ar net patys jaunuoliai.

1.5 Elektroninių patyčių problemos sprendimo ypatumai vaiko teisių apsaugos specialisto veikloje

Lietuvoje vaikų teises ir teisėtus interesus gina Valstybinė vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Šios tarnybos misija – saugoti bei ginti vaiko

teises ir geriausias interesus. (Misija ir vizija, 2024). Vaiko teisių apsaugos specialistai gina visas vaiko teises, be jokios abejonės ir tas, kurios yra pažeidžiamos dėl elektroninių patyčių.

Manytina, kad elektroninės patyčios gali pažeisti šias Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje (Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, 1995) įtvirtintas vaiko teises:

1) teisė į mokslą (28 straipsnis). Elektroninės patyčios, kurios neretai vyksta kartu su tradicinėmis, gali sukurti nesaugią ir priešišką mokymosi aplinką, o tai gali trukdyti mokytis ar dalyvauti kitose ugdymo įstaigos veiklose;

2) teisė į vystymąsi (6 straipsnis). Elektroninės patyčios gali neigiamai paveikti vaiko protinį, emocinį ir socialinį vystymąsi, o tai gali turėti neigiamos įtakos jo visapusiškai sveikam vystymuisi;

3) teisė į apsaugą nuo smurto (19 straipsnis). Vaikai turi teisę būti apsaugoti nuo visų formų smurto, tame tarpe ir psichologinio smurto. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme apibrėžta, kad psichologinis smurtas tai tyčinis sistemingas vaiko teisės į identiškumą pažeidinėjimas, vaiko žeminimas, patyčios, gąsdinimas, būtinos vaiko normaliai raidai veiklos trikdymas, asocialaus elgesio skatinimas ar kitokia nefizinio kontakto elgsena (veiksmai ar neveikimas), dėl kurios vaikas mirė, buvo sutrikdyta jo sveikata ar normali raida arba sukeltas pavojus vaiko gyvybei, sveikatai, normaliai raidai ar pažeminta vaiko garbė ir (ar) orumas (Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996);

4) teisė į privatumą (16 straipsnis). Ši teisė gali būti pažeidžiama priekabiauojant, skleidžiant gandus ar dalijantis kito vaiko asmenine informacija be jo sutikimo;

5) teisė būti išklausytam (12 straipsnis). Dėl elektroninių patyčių sukeltų neigiamų padarinių, nežinojimo kur kreiptis, baimės ar kitų priežasčių, patiriantys elektronines patyčias vaikai apie tai gali niekam nepasakoti, neatskleisti savo minčių, jausmų ir rūpesčių;

6) teisė į nediskriminavimą (2 straipsnis). Ši teisė gali būti pažeidžiama jeigu elektroninės patyčios yra susiję su vaiko tautybe, lytimi, religija, negalia, seksualine orientacija ar kt.;

7) teisė į sveikatą (24 straipsnis). Žalingi elektroninių patyčių padariniai gali neigiamai paveikti vaiko psichinę ir emocinę gerovę, o tai gali turėti įtakos jo sveikatai;

8) teisė žaisti ir pramogauti (31 straipsnis). Elektroninės patyčios vaikui gali trukdyti pramogauti ar žaisti, kas yra labai svarbu jo tinkamam vystymuisi.

Temos aktualumą vaiko teisių apsaugos srityje rodo ir 2024 m. lapkričio 20 d. vykusį VTAT organizuota konferencija, pavadinimu „Socialiniai tinklai ir pokalbių programėlės: kaip apsaugoti vaikus?“. Minėta konferencija vyko pasaulinę vaiko teisių dieną, o tai rodo temos svarbumą ir aktualumą, lyginant su kitomis svarbiomis vaiko teisių apsaugos sritimis. Pasak tarnybos direktorės Ilmos

Skuodienės, vaikai, kad ir būdami saugiai namuose, savo kambaryje, nėra saugūs tiek emociškai tiek fiziškai, kalbant apie socialiniuose tinkluose kylančias grėsmes. Dėl to yra svarbu tėvams, mokytojams ir kitiems su vaikais dirbantiems specialistams žinoti socialiniuose tinkluose kylančias rizikas, grėsmes, jas įvertinti ir apie tai kalbėtis su vaikais. (Socialiniai tinklai ir pokalbių programėlės: kaip apsaugoti vaikus, 2024).

Vadovaujantis Vaiko situacijos vertinimo tvarkos aprašu (Vaiko situacijos vertinimo tvarkos aprašas, 2019), vaiko teisių apsaugos specialistai gavę bet kokio turinio pranešimą apie galimus vaiko teisių pažeidimus, atlieka vaiko situacijos vertinimą, kurio metu bendrauja su vaiku, jo atstovais pagal įstatymą bei kitais specialistais, galinčiais suteikti reikšmingos informacijos (ugdymo įstaiga, socialinių paslaugų centras ir kt.). Gavus pranešimą apie elektronines patyčias, taip pat atliekamas vaiko situacijos vertinimas. Pabrėžtina, kad jeigu vertinimo metu paaiškėja kiti nepilnamečiai asmenys, kurie dalyvavo elektroninėse patyčiose, situacija yra vertinama ir dėl minėtų vaikų. Įvertinus visą surinktą informaciją, tėvų auklėjimo tinkamumą, rūpinimasi vaiku, vaiko suvokimą kur kreiptis pagalbos bei kitas aplinkybes, vaiko teisių apsaugos specialistai nusprendžia ar buvo pažeistos vaiko teisės ir kokios. Specialistai matydami, kad tėvai netinkamai ar nepakankamai rūpinasi vaikų auklėjimu ir švietimu bei stebimas kompleksinės pagalbos poreikis, nustato būtinybę vertinti pagalbos vaikui ir šeimai poreikį. Pažymima, kad tais atvejais, kuomet pranešimo turinys nebūna susijęs su elektroninėmis patyčiomis, tačiau vertinimo metu paaiškėja patyčių atvejis, tai gali tapti vienu iš rizikos veiksnių, nustatant būtinybę vertinti pagalbos vaikui ir šeimai poreikį. Nustačius minėtą poreikį, yra inicijuojamas atvejo vadybos procesas ir visa vaiko situacijos vertinimo metu surinkta informacija yra perduodama atvejo vadybininkui. Atvejo vadybininkas savo ruožtu taip pat bendrauja su šeima, vertina pagalbos šeimai poreikį. Nustačius kompleksinės pagalbos šeimai poreikį, pradedamas atvejo vadybos procesas, teikiamos socialinės priežiūros paslaugos. Nenustačius kompleksinių paslaugų poreikio, atvejo vadybos procesas nepradedamas, tačiau vaikui ir šeimai yra užtikrinamas reikalingų paslaugų, nustatytų vertinimo metu, teikimas (Atvejo vadybos tvarkos aprašas, 2018).

Vaiko teisių specialistai gavę pranešimą apie elektronines patyčias ar vaiko situacijos vertinimo metu išaiškėjus elektroninių patyčių atvejui, savo ruožtu gali kreiptis bei informaciją perduoti kitoms įstaigoms:

- 1) švietimo įstaiga. Kaip jau minėta, ugdymo įstaiga yra atsakinga už elektroninių patyčių prevenciją, o atsakingi darbuotojai, sužinoję apie elektroninių patyčių atvejį, turi atlikti atitinkamus veiksmus situacijai spręsti;

2) savivaldybės švietimo skyrius. Jeigu ugdymo įstaiga buvo informuota apie elektronines patyčias, tačiau nesiėmė jokių veiksmų situacijai spręsti, o elektroninės patyčios tarp ugdymo įstaigos mokinių ir toliau tęsiasi, informacija gali būti perduodama savivaldybės švietimo skyriui;

3) policija. Jeigu vaiko teisių apsaugos specialisto manymu dėl vykdomų elektroninių patyčių yra pažeidžiamos asmenų teisės, įtvirtintos administracinių nusižengimų kodekse ar baudžiamajame kodekse, informacija yra perduodama policijai tolimesniam tyrimui;

4) vaiko nuolatinės gyvenamosios vietos savivaldybės administracija. Vaikui padarius baudžiamojo ar administracinio nusižengimo požymių turinčią veiklą, tačiau nesukakus baudžiamajame arba administracinių nusižengimų kodekse nustatyto amžiaus, nuo kurio vaikas atsako pagal minėtus įstatymus, o visos švietimo pagalbos vaikui teikimo galimybės yra išnaudotos, informacija gali būti perduodama į savivaldybę dėl vaiko minimalios priežiūros priemonės skyrimo. Pabrėžtina, kad į savivaldybę vaiko teisių apsaugos specialistai kreiptis negali, tai gali padaryti, vaiko atstovai, policija, ugdymo įstaiga, seniūnija, prokuroras, teismas ar tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatorius (Lietuvos Respublikos Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas, 2007);

5) šeimai pagalbą teikiantis atvejo vadybininkas. Jeigu šeimai jau yra taikomas atvejo vadybos procesas, informacija perduodama atvejo vadybininko žinion;

6) kt.

Pažymėtina, kad vaiko teisių gynėjai pastebi, jog Lietuvoje tendencingai daugėja smurto atvejų tarp vaikų. Tarnybos direktorė Ilma Skuodienė pasisako, kad anksčiau didžiausia grėsmė vaikui patirti patyčias kildavo viešoje erdvėje, pavyzdžiui, mokykloje, būrelyje ar namų kieme, o šiuo metu patyčios sparčiai keliasi į socialinius tinklus. Dažnai kitapus ekrano vykstančios patyčios būna netgi stipresnės nei realybėje, nes jų vykdytojas gali veikti drąsiau, sulaukti daugiau palaikytojų, o patyčioms pasirinktas turinys turi galimybę skliti plačiai ir nesustabdomai. Pavyzdžiui į elektroninę erdvę patenka asmeninės vaikų nuotraukos, kurios buvo skirtos tik siauram draugų ratui, arba slapta nufilmuoti jautrūs vaizdo įrašai. Tokio pobūdžio vaizdinė medžiaga gali lengvai tapti ne tik viešu patyčių objektu, bet ir seksualinio smurto įrankiu (Lietuvoje daugėja smurto tarp vaikų: sulaukiama patyčių dėl šeimos padėties, kai kurie nesutarimai sprendžiami fizine jėga, 2024).

Elektroninių patyčių atvejai tarp vaikų atsispindi ir Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos ataskaitose. Kontrolierė kaip pavyzdį pristatė vieną pranešimų, kuriame socialiniame tinkle „You Tube“ gyvos transliacijos metu asmenys vartojo necenzūrinius žodžius, viešai žemino galimai nepilnamečius asmenis, provokavo nusirengti, vartojo seksualinio pobūdžio užuominas ir kt. Atvejui išaiškėjus, vaiko

teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi į teisėsaugos institucijas (Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaita, 2021).

VTAT ataskaitose atsispindi praėjusių metų tarnybos veiklos statistika apie pranešimus apie galimus vaiko teisių pažeidimus, įvaikinimo organizavimą, tarptautinę vaiko teisių apsaugą ir kt., tačiau pastebima, kad ataskaitose nėra išskirti pranešimai pagal turinį, todėl statistika apie galimus vaiko teisių pažeidimus dėl elektroninių patyčių, nėra vedama (Metinės veiklos ataskaitos, 2024).

2023 m. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos ataskaitoje pažymėta, kad įstaigoje yra gaunami įvairaus pobūdžio skundai, susiję su galimais vaiko teisių pažeidimais švietimo įstaigose. Kontrolierė pažymi, kad mokyklos vadovų vaidmuo šioje srityje yra ypatingai svarbus, siekiant jungti, vienyti mokyklos bendruomenę, kad ji vieningai ir darniai funkcionuotų, išklausančią ir įvertinančią visų bendruomenės narių nuomones, priimtų sprendimus. Taip pat labai svarbu, kad į kiekvieną vaiko teisių pažeidimo atvejį tinkamai reaguotų bei kylančių problemų sprendime dalyvautų kompetentingos valstybės ir savivaldybės institucijos bei nevyriausybinės organizacijos. Kontrolierė taip pat pažymi, kad vis labiau populiarėjant socialiams tinklams, ypač svarbu užtikrinti nuoseklų visuomenės bei jos tikslinių grupių švietimą, plėtoti (ypač vaikų) skaitmeninį raštingumą, stiprinti kritinį mąstymą ir kt., turint omenyje naujas tendencijas dėl vaikų saugumo užtikrinimo (Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaita, 2023).

Trumpai pasikartojant galima teigti, kad pranešimus apie galimus vaiko teisių pažeidimus dėl elektroninių patyčių nagrinėja VTAT. Specialistai atlieka vaiko situacijos vertinimą, bendrauja su vaiku, jo atstovais, ugdymo įstaiga bei kitais specialistais. Atlikus vertinimą ir nustatius būtinybės vertinti pagalbos vaikui ir šeimai poreikį, informacija yra perduodama atvejo vadybininkui, kuris tęsia kompleksinės pagalbos šeimai vertinimą. Pažymima, kad apie elektronines patyčias VTAT specialistai gali informuoti ir kitas institucijas (švietimo įstaiga, savivaldybė, policija ir kt.). Taip pat pabrėžiama, kad Lietuvoje tendencingai didėja vaikų smurto prieš kitus vaikus atvejų, o patyčios sparčiai persikelia į socialinius tinklus.

2. ELEKTRONINIŲ PATYČIŲ PAPLITIMO TENDENCIJOS GIMNAZIJOSE

2.1 Tyrimo metodologija

Tyrimo metodas. Siekiant nustatyti elektroninių patyčių tarp gimnazinio amžiaus mokinių paplitimo mastą ir minėtų patyčių problemos sprendimo ypatumus vaiko teisių apsaugos specialisto veikloje, 2024 m. rugpjūčio – lapkričio mėnesiais buvo atliktas mišrus tyrimas. Tyrimui atlikti buvo naudojami kiekybinis (anketinė apklausa) ir kokybinis (interviu) mokslinio tyrimo duomenų rinkimo metodai. Klausimai, skirti nustatyti elektroninių patyčių paplitimo mastą bei šių patyčių sprendimo ypatumus VTAT specialisto veikloje, parengti atsižvelgiant į teorinėje darbo dalyje pateiktą teorinę medžiagą.

R. Stake (1995) teigimu, kiekybinius tyrimus galima laikyti statistiniais arba eksperimentiniais tyrimais. Kiekybiniam tyrimui būdinga išorinių reiškinių požymių visuma, kuri gali būti išreikšta bei pamatuojama skaičiais. Šis tyrimo būdas dažniausiai yra struktūrizuotas ir suplanuotas, tyrimo metodus ir duomenų matavimo priemones sukonstravus iš anksto (Kardelis, 2002).

Kokybiniu tyrimu dažniausiai siekiama atskleisti atitinkamo tiriamojo reiškinių visumą jo įprastame kontekste. Kokybiniu tyrimu yra plėtojamos empiriniais faktais pagrįstos teorijos, tačiau minėtu tyrimu nesiekama testuoti atitinkamų teorijų. Klick (2014) teigimu, kokybinis tyrimas įvertina tai, kad požiūriai ir praktikos skiriasi, nes nesutampa subjektyvios perspektyvos ir su jomis susiję socialiniai kontekstai (Gaižauskienė ir Valavičienė, 2016, p. 14-15).

Pasak K. Kardelio (cit. pagal S. Kvale, 1996), kiekybinis ir kokybinis požiūriai turėtų sąveikauti tarpusavyje, o kokybinių ir kiekybinių duomenų rinkimo metodų panaudojimas priklauso nuo to, kaip ir kiek jie gali būti naudingi atsakant į tyrimo klausimus (Kardelis, 2002). Kiekybinis ir kokybinis metodai yra glaudžiai susiję ir remiasi bendra pažinimo metodologija ir teorija. Siekiant kuo geriau pažinti tyrimo objektą, tikslinga vykdyti mišrų tyrimą, nes minėti mokslinio tyrimo metodai papildo vienas kitą, jų sąveika duoda išsamesnių, objektyvesnių ir patikmesnių rezultatų (Tidikis, 2003, p. 357).

Duomenų rinkimo instrumentas. Atliekant kiekybinį tyrimą pasirinktas anketinės apklausos metodas, dėl minėto metodo aiškumo, patikimumo ir nedviprasmiškumo. Siekiant respondentų bendradarbiavimo ir tinkamo atsakinėjimo į pateiktus klausimus, svarbu, kad anketa būtų kuo aiškesnė ir paprastesnė, todėl anketinei apklausai yra keliami atitinkami reikalavimai, tokie kaip motyvuotas, logiškas paaiškinimas, kodėl atliekamas tyrimas, klausimai kuo konkretesni, o atsakymų variantai kuo labiau suprantami, anketos apimtis neturi būti pernelyg ilga, klausimo vieta klausimyne neturi įtakoti tolesnio klausimo atsakymo, o patys klausimai turėtų būti išdėstyti sudėtingėjimo tvarka (Kardelis,

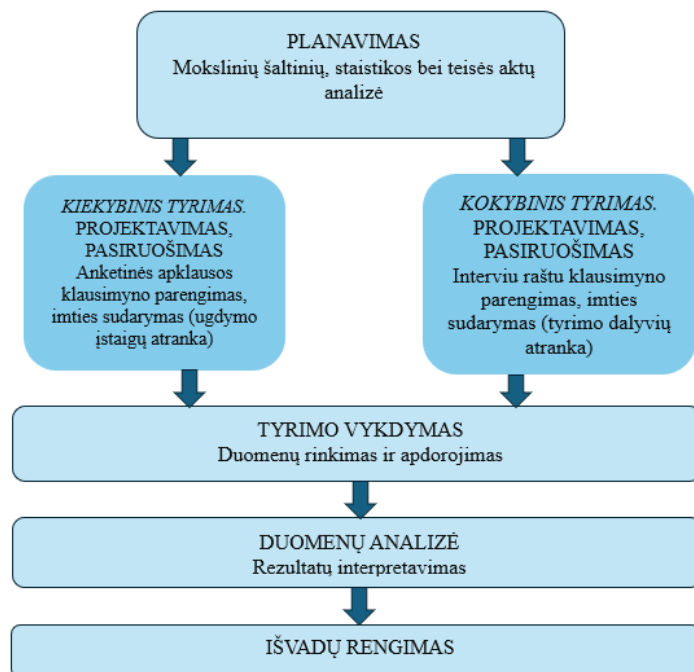
2002). Siekiant, kad tyrimo rezultatai būtų kaip įmanoma labiau patikimi ir aiškūs, pasirinktas minėtas mokslinis duomenų rinkimo metodas.

Atliekant kokybinį tyrimą pasirinktas struktūruoto interviu raštu metodas, nes, pasak Soaita (2022), savarankiškai pildydamas klausimyną, tyrimo dalyvis gali pasirinkti jam tinkamą pildymo greitį, taip pat asmeniškai patogų pildymo laiką ir vietą. Informantai patys pildydami klausimyną nesuprastą ar sudėtingą klausimą gali perskaityti kelis kartus, o toks tyrimo būdas tyrimo dalyviams neretai būna patogesnis. Atliekant kokybinį tyrimą, pasirinktas interviu raštu metodas, kuomet klausimynas tyrimo dalyviams įteikiamas asmeniškai bei susitariama dėl atsakymų pateikimo laiko ir formos. Siekiant sukurti kontaktą tarp tyrimo vykdytojo ir tyrimo dalyvių, informantams paaiškinama apie tyrimą, jo eigą bei tikslą, tyrimo dalyviai motyvuojami dalyvauti tyrime.

Empirinam tyrimui atlikti, parengti tyrimo instrumentai: anketinei apklausai atlikti parengtas klausimynas su uždaro tipo klausimais ir pasirenkamais atsakymo variantais, o siekiant atlikti interviu, parengtas klausimynas su atviro tipo klausimais (žr. 1 ir 3 priedą).

Vadovaujantis teorinėje darbo dalyje pateikta teorine medžiaga, manytina, kad elektroninės patyčios yra plačiai paplitusios tarp gimnazinio amžiaus mokinių. Minėtu tyrimu siekiama nustatyti ne tik elektroninių patyčių paplitimo mastą, tačiau ir dažniausiai pasitaikančias minėtų patyčių formas, neigiamus padarinius, patiriamus išgyvenimus bei ar jaunuoliai praneša patyrę ar pastebėję patyčias elektroninėje erdvėje. Tyrimu taip pat siekiama išsiaiškinti VTAT specialistų darbo ypatumus susijusius su elektroninėmis patyčiomis bei gimnazistų ir VTAT specialistų suvokimą apie elektroninių patyčių prevenciją.

Tyrimo organizavimas. Rengiant magistro baigiamąjį darbą, iš anksto sukonstruoti tyrimo etapai bei suformuota tyrimo eigos loginė schema (žr. 1 pav.):

1 pav. *Tyrimo eigos schema*

1. Planavimas. Šiame etape atlikta mokslinių šaltinių bei literatūros, kitų šaltinių, teisės aktų bei Lietuvos ir užsienio šalių elektroninių patyčių paplitimo statistikos analizė. Analizės pagalba, nustatyti vertinimo parametrai, būtini tyrimui atlikti, iškelta mokslinio darbo problema, hipotezė, suformuotas darbo tikslas. Planavimo etapo trukmė – nuo 2023 m. lapkričio mėn. iki 2024 m. balandžio mėn.;

2. Projektavimas. Šiame etape suformuotas tyrimo instrumentas, imtis bei anketinės apklausos ir interviu klausimynai. Projektavimo etapo trukmė – nuo 2024 m. balandžio mėn. iki 2024 m. birželio mėn.;

3. Pasiruošimas. Siekiant atlikti tyrimą, vykdoma respondentų paieška, atitinkamų duomenų formavimas ir ruošimas bei išsiuntimas. Besiruošiant kiekybiniam tyrimui, vykdoma Kauno miesto švietimo įstaigų atranka, komunikuojama su ugdymo įstaigų administracijos atstovais, sudaromas susitarimas apklausti gimnazinėse klasėse besimokančius mokinius, išsiunčiama nuoroda į anketą internetiniame tinklalapyje apklausa.lt, bei informacija mokinių tėvams apie vykdomą tyrimą (žr. 2 priedą). Besiruošiant kokybiniam tyrimui, buvo gautas Kauno miesto VTAT vedėjo leidimas atlikti interviu su tarnybos specialistais, vykdoma Kauno miesto VTAT specialistų atranka, gauti žodiniai specialistų sutikimai dalyvauti tyrime bei išsiunčiami klausimynai elektroniniu paštu Microsoft Word 2016 dokumente. Pasiruošimo etapo trukmė – nuo 2024 m. rugpjūčio mėn. iki 2024 m. spalio mėn.;

4. Tyrimo vykdymas. Šiame etape vyksta tyrimas, renkami duomenys. Kiekybinis interviu atliekamas internetiniame tinklalapyje apklausa.lt, o gauti duomenys vėliau perkeliama į IBM SPSS Statistics 29.0.2.0 ir Microsoft Excel 2016 programas tolimesnei analizei. Kokybinis interviu atliekamas raštu – tyrimo dalyviai jiems patogiu metu, per sutartą laiką į pateiktus klausimus atsako tame pačiame Microsoft Word 2016 dokumente ir elektroniniu paštu atsiunčia atgal tyrimo vykdytojui. Tyrimo vykdymo etapo trukmė – nuo 2024 m. rugpjūčio mėn. iki 2024 m. lapkričio mėn.;

5. Duomenų analizė. Kiekybinio tyrimo metu surinkti duomenys analizuojami naudojant IBM SPSS Statistics 29.0.2.0 ir Microsoft Excel 2016 programomis. Kokybinio tyrimo metu surinkti duomenys analizuojami naudojantis QDA Miner Lite 3.0.2 programa. Duomenų analizės etapo trukmė – nuo 2024 m. lapkričio mėn. iki 2025 m. gruodžio mėn.;

6. Išvadų parengimas. Šiame etape vyksta tyrimo rezultatų apibendrinimas ir išvadų bei rekomendacijų pateikimas. Išvadų parengimo etapo trukmė – nuo 2025 m. gruodžio mėn. iki 2025 m. vasario mėn.;

7. Darbo korekcija. Šiame etape vykdomas darbo redagavimas. Trukmė – nuo 2025 m. vasario mėn. iki 2025 m. balandžio mėn.

Siekiant, kad į kiekybinio tyrimo anketinę apklausą būtų galima atsakyti kaip įmanoma paprasčiau ir patogiau, taip pat siekiant užtikrinti respondentų anonimiškumą, klausimynas pateiktas naudojantis internetiniu tinklalapiu apklausa.lt. Anketą sudaro 9 klausimai, kuriems yra pateikti uždaro tipo atsakymų variantai (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. *Anketinės apklausos struktūrinis pagrindimas*

Klausimai	Sąsajos su teoriniais šaltiniais	Sąsajos su darbo uždaviniais
Jūsų lytis?	-	Siekiant nustatyti demografinius duomenis
Jūsų amžius?		
Kurioje gimnazinėje klasėje mokaisi?		
Ar esi susidūręs su patyčiomis elektroninėje erdvėje?	Ngo, Mioara	Siekiant nustatyti koku mastu yra paplitę elektroninės patyčios tarp gimnazinio amžiaus mokinių
Kaip dažnai elektroninės patyčios pasikartojo per pastarąjį mėnesį?	Ngo, Mioara	Siekiant išsiaiškinti kaip dažnai elektroninės patyčios pasireiškė per per pastarąjį mėnesį
Kokia forma pasireiškė elektroninės patyčios?	Armitage, Evangelio et al	Norint išsiaiškinti su kokia elektroninių patyčių forma dažniausiai susiduria respondentai

Kurioje internetinėje erdvėje pasireiškė elektroninės patyčios?	Gupta	Siekiant išsiaiškinti koku būdu pasireiškė elektroninės patyčios
Kokius neigiamus išgyvenimus teko patirti dėl elektroninių patyčių?	Prakash-Dubey, Li	Norint nustatyti kokias neigiamas patirtis dėl elektroninių patyčių išgyvena mokiniai
Kur kreipėsi susidūręs su elektroninėmis patyčiomis?	Jocaitė, Gečius	Siekiant išsiaiškinti, kur respondantai kreipiasi patyrę elektronines patyčias arba pastebėję jas
Ar Jūsų mokykloje vykdoma elektroninių patyčių prevencija yra veiksminga?	Cohen-Almagor, Valiukienė	Siekiant nustatyti tiriamųjų suvokimą apie tai, ar švietimo įstaigoje egzistuojanti elektroninių patyčių prevencija yra veiksminga

Kokybiniam tyrimui atlikti buvo sudarytas interviu klausimynas su atviro tipo klausimais (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. *Interviu klausimyno struktūrinis pagrindimas*

Klausimai	Sąsajos su teoriniais šaltiniais	Sąsajos su darbo uždaviniais
Papasakokite apie savo darbo praktikoje buvusius atvejus, susijusius su pranešimais apie galimus vaiko teisių pažeidimus dėl elektroninių patyčių, kai su minėtomis patyčiomis susidūrė gimnazinio amžiaus vaikai?	Ngo, Mioara	Norint nustatyti ar VTAT specialistai savo darbo praktikoje buvo susidūrę su elektroninių patyčių atveju tarp gimnazinio amžiaus mokinių bei ar informacija apie minėtas patyčias buvo pateikta pranešime apie galimus vaiko teisių pažeidimus, ar paaiškėjo vėliau, vertinant vaiko situaciją
Plačiau pakomentuokite, ar informacija apie minėtas patyčias buvo pateikta pranešime apie galimus vaiko teisių pažeidimus, ar paaiškėjo vėliau, vertinant vaiko situaciją? Pateikite pavyzdžių.		
Papasakokite kokioje elektroninėje platformoje pasireiškė elektroninės patyčios? Kaip jos pasireiškė?	Evangelio et al, Gupta	Siekiant nustatyti kokioje elektroninėje platformoje pasireiškė elektroninės patyčios bei kokios jos buvo formos
Kokios formos buvo elektroninės patyčios? Pateikite pavyzdžių		
Kokių veiksmų ėmėtės sužinoję apie elektroninių patyčių atvejį?	Vaiko situacijos vertinimo tvarkos aprašas, 2019	Norint išsiaiškinti, kokių veiksmų ėmėsi specialistai, sužinoję apie elektroninių patyčių atvejį

Kas, Jūsų nuomone, yra atsakingas už elektroninių patyčių prevenciją gimnazinio amžiaus vaikams? Kodėl?	Pachin, Jocaitė	Siekiant nustatyti, kas, pasak specialistų, yra veiksminga elektroninių patyčių prevencija ir kokie asmenys yra atsakingi už jos vykdymą
Kokia, Jūsų nuomone, elektroninių patyčių prevencija gimnazinio amžiaus vaikams būtų veiksmingiausia/efektyviausia? Pakomentuokite plačiau savo siūlymą/us?		

Tyrimo imtis. Anketinės apklausos imtis suformuota siekiant, kad ji būtų reprezentatyvi ir pagal rezultatus būtų galima spręsti apie generalinę visumą. Imties dydis nustatomas, atsižvelgiant į 5 proc. paklaidą. Kiekybinio tyrimo imtis nustatyta pagal Paniotto formulę (Kardelis, 2005):

$$n = \frac{1}{\Delta^2 + \frac{1}{N}}$$

n – imties dydis;

Δ – imties paklaidos dydis;

N – generalinis visumos dydis.

Atliekant kiekybinį tyrimą bei siekiant apskaičiuoti generalinės visumos dydį, remtasi Švietimo valdymo informacinėje sistemoje pateikta informacija (Klasės ir mokiniai rugsėjo 1 d., 2024). 2024 m. rugsėjo mėn. duomenimis, Kauno miesto savivaldybėje I, II, III, IV klasėse mokėsi 12 923 vaikai. Remiantis skaičiavimais pagal pateiktą formulę, nustatyta, kad reikia apklausti ne mažiau kaip 388 respondentus, tačiau tyrimo metu pavyko apklausti 202 mokinius, todėl gauti rezultatai negali būti generalizuojami visai visumai, jie rodo tik tam tikras tendencijas.

Atliekant kokybinį tyrimą, pasitelktas tikslinės kriterinės atrankos metodas, t. y. tyrimo dalyviai turėjo atitikti tam tikrus kriterijus. Šiuo atveju minėtais kriterijais laikoma atitinkama pareigybė (VTAT vyr. specialistas), darbo pobūdis (pranešimų apie galimus vaiko teisių pažeidimus nagrinėjimas, vaiko situacijos vertinimas) ir darbo patirtis (ne mažesnis nei 3 metų darbo stažas VTAT). Pati tyrimo imtis priklauso nuo duomenų rinkimo ir analizės proceso metu surinktų duomenų. Šiuo atveju interviu atliekami tol, kol informacija pradeda kartotis ir tyrimo dalyviai nebepateikia naujų, su tyrimo tikslu susijusių duomenų, kitaip tariant iki tol, kol yra patenkinamas prisistotinumo principas ir atlikti daugiau interviu nėra tikslinga (Gaižauskienė ir Valavičienė, 2016, p. 41). Tyrimo dalyviai identifikuoti naudojant

unikalius kodus, kurie buvo sudaryti iš raidžių (I – informantas) ir skaitmenų (1-7), siekiant užtikrinti visišką konfidencialumą ir etikos principų laikymąsi (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. Anketinės apklausos informantų lentelė

Kodas	Amžius	Lytis	Profesija	Patirtis (metais)	Atsakymo data
I1	39	Mot.	Vyriausiasis specialistas (gynėjas)	7	2024-08-30
I2	30	Mot.	Vyriausiasis specialistas (globa)	5	2024-09-10
I3	42	Mot.	Vyriausiasis specialistas (gynėjas)	4	2024-09-13
I4	28	Mot.	Vyriausiasis specialistas (gynėjas)	3	2024-09-19
I5	43	Mot.	Vyriausiasis specialistas (gynėjas)	4	2024-09-20
I6	32	Mot.	Vyriausiasis specialistas (globa)	3	2024-09-25
I7	36	Mot.	Vyriausiasis specialistas (gynėjas)	5	2024-09-27

Duomenų analizė. Kiekybinio tyrimo metu gautiems duomenims apdoroti taikyta statistinė duomenų analizė (Reimann et al., 2008, p. 21), atlikta naudojantis IBM SPSS Statistic 29.0.2.0 ir Microsoft Exel 2016 programomis. Pirmiausia vyksta surinktų duomenų apdorojimas, kintamųjų kodavimas ir redagavimas statistinei analizei tinkama forma. Klausimyno skalės vidiniam nuoseklumui nustatyti taikytas Cronbach'o alfa koeficientas, kuris remiasi atskirų klausimų, sudarančių klausimyną, sąryšiu ir nustato ar visi skalės klausimai tinkamai atspindi tiriamąjį dydį (Pukėnas, 2009, p. 24). Apskaičiavus Cronbach'o alfa koeficiento reikšmę, nustatyta, kad klausimynas sudarytas tinkamai (Cronbach'o alfa koeficiento reikšmė - 0,95) (Pukėnas, 2009, p. 27). Siekiant apibendrinti ir susisteminti gautus rezultatus, pasitelkiama aprašomoji statistika – apskaičiuojami vidurkiai, modos ir procentiniai dažniai. Nustatant pateiktų atsakymų pasiskirstymą ir tendencijas, atlikta kryžminių dažnių analizė (Gaižauskaitė ir Mikėnė, 2014, p. 208). Analizuojant gautus duomenis taip pat pasitelkti išvadinės statistikos testai. Siekiant patvirtinti arba paneigti iškeltą hipotezę, atliktas Chi-kvadrato testas. Siekiant nustatyti reikšmingus ryšius tarp kintamųjų buvo atliktas Spearman'o koreliacijos tetstas (Pearson'o koreliacijos testas nebuvo taikytas, nes jis tinkamas tik intervaliniams duomenims ir tolygiesiems skirstiniams), dviejų grupių palyginimui taikytas Mann-Whitney U testas, o siekiant nustatyti ar yra statistiškai reikšmingas ryšys tarp daugiau nei dviejų nepriklausomų grupių, buvo atliktas Kruskal-Wallis testas. Koreliacijos svarba apskaičiuota pagal šiuos rodiklius (žr. 4 lentelę) (Bekešienė, 2015, p. 144-145):

4 lentelė. Koreliacijos koeficiento reikšmės

Koeficientas	Koreliacija	Ryšys
Nuo 0 iki 0,2 (-0,2)	Labai silpna	Ryšio nėra
Nuo 0,2 (-0,2) iki 0,4 (-0,4)	Silpna	Silpnas ryšys
Nuo 0,4 (-0,4) iki 0,7 (-0,7)	Vidutinė	Vidutinis ryšys
Nuo 0,7 (-0,7) iki 0,9 (-0,9)	Stipri	Stiprus ryšys
Daugiau nei 0,9 (-0,9)	Labai stipri	Labai stiprus ryšys

Kokybinio tyrimo metu gautiems duomenims apdoroti taikytas turinio analizės (angl. *content analysis*) metodas. Kokybinės turinio analizės tikslas – sisteminant ir apibendrinant tyrimo medžiagą, apibūdinti reiškinius ir atskleisti kokias prasmes žmonės suteikia šiems reiškiniams (Žydzūnaitė ir Sabaliauskas, 2017, p. 57). Šis metodas taikytas siekiant išryškinti analizuojamos medžiagos esmę ir suvokti teksto prasmę ją aiškinant bei komentuojant. Turinio analizė atlikta pasitelkiant QDA Miner Lite 3.0.2 programą. Analizė vykdoma sistemiškai, pasitelkiant daugkartinį teksto skaitymą, siekiant kuo labiau įsigilinti bei suvokti kokias prasmes tyrimo dalyviai suteikia nagrinėjamam reiškiniui. Kadangi analizuojamas reiškinys yra mažai nagrinėtas, apie jį nepakanka turimų žinių, taikomas indukcinis turinio analizės metodas (Žydzūnaitė ir Sabaliauskas, 2017, p. 69). Formuluojamos atitinkamos kategorijos ir subkategorijos, atsižvelgiant į pagrindines nagrinėjamų tekstų ištraukas ir sąvokas. Taikant turinio analizės metodą atskleidžiamos pagrindinės tyrimo dalyvių mintys, idėjos ir dėsningumai. Siekiant užtikrinti tyrimo dalyvių anonimiškumą bei konfidencialumą, dalyvių duomenys nėra skelbiami, o kiekvienas tyrimo dalyvis yra užkoduotas.

Siekiant vizualizuoti duomenis, sudaromos lentelės bei diagramos, naudojantis Microsoft Word 2016 programa.

Tyrimo etika. Tyrimo metu vadovautasi pagrindiniais tyrimo etikos principais. Atliekant kiekybinį tyrimą remtasi šiais respondentų gerovę nusakančiais principais:

- 1) savanoriškumas. Dalyvavimas apklausoje turi būti savanoriškas, netaikant jokių prievartos priemonių;
- 2) anonimiškumas. Respondento tapatybė neatskleidžiama ir nesiejama su užpildytu klausimynu;

3) konfidencialumas. Gauti duomenys tvarkomi ir saugomi taip, kad nebūtų įmanoma susieti apklausos metu gautų atsakymų su respondentais bei, kad gauta informacija nebūtų prieinama pašaliniams asmenims;

4) žalos vengimas. Privalu užtikrinti, kad respondentai dėl dalyvavimo ar nedalyvavimo apklausoje nepatirs neigiamų pasekmių. Svarbu ir tai, kad klausimyne nepasitaikytų įvairių nemalonių, gluminančių, stresą keliančių klausimų (Gaižauskaitė ir Mikėnė, 2014, p. 45).

Atliekant kokybinį tyrimą buvo vadovautasi šiais tyrimo etikos principais:

1) pagarba asmens privatumui. Užtikrinama, kad tyrimo dalyviai nebūtų išnaudojami vien tik kaip priemonė tyrimo tikslui pasiekti. Svarbu vengti bet kokio spaudimo, diskriminavimo;

2) konfidencialumas. Visa iš tyrimo dalyvio gauta informacija yra konfidenciali ir anonimiška, o informacija apie tyrimo dalyvius ir nagrinėjamą medžiagą bus prieinama tik pačiam tyrimą atliekančiam asmeniui;

3) geranoriškumas ir nusiteikimas nekenkti tyrimo dalyviui. Svarbu tyrimo dalyvius apsaugoti nuo galimos fizinės, psichinės ar socialinės žalos;

4) teisingumas. Tyrėjas yra atsakingas už tyrimo dalyvių įsitraukimą savo noru, jų nevaržant ar kitaip neigiamai neveikiant (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017).

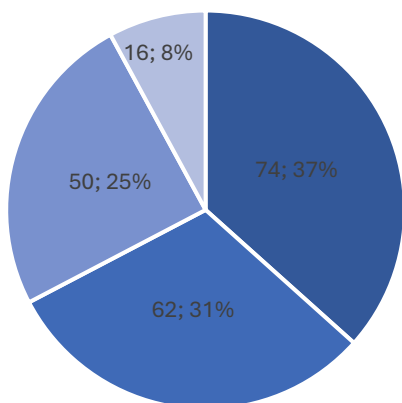
Tyrimo ribotimai. Išskiriamos kliūtys, kilusios tyrimo metu:

1) kiekybinio tyrimo dalyvių skaičius neatitinka apskaičiuotos tyrimo imties, todėl rezultatų negalima generalizuoti generalinei visumai, jie rodo tik tendencijas.

2.2 Tyrimo duomenų analizė

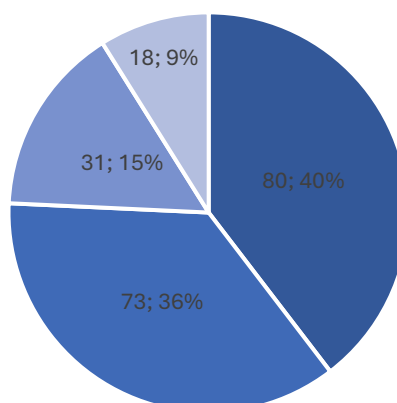
2.2.1 Mokinių anketinės apklausos analizė

Siekiant nustatyti elektroninių patyčių paplitimo mastą tarp gimnazinio amžiaus mokinių, buvo apklausta 202 mokiniai, iš kurių 40 proc. berniukų (81) ir 60 proc. mergaičių (121). Apklaustųjų amžius vyravo nuo 15-os iki 18-os ir daugiau metų (žr. 2 pav.), o apklausti mokiniai mokėsi I-IV klasėse (žr. 3 pav.).

■ 15 metų ■ 16 metų ■ 17 metų ■ 18 ir daugiau metų

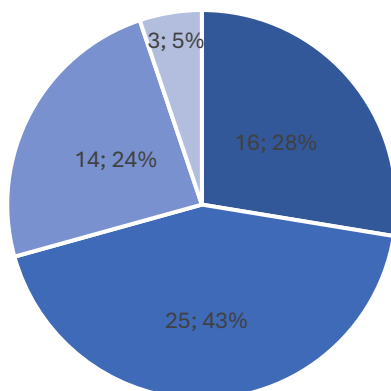
2 pav. *Mokinių, dalyvavusių apklausoje, amžius*

■ I (9 kl.) ■ II (10 kl.) ■ III (11 kl.) ■ IV (12 kl.)

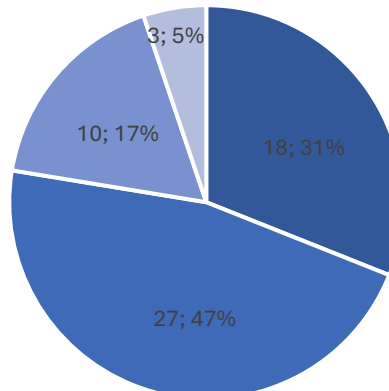
3 pav. *Mokinių, dalyvavusių apklausoje, klasės*

Iš 202 apklaustų mokinių, 58 mokiniai, t.y. 28,7 proc. atsakė, kad per pastarąjį mėnesį yra susidūrę su elektroninėmis patyčiomis. Analizuojant mokinių atsakymus, pastebėta, kad daugiausiai teigiamai atsakiusių buvo 16-os metų amžiaus mokiniai (žr. 4 pav.), kurie mokėsi II klasėje (žr. 5 pav.).

■ 15 metų ■ 16 metų ■ 17 metų ■ 18 ir daugiau

4 pav. *Mokinių, patyrusių elektronines patyčias, amžius*

■ I (9 kl.) ■ II (10 kl.) ■ III (11 kl.) ■ IV (12 kl.)

5 pav. *Mokinių, patyrusių elektronines patyčias, klasės*

Pastebėta, kad susidūrimas su elektroninėmis patyčiomis tarp berniukų ir mergaičių išsiskyrė nežymiai: teigiamai atsakė 55,2 proc. (32) mergaičių ir 44,8 proc. (26) berniukų.

Toliau mokinių, kurie buvo patyrę elektronines patyčias, buvo klausiama kaip dažnai per pastarąjį mėnesį pasireiškė elektroninės patyčios ir kokios jos buvo formos. Daugiausiai mokinių atsakė, kad elektronines patyčias patyrė vieną kartą per mėnesį, tačiau pasitaikė ir tokių mokinių, kurie pažymėjo, jog atitinkamas elektroninių patyčių formas patiria kartą ar kelis kartus per savaitę ar net kiekvieną dieną (žr. 5 lentelę). Dažniausiai pasitaikančios elektroninių patyčių formos buvo įžeidžiantys komentarai, gandų paskleidimas ir asmeninės informacijos (pvz. nuotraukos) įkėlimas į elektroninę erdvę, tačiau mokiniai taip pat pažymėjo, kad pasitaiko ir sugėdinimo/pažeminimo atvejų, tyčinių pašalinimų iš grupės ar kitų elektroninių patyčių formų.

5 lentelė. *Elektroninių patyčių dažnumas pagal formas*

	Kasdieną	Kelis kartus per savaitę	Kartą per savaitę	Kartą per mėnesį	Elektroninių patyčių nepatyrė
Įžeidžiantys komentarai	3 (4,8 proc.)	6 (9,5 proc.)	14 (22,2 proc.)	23 (36,5 proc.)	17 (27,0 proc.)
Gandų paskleidimas	3 (4,9 proc.)	4 (6,6 proc.)	4 (6,6 proc.)	20 (32,8 proc.)	30 (49,2 proc.)
Sugėdinimas/pažeminimas	3 (4,8 proc.)	3 (4,8 proc.)	11 (17,7 proc.)	17 (27,4 proc.)	28 (45,2 proc.)
Asmeninės informacijos įkėlimas	2 (3,4 proc.)	0 (0,0 proc.)	3 (5,2 proc.)	19 (32,8 proc.)	34 (58,6 proc.)
Tyčinis pašalinimas iš grupės	1 (1,8 proc.)	0 (0,0 proc.)	3 (5,3 proc.)	9 (15,8 proc.)	44 (77,2 proc.)
Kita	2 (3,5 proc.)	5 (8,8 proc.)	1 (1,8 proc.)	1 (1,8 proc.)	48 (84,2 proc.)

Siekiant nustatyti ar tam tikros elektroninių patyčių formos koreliuoja tarpusavyje, pastebėta, kad ryšys tarp tam tikrų kintamųjų egzistuoja. Nustatyta, kad yra statistiškai stiprus ryšys tarp asmeninės informacijos įkėlimo ir kitų patyčių formų ($r_s=0,788$; $p<0,001$), tarp tyčinio pašalinimo iš grupės ir kitų patyčių formų ($r_s=0,760$; $p<0,001$) bei tarp asmeninės informacijos įkėlimo ir tyčinio pašalinimo iš grupės ($r_s=0,771$; $p<0,001$). Kitaip tariant, mokiniai, kurie kaip vieną iš elektroninių patyčių formų patyrė kokios nors asmeninės informacijos įkėlimą į elektroninę erdvę, taip pat buvo tyčia pašalinti iš grupės ir patyrė kitas, anketoje neįvardintas, elektroninių patyčių formas.

Siekiant nustatyti ar yra reikšmingas skirtumas tarp atskirų nepriklausomų grupių, buvo atlikti Kruskal-Wallis ir Mann-Whitney U testai. Buvo lyginamos aukčiau pateiktų atsakymų grupės su mokinių lytimi, amžiumi ir klase. Testų rezultatai parodė, kad šiuo vertinamuoju aspektu statistiškai reikšmingu

skirtumų nėra, tačiau pastebėta, kad mergaitės, dažniau nei berniukai, patiria tokias elektroninių patyčių formas, kaip gandų paskleidimas (20 mergaičių, 11 berniukų), sugėdinimas/pažeminimas (21 mergaitė, 13 berniukų) ir asmeninės informacijos įkėlimas (16 mergaičių, 8 berniukai). Kitos patyčių formos tarp mergaičių ir berniukų pasiskirstė panašiai.

Į klausimą kokioje elektroninėje erdvėje pasireiškė patyčios, dauguma mokinių atsakė, kad socialiniuose tinkluose – „Facebook“, „Instagram“, „Snapchat“ ir kt., tačiau taip pat nemaža dalis apklaustųjų atsakė, kad patyčios pasireiškė pokalbių svetainėse (pvz.: „Discord“), žinutėse, internetinių žaidimų erdvėse ar kitose elektroninėse erdvėse (žr. 6 lentelę). Pažymėtina, kad patyčios atitinkamoje elektroninėje erdvėje dažniausiai pasitaikė kartą per mėnesį, tačiau iš pateiktų atsakymų matyti, kad kai kurie tyrimo dalyviai patyčias patyrė kartą ar kelis per savaitę ar net kiekvieną dieną.

6 lentelė. *Elektroninių patyčių dažnumas pagal elektroninę erdvę*

	Kasdieną	Kelis kartus per savaitę	Kartą per savaitę	Kartą per mėnesį	Elektroninių patyčių nepatyrė
Socialiniai tinklai	3 (4,6 proc.)	1 (1,5 proc.)	13 (20,0 proc.)	27 (41,5 proc.)	21 (32,3 proc.)
Pokalbių svetainės	1 (1,6 proc.)	3 (4,9 proc.)	5 (8,2 proc.)	14 (23,0 proc.)	38 (62,3 proc.)
Žinutės/elektroniniai laiškai	2 (3,1 proc.)	2 (3,1 proc.)	9 (13,8 proc.)	16 (24,6 proc.)	36 (55,4 proc.)
Internetinių žaidimų erdvė	5 (8,6 proc.)	4 (6,9 proc.)	8 (13,8 proc.)	6 (10,3 proc.)	35 (60,3 proc.)
Kita	1 (1,8 proc.)	2 (3,6 proc.)	4 (7,1 proc.)	1 (1,8 proc.)	48 (85,7 proc.)

Siekiant nustatyti ar tam tikros elektroninės erdvės koreliuoja vienos su kitomis, statistiškai reikšmingo ryšio nepastebėta. Taip pat pastebėta, kad elektroninės erdvės ir mokinių lytis, amžius bei klasė nekoreliuoja tarpusavyje.

Mokinių atsakymai parodė, kad vienoje platformose elektronines patyčias dažniau patiria mergaitės, o kitose – berniukai. Mergaitės dažniau rinkosi socialinius tinklus (27 mergaitės, 11 berniukų), pokalbių svetaines (15 mergaičių, 9 berniukai) ir žinutes (20 mergaičių ir 9 berniukai), o berniukai – internetinių žaidimų erdves (5 mergaitės ir 17 berniukų). Šios tendencijos gali rodyti ne tik, kad mergaitės dažniau nei berniukai lankosi socialiniuose tinkluose bei pokalbių svetainėse (ar yra labiau į jas įsitraukusios) o berniukai – žaidimų erdvėse, tačiau ir tai, kad mergaitės dažniau tampa patyčių aukomis

tose elektroninėse erdvėse, kuriose vyrauja bendravimas tekstais, nuotraukomis ar vaizdo įrašais, o berniukai – dominuojant tiesioginiams pokalbiams ar konkurencingam bendravimui.

Mokinių taip pat buvo klausiami kokius neigiamus išgyvenimus teko patirti dėl elektroninių patyčių. Daugiausiai atsakymų buvo susiję su neigiamomis emocijomis, tokiomis, kaip pyktis, liūdesys, nusivylimas, kaltė, nerimas ar kt. Kiek mažiau mokinių atsakė, kad patyrė fiziologinius pokyčius (miego sutrikimai, svorio netekimas ar padidėjimas ir kt.) ar depresiją (žr. 7 lentelę). Svarbu pabrėžti, kad buvo ir tokių mokinių, kurie atsakė, jog dėl elektroninių patyčių nusprendė žaloti save – pasitaikė ir tokių atvejų, kuomet mokiniai pažymėjo, jog save žaloja kiekvieną dieną.

7 lentelė. *Elektroninių patyčių dažnumas pagal patirtus išgyvenimus*

	Kasdieną	Kelis kartus per savaitę	Kartą per savaitę	Kartą per mėnesį	Elektroninių patyčių nepatyrė
Neigiamos emocijos	7 (10,1 proc.)	4 (5,8 proc.)	15 (21,7 proc.)	24 (34,8 proc.)	19 (27,5 proc.)
Fiziologiniai pokyčiai	3 (4,9 proc.)	3 (4,9 proc.)	1 (1,6 proc.)	13 (21,3 proc.)	41 (67,2 proc.)
Depresija	3 (5,5 proc.)	0 (0,0 proc.)	1 (1,8 proc.)	2 (3,6 proc.)	49 (89,1 proc.)
Savęs žalojimas	4 (7,0 proc.)	0 (0,0 proc.)	1 (1,8 proc.)	3 (5,3 proc.)	49 (86,0 proc.)
Kita	4 (7,0 proc.)	1 (1,8 proc.)	2 (3,5 proc.)	3 (5,3 proc.)	47 (82,5 proc.)

Ieškant reikšmingo tarpusavio ryšio tarp neigiamų išgyvenimų, kuriuos mokiniams teko patirti dėl elektroninių patyčių, pastebėta labai stipri koreliacija tarp savižalos ir depresijos ($r_s=0,952$; $p<0,001$). Nustačius labai stiprų ryšį tarp minėtų dviejų neigiamų išgyvenimų, manytina, kad mokiniai, kurie jaučia turintys depresiją ar kuriems depresija yra diagnozuota, dažnu atveju užsiima ir savižala. Taip pat pastebėtas stiprus ryšys tarp depresijos ir kitų neigiamų emocijų ($r_s=0,889$; $p<0,001$) bei savižalos ir kitų neigiamų emocijų ($r_s=0,879$; $p<0,001$). Kitais žodžiais tariant, mokiniai, kurie dėl patirtų elektroninių patyčių patyrė depresiją ar žalojo save, taip pat patyrė ir kitus, anketoje neįvardintus neigiamus išgyvenimus. Siekiant nustatyti ar egzistuoja reikšmingas ryšys tarp neigiamų išgyvenimų ir mokinių lyties, amžiaus ar klasės, ryšys nepastebėtas, tačiau tyrimo rezultatai atskleidė, kad mergaitės dažniau nei berniukai patiria tokius elektroninių patyčių padarinius kaip neigiamos emocijos (32 mergaitės ir 18 berniukų) ir fiziologiniai pokyčiai (15 mergaičių ir 5 berniukai). Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad

mergaitės dažniau nei berniukai patiria neigiamus išgyvenimus kiekvieną dieną, nepriklausomai nuo jų formos.

Į klausimą kur mokiniai kreipėsi susidūrę su elektroninėmis patyčiomis, daugiausiai apklaustųjų atsakė, kad į draugus, kiek mažiau – į tėvus, mokyklos darbuotojus ar pas psichologą, tačiau pastebėta, kad absoliuti dauguma mokinių dėl patirtų patyčių niekur nesikreipė (žr. 8 lentelę). Taip pat pastebėta, kad į atitinkamus asmenis dažniausiai buvo kreipiamasi vieną kartą arba 2-3 kartus, tačiau mažuma tyrimo dalyvių pažymėjo, kad pagalbos kreipėsi 4-5 ar 6 ir daugiau kartų.

8 lentelė. *Kreipimosi dėl patirtų elektroninių patyčių dažnumas*

	Vieną kartą	2-3 kartus	4-5 kartus	6 ir daugiau kartų	Nesikreipiau
Tėvai	12 (18,5 proc.)	6 (9,2 proc.)	0 (0,0 proc.)	2 (3,1 proc.)	45 (69,2 proc.)
Mokyklos darbuotojai	5 (7,9 proc.)	3 (4,8 proc.)	0 (0,0 proc.)	0 (0,0 proc.)	55 (87,3 proc.)
Draugai	15 (22,7 proc.)	10 (15,2 proc.)	4 (6,1 proc.)	4 (6,1 proc.)	33 (50,0 proc.)
Psichologas	6 (9,5 proc.)	2 (3,2 proc.)	1 (1,6 proc.)	1 (1,6 proc.)	53 (84,1 proc.)
Kita	2 (3,3 proc.)	0 (0,0 proc.)	0 (0,0 proc.)	1 (1,6 proc.)	58 (95,1 proc.)

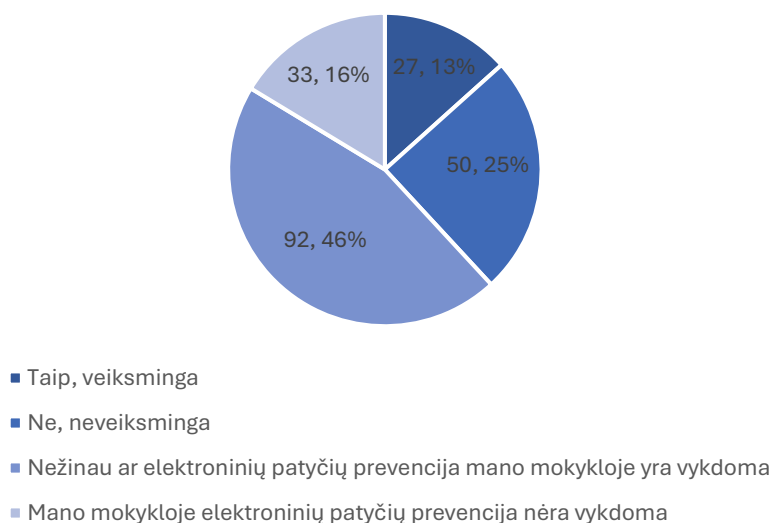
Pastebėta, kad pagalbos kreipimosi dažnumas į skirtingus asmenis skiriasi priklausomai nuo kintamųjų. Tai reiškia, kad mokiniai skirtingai renkasi į ką kreiptis pagalbos dėl patirtų elektroninių patyčių – dažniausiai kreipiasi į draugus ar į tėvus, tačiau vengia kreiptis į mokyklos darbuotojus, psichologus ar kitus asmenis.

Siekiant nustatyti tarpusavio koreliaciją tarp asmenų, į kuriuos mokiniai kreipėsi pagalbos dėl patirto elektroninių patyčių atvejo, pastebėtas vidutinis ryšys tarp psichologo ir mokyklos darbuotojų ($r_s=0,649$; $p<0,001$) bei mokyklos darbuotojų ir kitų asmenų ($r_s=0,678$, $p<0,001$). Tai reiškia, kad tie mokiniai, kurie dėl patirtų elektroninių patyčių kreipėsi pagalbos į mokyklos darbuotojus, taip pat buvo linkę kreiptis ir į psichologą ar kitus, anketoje neįvardintus asmenis.

Norint nustatyti, ar tarp skirtingų nepriklausomų grupių egzistuoja reikšmingi skirtumai, buvo atlikti Kruskal-Wallis ir Mann-Whitney U testai, buvo analizuojamos atsakymų grupės pagal mokinių lytį, amžių ir klasę. Testų rezultatai parodė, kad šiame vertinamajame aspekte statistiškai reikšmingų skirtumų nenustatyta.

Pastebėta, kad mergaitės, dažniau nei berniukai, kreipėsi pagalbos į draugus (20 mergaičių, 13 berniukų) ar pas psichologą (8 mergaitės ir 2 berniukai), tačiau tiek mergaitės tiek berniukai vienodai retai dėl elektroninių patyčių kreipėsi į mokyklos darbuotojus. Šios tendencijos rodo, kad mergaitės yra linkusios dažniau dalintis savo patirtimi su draugais ar kreiptis pagalbos į specialistus, o berniukai neigiamas emocijas yra labiau linkę laikyti savyje. Atkreiptinas dėmesys, kad nei mergaitės nei berniukai nepasitiki savo ugdymo įstaiga ar joje dirbančiais specialistais tiek, kad dažniau kreiptųsi pagalbos būtent į juos.

Paskutinis klausimas buvo susijęs su elektroninių patyčių prevencija – mokinių buvo klausama ar, jų nuomone, jų ugdymo įstaigoje vykdoma elektroninių patyčių prevencija yra veiksminga. Mažiausiai, t.y. 13,4 proc. (27) visų atsakiusių pažymėjo, kad jų mokykloje vykdoma prevencija minėta tema yra veiksminga, o 25 proc. (50) nurodė, kad prevencija jų ugdymo įstaigoje nėra veiksminga. Beveik pusė mokinių, t. y. 45,5 proc. (92) atsakė nežinantys ar jų mokykloje yra vykdoma elektroninių patyčių prevencija, o 16,3 proc. (33) mokinių mano, kad jų ugdymo įstaigoje prevencija minėta tema apskritai nėra vykdoma (žr. 6 pav.). Pabrėžtina, kad nepastebėtas reikšmingas ryšys tarp mokinių nuomonės apie elektroninių patyčių prevenciją bei mokinių lyties amžiaus ar klasės bei tarp nei vienos grupės atsakymų, kalbant apie elektroninių patyčių formą, erdvę, neigiamus išgyvenimus ar kreipimąsi pagalbos.

6 pav. *Mokinių nuomonė apie elektroninių patyčių prevenciją jų ugdymo įstaigoje*

Siekiant nustatyti ar skiriasi mokinių pagalbos kreipimosi tendencijos pagal prevencijos vertinimą, pastebėta, kad tik 6,9 – 8,6 proc. (4-5) mokinių, kurie bent vieną kartą kreipėsi pagalbos į tam

tikrus asmenis, mano, kad jų mokykloje vykdoma elektroninių patyčių prevencija yra veiksminga, o 31 – 34,5 proc. (18-20) mokinių, kurie taip pat bent vieną kartą kitiems asmenims pasisakė apie elektronines patyčias, mano, kad jų ugdymo įstaigoje vykdoma prevencija nėra veiksminga. Tokie atsakymų pasiskirstymai gali rodyti mokinių pasitikėjimo stoką bei neigiamą vertinimą, nepakankamą pagalbos prieinamumą ar efektyvumą, kalbant apie elektroninių patyčių prevencijos veiksmingumą mokyklose.

Kalbant apie mokinius, kurie nebuvo patyrę elektroninių patyčių, pastebėta, kad beveik pusė, t. y. 47,5 proc. (66) mokinių nežino ar jų mokykloje yra vykdoma elektroninių patyčių prevencija, 23 proc. (32) mano, kad vykdoma prevencija yra neveiksminga, 14,4 proc. (20) mokinių mano, kad prevencija minėta tema apskritai nėra vykdoma ir tik 16,6 proc. (23) mokinių mano, kad elektroninių patyčių prevencija jų ugdymo įstaigoje yra veiksminga.

Darbe kelta hipotezė, kad elektroninės patyčios dažniausiai pasireiškia tarp mergaičių ir jaunesnio amžiaus mokinių pasitvirtino tik iš dalies. Pirmoji hipotezės dalis, kad elektroninės patyčios dažniausiai pasireiškia tarp mergaičių, nepasitvirtino. Tyrimo duomenų analizė parodė, kad statistiškai reikšmingų skirtumų lyties aspektu pagal patyčių formas nėra. Analizuojant tyrimo duomenis lyties aspektu pagal elektronines erdves, kuriose mokiniai patyrė patyčias, išryškėjo vienas skirtumas – berniukai, o ne mergaitės, kaip dažniausiai nurodoma mokslinės literatūros šaltiniuose, statistiškai reikšmingai dažniau patiria patyčias internetinių žaidimų erdvėse ($\chi^2=22,02$; $df=5$; $p<0,001$), visais kitais aspektais skirtumų nenustatyta. Analizuojant tyrimo duomenis tyrimo dalyvių amžiaus aspektu, buvo nustatyta, kad kelta hipotezė pasitvirtino iš dalies – iš 15-18 metų amžiaus grupės mokinių tik 16 metų amžiaus mokiniai statistiškai reikšmingai dažniau nei likusieji patyrė elektronines patyčias ($\chi^2=24,70$; $df=15$; $p<0,05$).

Apibendrinant tyrimo rezultatus bei atliktą analizę, galima teigti, kad elektroninės patyčios tarp gimnazinio amžiaus mokinių yra paplitę ganėtinai plačiai. Nebūtų galima išskirti vienos pagrindinės elektroninių patyčių formos, kadangi atsakymai parodė, jog mokiniai bent kartą per mėnesį patiria skirtingas elektroninių patyčių formas. Nors patyčios dažniausiai vyksta socialiniuose tinkluose, kitose elektroninėse erdvėse, net tokiose kaip internetinių žaidimų platformos, taip pat pasitaiko patyčių atveju. Atsižvelgiant į aptartus tyrimo rezultatus bei į pateiktą teorinę medžiagą nagrinėjama tema, pastebėta, kad dėl patiriamų elektroninių patyčių mokiniai patiria daugybę neigiamų išgyvenimų – nuo blogų emocijų ir fiziologinių sutrikimų, iki depresijos ar net savižalos. Gauti atsakymai verčia sunerimti, kadangi tyrimo rezultatai parodė, jog jaunuoliai patiria įvairius neigiamus išgyvenimus, neretai vieni pavojingiausių jų – depresija ir savižala, sąveikauja tarpusavyje, tačiau didelė dalis mokinių niekur dėl to niekur nesikreipia ir neieško pagalbos. Tyrimo rezultatai taip pat parodė, kad dauguma gimnazinio

amžiaus mokinių nežino ar jų mokykloje yra vykdoma elektroninių patyčių prevencija ir tik maža dalis mokinių mano, kad jų ugdymo įstaigoje vykstanti prevencija minėta tema yra veiksminga.

2.2.2 Vaiko teisių apsaugos specialistų apklausos analizė

Siekiant išsiaiškinti elektroninių patyčių tarp gimnazinio amžiaus mokinių ypatumus vaiko teisių apsaugos specialisto veikloje, buvo apklausti 7 Kauno miesto VTAT specialistai. Visi apklausti specialistai atitiko tam tikrus kriterijus: ne mažiau nei trijų metų darbinė patirtis vaiko teisių apsaugos srityje, pranešimų apie galimus vaiko teisių pažeidimus nagrinėjimas, vaiko situacijos vertinimo bei vertinimui reikiamų veiksnių atlikimas. Tyrimo dalyviai pažymi, kad vykdant darbine funkcijas, elektroninių patyčių atvejai nėra dažni, tačiau jų tikrai pasitaiko: „tokių atvejų, žiūrint visų gaunamų pranešimų kontekste, nėra daug, tačiau kaip bebūtų gaila, jų vis dar pasitaiko“ (I2).

Pirmiausia VTAT specialistų buvo prašoma papasakoti apie savo darbo praktikoje turėtą (turėtus) elektroninių patyčių atvejį. Iš pateiktų atsakymų matyti, kad dažnai elektroninių patyčių atvejai būna susiję su asmeninės nepilnamečio nuotraukos įkėlimu į socialinius tinklus ar susirašinėjimus. Kalbant apie kitas elektroninių patyčių formas, VTAT specialistai pažymi, kad jų praktikoje pasitaikę atvejai buvo susiję su sugėdinimu/pažeminimu, įžeidžiančiais komentarais, grasinimais, tyčiniu pašalinimu iš grupės ir psichologiniu smurtu (žr. 9 lentelę).

9 lentelė. *Dažniausiai pasitaikiusios elektroninių patyčių formos*

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Elektroninių patyčių forma	Nuotraukos įkėlimas	„<...> berniukas Tik Tok“ platformoje buvo matęs savo nuotrauką prie kurių buvo priedas, kad surinkus 100 sekėjų lauks siurprizas. Berniukas perskaitė, kad tas siurprizas būtų jo namų apmėtymas kiaušiniiais <...>“ (I2); „<...> Buvo įkelta į Tik Tok puslapį nepilnamečio nuotrauka bei vaizdo įrašas, kur buvo matyti, kaip jis klūpi ir atsiprašinėja kito nepilnamečio. Aplink matyti buvo kiti nepilnamečiai, kurie juokėsi <...>“ (I3); „<...> anksčiau, kai draugavo su minėtu vaikinuku per Snapchat vienas kitam siuntinėdavo savo apsinuoginusią kūną nuotrauką, tačiau vėliau jie išsiskyrė ir paaiškėjo, kad jis buvo pasidaręs tų nuotraukų kopijas, nes vaikinukas greičiausiai iš keršto paviešino nuotrauką merginos bendraklasiams, draugams, pažįstamiems <...>“ (I5).
	Sugėdinimas/pažeminimas	„<...> kiti vaikai iš jos tyčiojosi, nes jos mama dirba valytoja šalia mokyklos esančioje parduotuvėje, kad jos šeima

		neturtinga, kad mergina nešioja paprastesnius, pigesnius drabužius, naudoja seną telefoną, ir maistą į mokyklą nešasi iš namų <...>“ (I1); „<...> Bendraklasiai tyčiojosi iš nepilnamečio dėl jo išvaizdos, rašė tokius išsireiškimus, kaip „atlepausis, storas, ryžas“ ir kt. <...>“ (I6).
	Įžeidžiantys komentarai	„<...> dvi tos pačios klasės mergaitės bendroje susirašinėjimo grupėje, viena apie kitą rašė įžeidžiančias žinutes („valkata“, „ubagė“, „čiulpikė“ ir pan.) <...>“ (I4); „<...> kiti klasiokai komentuose rašė įžeidžiančias žinutes, juokėsi, šaipėsi <...>“ (I7).
	Grasinimai	„<...> vaikų grupės elektroninėje erdvėje tyčiojosi iš kito bendraamžio sukurdami jam netikras paskyras ir ten keldami to vaiko nuotraukas su grasinimais susidoroti ir pan. <...>“ (I2); „<...> Yra pasitaikę keli pranešimai, susiję su asmeninės jaunuolio/ės nuotraukos paviešinimu, grasinimais <...>“ (I7).
	Tyčinis pašalinimas iš grupės	„<...> tyčinis pašalinimas iš grupės <...>“ (I2).
	Psichologinis smurtas	„<...> psichologinis smurtas <...>“ (I3).

Toliau VTAT specialistų buvo prašoma pakomentuoti ar informacija apie elektronines patyčias buvo pateikta pačiame pranešime apie galimą vaiko teisių pažeidimą ar tai paaiškėjo vėliau, vertinant vaiko situaciją bei bendraujant su vaiku ir jo atstovais. VTAT specialistai atsako, kad būna „įvairiai – kartais pats pranešimas apie galimą vaiko teisių pažeidimą būna susijęs su elektroninėmis patyčiomis, kartais apie tai patys vaikai ar jų tėvai papasakoja vaiko situacijos vertinimo metu“ (I1), tačiau pastebėta, kad dažniausiai specialistai, apie elektroninių patyčių atvejį sužino būtent iš pačio pranešimo turinio. Informantai nurodo, kad „dažniausiai pranešime būna pateiktos apibendrintos aplinkybės, o susitikus su vaiku ir su juo bendraujant paaiškėja daugiau detalių: kaip vyksta patyčios, kas jas inicijuoja, dėl kokių priežasčių, kokią pagalbą gavo/negavo vaikas ir t. t.“ (I2) (žr. 10 lentelę).

10 lentelė. *Sužinojimas apie elektronines patyčias*

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Sužinojimas apie elektroninių patyčių atvejį	Gautas pranešimas	„<...> Pranešimą apie galimą vaiko teisių pažeidimą pateikė paauglio ugdymo įstaiga <...>“ (I7); „<...> vaiko teisių linijos darbuotoja kreipėsi į mus <...>“ (I1); „<...> Nepilnametės tėtis kreipėsi į vaiko teisių apsaugos tarnybą <...>“ (I5).
	Paaiškęjo vėliau	„<...> Paaiškęjo vėliau vertinant vaiko situaciją. Situacija vertinama buvo dėl vaiko nelankymo ugdymo įstaigos, atsisakymo eiti į mokyklą, nors prieš tai nepilnametis ją lankydavo noriai <...>“ (I3); „<...> Situacija buvo pradėta vertinti dėl galimo smurto, tačiau vertinimo eigoje paaiškęjo, kad viskas prasidėjo nuo patyčių elektroninėje erdvėje <...>“ (I4).

Pastebėta, kad informacija apie galimus vaiko teisių pažeidimus dėl elektroninių patyčių yra gaunama iš skirtingų šaltinių: VTAT specialistai nurodo, kad į tarnybą kreipiasi nepilnamečių tėvai, ugdymo įstaiga ar pagalbą šeimoms teikiantys specialistai (vaiko teisių linijos darbuotojai). Tyrimo dalyviai nurodo, kad pirmiausia yra pastebimas pasikeitęs vaiko elgesys, o aiškinantis to priežastis, paaiškęja elektroninių patyčių atvejai: „Situacija vertinama buvo dėl vaiko nelankymo ugdymo įstaigos, atsisakymo eiti į mokyklą, nors prieš tai nepilnametis ją lankydavo noriai“ (I3).

VTAT specialistams buvo užduotas klausimas, kokioje elektroninėje platformoje pasireiškė elektroninės patyčios jų turėtu atveju. Iš pateiktų atsakymų matyti, kad visi turėti atvejai buvo susiję su socialiniais tinklais arba susirašinėjimų platformomis, tačiau kitų elektroninių erdvių nepasitaikė. VTAT specialistai nurodė dažniausiai susidurę su šiomis elektroninėmis erdvėmis: „Snapchat“, „Tik Tok“, „Messenger“, „Facebook“ ir „Discord“.

Analizuojant VTAT specialistų atsakymus ir jų pateiktus darbo praktikoje turėtus susidūrimus su gimnazinio amžiaus vaikų elektroninėmis patyčiomis, pastebėta, jog pasitaikė įvairių elektroninių patyčių atvejų. Išskiriant skirtingus socialinius tinklus, VTAT specialistai pateikė pavyzdžių, kuomet elektroninės patyčios buvo pastebėtos „Facebook“ platformoje: viename iš pateiktų atvejų, privačioje „Facebook“ grupėje „Bendraklasiai tyčiojosi iš nepilnamečio dėl jo išvaizdos, rašė tokius išsireiškimus, kaip „atlėpausis, storas, ryžas“ ir kt.“ (I6).

VTAT specialistai nurodo, kad bene dažniausiai elektroninių patyčių atvejai būna susiję su socialiniu tinklu „Snapchat“: „Berniukas pasakojo, kad vienas jo pažįstamas bendraamžis iš mokyklos vieną dieną pavišino jo batų nuotrauką, iš batų tyčiojosi, daug mokyklos mokinių pamatė tą nuotrauką, nes tas pažįstamas įkėlė ją į „Snapchat'ą“ (I2). Taip pat pasitaikė atvejis, kuomet „Vertinimo metu mergaitė išsakė, kad anksčiau, kai draugavo su vaikinui per „Snapchat“ vienas kitam siuntinėdavo savo apsinuoginusių kūnų nuotraukas, tačiau vėliau jie išsiskyrė ir paaiškėjo, kad jis buvo pasidaręs tų nuotraukų kopijas. Vaikinas greičiausiai iš keršto pavišino nuotraukas merginos bendraklasiams, draugams, pažįstamiems per „Snapchat“ programėlę“ (I5).

Antras pagal dažnumą paminėtas socialinis tinklas - „Tik Tok“. VTAT specialistas kaip vieną iš pavyzdžių pateikia atvejį, kuomet „berniukas „Tik Tok“ platformoje buvo matęs savo nuotraukas prie kurių buvo prierasas, kad surinkus 100 sekėjų lauks siurprizas. Berniukas perskaitė, kad tas siurprizas būtų jo namų apmėtymas kiaušiniams. Tokių atakų jau yra buvę ir anksčiau“ (I2). Kitu atveju „į „Tik Tok“ puslapį buvo įkelta nepilnamečio nuotrauka bei vaizdo įrašas, kur buvo matyti, kaip jis klūpi ir atsiprašinėja kito nepilnamečio. Aplink matyti buvo kiti nepilnamečiai, kurie juokėsi“ (I3). Pasitaikė vienas atvejis, kuomet „klasiokė pavišino vaiko nuotrauką klasiokų „Snapchat“ grupėje, o vėliau ir „Tik Tok“ platformoje. Nuotraukoje buvo matoma, kaip jos sūnus mokyklos tualete atlieka gamtinius reikalus“ (I7).

Elektroninių patyčių pasitaikė ir „Discord“ platformoje: „mokykloje dvi tos pačios klasės mergaitės bendroje susirašinėjimo grupėje viena apie kitą rašė įžeidžiančias žinutes („valkata“, „ubagė“, „čiulpikė“ ir pan.)“ (I4).

Pastebėta, kad susirašinėjimo platformoje „Messenger“ taip pat pasitaikė elektroninių patyčių ir jos dažnai buvo susiję su jau kažkurioje kitoje elektroninėje erdvėje vykdomomis patyčiomis, pvz.: anksčiau įkelta nuotrauka į „Snapchat“, „Facebook“ ar „Tik Tok“, neretai vėliau atsidurdavo ir „Messenger“ grupių susirašinėjimuose.

Toliau VTAT specialistų buvo klausama kokių veiksmų jie ėmėsi, sužinoję apie elektroninių patyčių atvejį. Visais atvejais informantai atsakė, kad atliko vaiko situacijos vertinimą, kurio metu yra išklausa vaiko ir jo atstovų pagal įstatymą nuomonės apie patį įvykį ir jo aplinkybes, taip pat beveik visuomet yra kreipiamasi į vaiko ugdymo įstaigą dėl informacijos apie įvykį ir jame dalyvavusius asmenis pateikimo. Po atlikto vaiko situacijos vertinimo VTAT specialistai visuomet, jeigu tai yra susiję su patyčiomis, informuoja ugdymo įstaigą apie tai, kad vaikas pasisako apie patiriamas patyčias mokykloje ar iš kitų mokyklos mokinių elektroninėje erdvėje, prašo imtis atitinkamų veiksmų bei informuoti apie atlikus veiksmus. Tyrimo dalyvių teigimu, „ugdymo įstaigos ganėtinai greitai sureaguoja

į pastebėjimus, imasi veiksmų: pokalbiai su tam tikrais mokiniais, klasės valandėlės, vaikų tarpusavio santykių stiprinimas, prevenciniai užsiėmimai ir kt.“ (I1). VTAT specialistai taip pat pamini, kad pasitaiko ir tokių atvejų, kuomet dėl elektroninių patyčių yra pasikreipiama į teisėsaugą (žr. 11 lentelę).

11 lentelė. *Veiksmai sužinojus apie elektronines patyčias*

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
VTAT specialisto veiksmai	Atliekamas vaiko situacijos vertinimas	„<...> atlikus vaiko situacijos vertinimą, pabendravus su šeima bei išklausius ugdymo įstaigos poziciją <...> (I1); „<...> Buvo atliekamas vaiko situacijos vertinimas, vertinimo metu buvo susitikta ir išklaudytos vaiko bei jo tėvų nuomonės <...>“ (I7).
	Nukreipimas pas kitus specialistus	„<...> abiejų nepilnamečių šeimos nukreiptos pas psichologus <...>“ (I4).
	Pateikiama informacija/ rekomendacijos ugdymo įstaigai	„<...> Rekomenduota gimnazijai praveisti prevencinius pokalbius apie patyčias <...>“ (I4) „<...> Apie minėtą atvejį buvo pranešta mokyklos administracijai, buvo prašoma imtis atitinkamų veiksmų, kad užkirsti kelią tolesnėms patyčioms internete <...>“ (I6).
	Kreipimasis į teisėsaugą	„<...>Buvo kreiptasi į policijos pareigūnus dėl galimo psichologinio ir fizinio smurto prieš vaiką <...> (I3); „<...> Kadangi pranešimas buvo susijęs su seksualinio turinio nuotraukos paviėšinimu, informacija buvo perduota teisėsaugai <...> (I5).

Paklausus VTAT specialistų kas, jų nuomone, turėtų būti atsakingas už elektroninių patyčių prevenciją gimnazinio amžiaus vaikams, atsakymai buvo ganėtinai panašūs - daugiausiai informantų nurodė, kad už minėtą prevenciją turi būti atsakinga ugdymo įstaiga ir tėvai. Vienas specialistas nurodė, kad prie minėtos prevencijos turėtų prisidėti ir žiniasklaida (žr. 12 lentelę).

12 lentelė. *Už elektroninių patyčių prevenciją atsakingi asmenys*

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Už prevenciją atsakingi asmenys	Tėvai	„<...> tėvams svarbu kalbėtis su vaiku apie elektronines patyčias, elektronines erdves apskritai <...> (I1); „<...> Pirmiausia, manau, tėvai, dėl to, kad tai yra tie žmonės, kurie patys pirmieji formuoja vaiko pasaulėžiūrą, normas, ribas, socialines taisykles ir pan. <...>“ (I2).

	Ugdymo įstaiga	„<...> Už elektronines ir kitokio tipo patyčias yra atsakingi suaugusieji - ugdymo įstaigos administracija <...>“ (I4); „<...> Taip pat, žinoma, už prevenciją turi būti atsakinga ir ugdymo įstaiga <...>“ (I1).
	Žiniasklaida	„<...> žiniasklaida <...> žymūs žmonės, influenceriai, kurie gali turėti didesnės įtakos paaugliams nei mokyklos darbuotojai ar tėvai.<...>“ (I7).

VTAT specialistai pabrėžia, kad „svarbu kalbėtis su vaiku apie elektronines patyčias ir elektronines erdves apskritai. Svarbu, kad vaikas pastebėjęs ar patyręs elektronines patyčias, nepraleistų to pro akis, o praneštų tėvams, draugams, už programėlę atsakingimes asmenims ar kitiems specialistams“ (I1). „Apie patyčias, jų žalą ir atsakomybę reikia pradėti kalbėti su vaikais nuo ankstyvojo amžiaus. Nepilnamečiams turi būti suprantama, kas yra patyčios, kaip reikia bendrauti su kitais žmonėmis viešojoje erdvėje, kokios gali kilti grėsmės, kur galima sulaukti pagalbos patyrus patyčias ir pan.“ (I4).

Paskutinis klausimas taip pat buvo susijęs su elektroninių patyčių prevencija – VTAT specialistų buvo klausama kokia, jų nuomone, elektroninių patyčių prevencija gimnazinio amžiaus vaikams būtų veiksmingiausia/efektyviausia. Tyrimo dalyviai išskyrė tokius prevencijos būdus, kaip sistemingos švietimo programos, interaktyvūs mokymai, pasekmės, įtraukios veiklos ir žymių žmonių įtaka (žr. 13 lentelę).

13 lentelė. *Efektyviausia/veiksmingiausia elektroninių patyčių prevencija*

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Elektroninių patyčių prevencija	Sistemingos švietimo programos	„<...> Tęstinės švietimo programos nuo ankstyvojo amžiaus <...> (I1); „<...> Paskaitos, švietimas, kalbėjimas elektroninių patyčių tema, pristatant galimą patyčių žalą <...>“ (I6).
	Interaktyvūs mokymai	„<...> Kadangi vyresnio amžiaus vaikai neretai būna itin išitraukę į socialinius tinklus, galima būtų sugalvoti kaip sujungti patyčių prevenciją ir socialinius tinklus – pvz. interaktyvūs mokymai/užduotys, vieta anonimiškai pranešti apie pastebėtas patyčias ar kt. <...>“ (I1).
	Pasekmės	„<...> veiksmingiausia būtų tiesioginės pasekmės už savo netinkamą elgesį <...> tėvai dėl netinkamo vaikų elgesio su vaiku susitaria, kad jis/ji turės atlikti visuomenei

		naudingą darbą (pvz. savanoriauti gyvūnų globos įstaigose, vaikų dienos centruose ir pan.) <...>“ (I2); „<...> Mobilųjų telefonų ir kitų prietaisų naudojimo konkrečios taisyklės <...>“ (I3).
	Įtraukios veiklos	„<...> vaidmenų žaidimai, improvizacijos ir kt. Svarbu, kad vaikus veiklos įtrauktų ir vaikai matytų tame prasme <...>“ (I5); „<...> tokia, kuri vaikus galėtų įtraukti <...>“ (I7).
	Žymių žmonių įtaka	„<...> jaunuoliams apie prevenciją galėtų kalbėti žymūs žmonės, influenceriai, kurie gali turėti didesnės įtakos paaugliams nei mokyklos darbuotojai ar tėvai. Įvairių patirčių, istorijų pasidalinimas gali paveikti jaunuolį bei priversti susimastyti, ypatingai jeigu apie tai kalba vaiko „autoritetas“ ar „pavyzdys“ <...>“ (I7).

VTAT specialistai pabrėžia, kad prevencija turėtų būti vykdoma „gimnazinio amžiaus vaikams supranta kalba ir būdu. Tokio amžiaus vaikams greičiausiai nėra įdomu tai, kas gali pritraukti mažesnius mokinius, o neretai ugdymo įstaigos prevenciją teikia visiems vienoda forma“ (I1). Taip pat VTAT specialistai pažymi, kad sisteminga prevencija turėtų būti vykdoma „nuo ankstyvo amžiaus“ (I4). Apie prevenciją ugdymo įstaigoje informantai pasisako, jog „mokykla negali apsiriboti patyčių, vykstančių mokykloje, prevencija, svarbu, kad mokykla atsižvelgtų ir nepamirštų patyčių, patiriamų už mokyklos ribų, t. y. elektroninėje erdvėje“ (I1), taip pat „svarbu kad vaikus veiklos įtrauktų ir vaikai matytų tame prasme, o ne, kad „užsidėti varnelę“, jog buvo pravesta prevencinė paskaita“ (I5).

Apibendrinus galima teigti, kad VTAT specialisto veikloje pranešimai apie galimus vaiko teisių pažeidimus dėl elektroninių patyčių nėra dažni, tačiau jų vis dėlto pasitaiko. Tyrimo dalyviai pažymi, jog jų praktikoje turėti atvejai dažniausiai buvo susiję su nuotraukų įkėlimu, sugėdinimu/pažeminimu, įžeidžiančiais komentarais, grasinimais ir tyčiniu pašalinimu iš grupės. Informantai taip pat nurodo, kad elektroninės patyčios tarp gimnazinio amžiaus mokinių dažniausiai pasitaiko socialiniuose tinkluose, tokiuose kaip „Snapchat“, „Tik Tok“, „Facebook“ ar „Discord“ bei susirašinėimo platformose. Po atliko vaiko situacijos vertinimo VTAT specialistai visuomet apie tai informuoja vaiko ugdymo įstaigą, tam tikrais atvejais ir teisėsaugą ar nukreipia pas kitus specialistus. VTAT specialistų manymu, už elektroninių patyčių prevenciją gimnazinio amžiaus vaikams turėtų būti atsakingi tėvai ir ugdymo įstaiga, o efektyviausi/veiksmingiausi minėtų patyčių prevencijos būdai būtų sistemingos švietimo programos, interaktyvūs mokymai, pasekmės, įtraukios veiklos ir žymių žmonių įtaka.

2.3 Tyrimo rezultatų apibendrinimas ir diskusija

Apibendrinant kiekybinio tyrimo rezultatus ir pateiktą teorinę medžiagą, matyti, kad elektroninės patyčios Lietuvoje yra ganėtinai plačiai paplitę tarp gimnazinio amžiaus mokinių. Jeigu 2009 m. Klaipėdos apskrityje atliktas tyrimas (Pilkauskienė-Valickienė ir kt., 2009, 116-120) parodė, kad elektronines patyčias patiria nuo 6 iki 18,4 proc. penkiolikos-devyniolikos metų amžiaus mokinių, tai 2024 m. Kauno mieste atliktas tyrimas atskleidė, kad minėtas patyčias patiria net 28,7 proc. gimnazinio amžiaus mokinių. Nors atliktas tyrimas parodė, jog elektroninių patyčių paplitimas auga, manytina, kad tyrimo rezultatai gali neatspindėti realios situacijos dėl anksčiau jau minėto ribotumo, susijusio su tyrimo imties formavimu. UNICEF teigimu, kas trečias jaunuolis yra tapęs patyčių internete auka, o HBSC duomenimis, patyčių paplitimas tarp Lietuvos moksleivių yra vienas aukščiausių visoje Europoje (Šmigelskas ir kt., 2019, p. 47). Atsižvelgiant į tai, manytina, kad elektronines patyčias patyrusių jaunuolių skaičius gali būti kur kas didesnis nei atskleidė minėtas tyrimas.

Taip pat pastebėta, kad keičiantis laikams bei didėjant jaunuolių įsitraukimui į įvairius socialinius tinklus, keičiasi ir patiriamų elektroninių patyčių vieta. Minėtame 2009 m. tyrime buvo nustatyta, kad patyčios dažniausiai pasireiškė tokiose elektroninėse erdvėse kaip tekstiniai pranešimai, telefono skambučiai ir pokalbių svetainės, o 2024 m. tyrimas parodė, jog elektroninės patyčios dažniausiai pasireiškia socialiniuose tinkluose, pokalbių svetainėse ir žinutėse. Akivaizdu, kad tokie rezultatai yra susiję su vis didėjančiu jaunuolių įsitraukimu į socialinius tinklus (Grigutytė ir kt., 2018, p. 61-66).

HBSC 2019 m. atliktas tyrimas apie elektroninių patyčių ir savižudybių sąsają, parodė, jog Lietuva, lyginant su kitomis šalimis, pasižymėjo aukštesniais rodikliais, kalbant apie neigiamas emocijas, mintis apie savižudybę, planavimą ar bandymą nusižudyti (Šmigelskas ir kt., 2019, p. 47). Tokias tendencijas patvirtina ir šiame moksliniame darbe atliktas kiekybinis tyrimas – mokinių atsakymuose atsispindi, jog dėl elektroninių patyčių jaunuoliai patiria neigiamas emocijas, fiziologinius pokyčius, depresiją ar kitas neigiamas emocijas, pasitaikė ir savižalos atvejų. Pabrėžtina, kad buvo nustatytas labai stiprus ryšys tarp depresijos ir savižalos bei stiprus ryšys tarp depresijos, savižalos ir kitų neigiamų išgyvenimų.

Teorinėje darbo dalyje atsispindi tendencijos, kad jaunuoliai patyrę elektronines patyčias ar pastebėję jas, apie tai niekam nepraneša ir nesikreipia pagalbos (Preventing bullying through science, policy, and practice, 2016, Latvian Public Broadcasting, 2023). Tai patvirtina ir atliktas tyrimas - absoliuti dauguma mokinių (nuo 50 proc. iki 95 proc., priklausomai nuo asmens, į kurį buvo galima kreiptis pagalbos) atsakė, jog dėl patirtų patyčių niekur nesikreipė ir apie tai niekam nepranešė.

Apibendrinant kokybinio tyrimo rezultatus ir pateiktą teorinę medžiagą, matyti, kad elektroninės patyčios gali pažeisti daugybę vaiko teisių, tačiau informacija vaiko teises ginantiems specialistams apie minėtas patyčias patenka ganėtinai retai. Nors tarnybai yra žinoma, kad šiuo metu patyčios sparčiai keliasi į socialinius tinklus, kur patyčios gali būti nuožmesnės ir jautresnės už tradicines patyčias, atlikto tyrimo rezultatai parodė, jog pranešimai apie elektroninių patyčių atvejus užima tik nedidelę dalį nagrinėjamų pranešimų. Nėra žinoma kiek pranešimų, susijusių su patyčiomis ar elektroninėmis patyčiomis, patenka į vaiko teisių gynėjų rankas, kadangi tokia statistika paprasčiausiai nėra kaupiama, tačiau iš VTAT specialistų pateiktų atsakymų galima matyti, kad tokių pranešimų gaunama itin retai, lyginant su kitokio turinio pranešimais: „tokių atvejų, žiūrint visų gaunamų pranešimų kontekste, nėra daug, tačiau kaip be būtų gaila, jų vis dar pasitaiko“ (I2).

Nors VTAT specialistai pažymi, kad pranešimai apie elektronines patyčias yra gaunami iš įvairių šaltinių, tokių kaip ugdymo įstaiga, vaiko tėvai ar kiti specialistai, privalu pabrėžti, kad pastebėjus vaiko teisių pažeidimą, pareigą apie tai pranešti vaiko teises ginančiai tarnybai turi kiekvienas.

Galima pasidžiaugti, kad teorinėje darbo dalyje paminėtas VTAT specialistų kreipimasis ir informacijos perdavimas kitoms įstaigoms, vyksta ir praktikoje. VTAT specialistai pažymi, jog po atlikto vaiko situacijos vertinimo dėl elektroninių patyčių informaciją perduoda vaiko ugdymo įstaigai, teisėsaugai ar šeima yra nukreipiama pas kitus specialistus (pvz.: psichologą).

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, mokyklos vaidmuo elektroninių patyčių prevencijoje yra itin svarbus - ypač svarbu užtikrinti nuoseklų tikslinių grupių švietimą, plėtoti skaitmeninį raštingumą bei stiprinti kritinį mąstymą (Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaita, 2023). Lygiai toks pat svarbus vaidmuo tenka ir vaiko tėvams ar globėjams, kurie formuoja vaiko asmenybę, diegia vertybes ir jas ugdo. Su tuo sutinka ir VTAT specialistai, manydami, kad ugdymo įstaiga ir tėvai turėtų labiausiai prisidėti prie elektroninių patyčių prevencijos, švietimo ir ugdymo nuo ankstyvo amžiaus, vaikams suprantama kalba ir būdu. Džiugu ir tai, kad ugdymo įstaigos jautriai ir greitai reaguoja į VTAT specialistų pateiktą informaciją bei imasi atitinkamų veiksmų situacijai spręsti: pokalbiai, klasės valandėlės, vaikų tarpusavio santykių stiprinimas, prevenciniai užsiėmimai ir kt.

Apibendrinant anketinės apklausos ir interviu rezultatus, galima teigti, kad elektroninės patyčios tarp gimnazinio amžiaus vaikų yra ganėtinai plačiai paplitę, dėl jų jaunuoliai patiria įvairius neigiamus išgyvenimus, dėl jų gali būti pažeistos įvairios skirtingos vaiko teisės, tačiau vaiko teisių gynėjus ši informacija pasiekia ganėtinai retai. Tokios tendencijos nėra pozityvios, atsižvelgiant į Lietuvoje vyraujančius aukštesnius neigiamų emocijų bei savižudybės rodiklius.

Nors jaunuoliai pažymi, kad elektronines patyčias patiria įvairiose elektroninėse erdvėse, tokiose kaip socialiniai tinklai, pokalbių svetainės, žinutės, internetiniai žaidimai ir kt., VTAT specialistus dažniausiai pasiekia informacija, susijusi tik su socialiniais tinklais. Tai gali būti susiję su jau anksčiau minėta problema, kuomet elektroninės patyčios lieka neišaiškintos, patyčių aukos ar stebėtojai apie jas niekam nepraneša, o VTAT specialistai neturi galimybės įvertinti ar vaikui ir šeimai yra reikalinga atitinkama pagalba.

Nors VTAT specialistų manymu ugdymo įstaiga turėtų atlikti itin svarbų vaidmenį kalbant apie elektroninių patyčių prevenciją, kuri turėtų būti įdomi, įtrauki, sudominanti ir veiksminga, mokinių nuomonė šiuo klausimu išsiskiria – tik maža dalis jaunuolių nurodė, kad jų mokykloje vykdoma elektroninių patyčių prevencija yra veiksminga, o beveik pusė mokinių teigė nežinantys ar jų mokykloje minėta prevencija yra vykdoma. Pabrėžtina, kad dalis mokinių buvo įsitikinę, jog jų ugdymo įstaigoje prevencija minėta tema apskritai nėra vykdoma.

IŠVADOS

1. Nėra vieningos nuomonės apie tai, kas yra elektroninės patyčios, tačiau jas galima būtų apibūdinti kaip bet kokį elgesį elektroninėje erdvėje, kuriuo asmenys ar grupės nuolat perduoda priešiško ar agresyvaus turinio informaciją, skirtą pakenkti ar sukelti nepatogumų kitiems. Elektroninės patyčios nuo tradicinių išsiskiria specifinėmis sąvybėmis, tokiomis kaip platesnė auditorija, anonimiškumas, pastovumas ir minimalūs apribojimai bei kontrolė. Atsižvelgiant į pagrindines elektroninių patyčių sąvybes, patyčių priežastys gali būti anonimiškumas, minimali kontrolė, pasekmių nebuvimas, nesucidūrimas su auka, didesnė auditorija, populiarumas bei palaikymas/pritarimas. Apžvelgus užsienio šalių statistiką elektroninių patyčių tema, teigtina, kad elektroninės patyčios bei jų sukeltos neigiamos pasekmės yra plačiai paplitę visame pasaulyje, o Lietuva yra tarp šalių, kuriose yra nustatytas didžiausias elektroninių patyčių skaičius. Pabrėžtina, kad elektroninės patyčios gali daryti daugiau emocinės žalos nei tradicinės patyčios, nes jos gali vykti visą parą, informacija greitai plinta, elektroninėje erdvėje sunku pašalinti jų turinį, o patyčių aukos dažniausiai niekam apie tai nepraneša. Įvairūs emociniai sutrikimai, stresas, depresija bei kitos problemos, kurių atsiradimą paskatina elektroninės patyčios, gali turėti neigiamas pasekmes tiek paauglystės laikotarpiu, tiek vėlesniais metais. Dėl elektroninių patyčių gali pasireikšti tokios pasekmės, kaip neigiamos emocijos, sumažėjusi savigarba, sunkumai mokintis, nesocialumas, delinkventinis elgesys, fiziologiniai pokyčiai, psichologiniai sunkumai, depresija, savizala, suicidinės mintys ar net savižudybė.

2. Ugdymo įstaigoms svarbu būti pasiruošus ir tinkamai reaguoti į elektronines patyčias, t. y. turėti iš anksto numatytą veiksmų planą, algoritmą. Pastebėjus elektronines patyčias, mokykla pirmiausia turėtų sustabdyti jas, apie tai informuoti atsakingus asmenis bei veikti laikantis konfidencialumo. Į šį procesą taip pat turėtų būti įtraukti kiti specialistai, tokie kaip psichologas ar socialinis pedagogas, turėtų būti bendradarbiaujama su vaikų atstovais, siūlomi įvairūs pagalbos būdai, o visi atlikti veiksmai turėtų būti fiksuojami ir apie tai informuojamas ugdymo įstaigos vadovas, o reikalui esant ir kitos institucijos. Pastebėta, kad mokymo įstaigos turi daugybę galimybių vykdyti elektroninių patyčių prevenciją: aiškių taisyklių nustatymas, teigiamas ugdymo įstaigos klimatas, mokymai apie elektronines patyčias bei saugų naudojimąsi internetu, mokinių įtraukimas, siekiant sumažinti ir užkirsti kelią patyčioms elektroninėje erdvėje ir kt. Ugdymo įstaigos vykdoma prevencija yra svarbi, tačiau ypatingai svarbus vaidmuo tenka vaiko tėvams ar globėjams – svarbu kalbėtis su vaikais jiems suprantama kalba, patarti apie tinkamą ir saugų naudojimąsi internetu, nustatyti aiškias taisykles bei diegti moralines vertybes. Siekiant vieno bendro tikslo – užkirsti kelią elektroninėms patyčioms – svarbu, kad tarp švietimo įstaigos ir tėvų vyktų

nuolatinis bendravimas ir bendradarbiavimas. Lietuvoje vaiko teises bei geriausius interesus sauganti ir ginanti VTAT taip pat prisideda prie elektroninių patyčių prevencijos – tarnyba vykdo švietėjiškas, visiems viešai prieinamas konferencijas bei diskusijas, bendrauja su patyčių dalyviais, jų atstovais, taip pat ugdymo įstaigomis ir kitomis institucijomis, suteikia galimybę paprastai ir anonimiškai pranešti apie elektronines patyčias bei dėl jų pažeidžiamas vaiko teises. Prie prevencijos taip pat gali prisidėti neformaliojo ugdymo įstaigos, žiniasklaida, socialiniai tinklai ar net patys jaunuoliai. Minėtų asmenų tarpusavio bendradarbiavimas bei prisidėjimas prie elektroninių patyčių prevencijos gali efektyviau padėti užtikrinti vaiko teises, kurios yra pažeidžiamos dėl elektroninių patyčių.

3. Atlikto tyrimo rezultatai atskleidė, kad elektroninės patyčios tarp gimnazinio amžiaus mokinių yra paplitę ganėtinai plačiai: elektronines patyčias patiria 28,7 proc. I-IV klasių mokinių, o tarp šių mokinių daugiausia yra 16-os metų jaunuoliai. Pastebėta, kad daugiausia mokinių elektronines patyčias patiria vieną kartą per mėnesį, tačiau pasitaikė ir tokių mokinių, kurie atitinkamas elektroninių patyčių formas patiria kiekvieną dieną. Patyčios dažniausiai pasitaiko tokiose elektroninėse erdvėse kaip socialiniai tinklai, pokalbių svetainės ir žinutės. Mokiniai dėl elektroninių patyčių patiria įvairius neigiamus išgyvenimus: neigiamos emocijos, fiziologiniai pokyčiai, depresija ar net savižala. Pažymėtina, kad nors ir patyrę elektronines patyčias, dauguma vaikų pasirenka apie tai niekam nepranešti ir niekur nesikreipia. VTAT specialistai vykdydami savo darbinės funkcijas taip pat susiduria su elektroninių patyčių tarp gimnazinio amžiaus vaikų atvejais. Nors tokių pranešimų nėra daug, tačiau jų vis dėlto pasitaiko įvairiomis formomis – nuotraukų įkėlimu, pažeminimu, įžeidžiančiais komentarais, grasinimais ar tyčiniu pašalinimu iš grupės, o minėtos patyčios dažniausiai pasireiškia socialiniuose tinkluose. VTAT specialistai po atliko vaiko situacijos vertinimo visuomet apie tai informuoja vaiko ugdymo įstaigą, o tam tikrais atvejais ir teisėsaugą. VTAT specialistų nuomone, už elektroninių patyčių prevenciją gimnazinio amžiaus vaikams labiausiai turėtų būti atsakingi tėvai ir ugdymo įstaiga, o prevencija turėtų būti vykdoma jiems suprantama kalba ir būdu: įtraukiant pačius mokinius į prevencines programas, sistemingai šviečiant juos minėta tema, pasitelkiant žymių žmonių pagalbą ir kt.

4. Darbe kelta hipotezė, kad elektroninės patyčios dažniausiai pasireiškia tarp mergaičių ir jaunesnio amžiaus mokinių pasitvirtino tik iš dalies. Pirmoji hipotezės dalis, kad elektroninės patyčios dažniausiai pasireiškia tarp mergaičių, nepasitvirtino. Tyrimo duomenų analizė parodė, kad statistiškai reikšmingų skirtumų lyties aspektu pagal patyčių formas nėra. Analizuojant tyrimo duomenis lyties aspektu pagal elektronines erdves, kuriose jaunuoliai patyrė patyčias, išryškėjo skirtumas, jog berniukai, o ne mergaitės statistiškai reikšmingai dažniau patiria patyčias internetinių žaidimų erdvėse ($\chi^2=22,02$; $df=5$; $p<0,001$), visais kitais aspektais skirtumų nenustatyta. Analizuojant tyrimo duomenis tyrimo

dalyvių amžiaus aspektu buvo nustatyta, kad kelta hipotezė pasitvirtino iš dalies – iš 15-18 metų amžiaus grupės mokinių tik 16 metų amžiaus jaunuoliai statistiškai reikšmingai dažniau nei likusieji patiria elektronines patyčias ($\chi^2=24,70$; $df=15$; $p<0,05$).

REKOMENDACIJOS

Ugdymo įstaigoms:

- 1) mokykloms, kurios į mokinio elgesio taisykles nėra įtraukusios elektroninių patyčių draudimo, įtraukti minėtų patyčių draudimą numatančias taisykles;
- 2) iš anksto suplanuoti elektroninių patyčių atvejo sprendimo algoritmą;
- 3) gimnazinio amžiaus vaikams elektroninių patyčių prevenciją vykdyti jiems suprantama kalba, sudominant ir įtraukiant pačius mokinius;
- 4) bendrauti ir bendradarbiauti su vaikų atstovais pagal įstatymą elektroninių patyčių prevencijos tikslais.

Tėvams:

- 1) skirti daugiau dėmesio pokalbiams su vaikais apie elektroninę erdvę, joje kylančias grėsmes, elektronines patyčias ir galimas pasekmes;
- 2) atkreipti dėmesį į vaiko elgesį, rodomas emocijas, o esant neigiamiems elgesio pakitimams, aiškintis priežastis neatmetant galimybės, kad dėl to gali būti kaltos elektroninės patyčios;
- 3) nustatyti aiškias vaiko naudojimosi ekranais ribas ir taisykles;
- 4) bendrauti ir bendradarbiauti su vaiko ugdymo įstaiga elektroninių patyčių prevencijos tikslais.

Vaiko teisių apsaugos specialistams:

- 1) visuomenės informavimo priemonėmis skatinti kreiptis pagalbos į Vaiko teisių apsaugos tarnybą visus, kurie susidūrė ar pastebėjo patyčias elektroninėje erdvėje;
- 2) organizuoti paskaitas, seminarus, diskusijas ar mokymus tėvams, vaikams bei mokytojams elektroninių patyčių atpažinimo ir prevencijos temomis;
- 3) bendrauti ir bendradarbiauti su ugdymo įstaigomis elektroninių patyčių prevencijos tikslais.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. *Abuse resources.* (2024). Facebook. Prieiga per internetą: <https://www.facebook.com/help/420576171311103>.
2. *Addressing child and adolescent mental health.* (2023). World Health Organization. Prieiga per internetą: <https://www.who.int/europe/activities/addressing-child-and-adolescent-mental-health>.
3. *Adolescent development and participation.* (2018). Unicef. Prieiga per internetą: <https://www.unicef.org/adolescence>.
4. Armitage, R. (2021). Bullying in children: impact on child health. *BMJ paediatrics open*, 1-8.
5. *Atvejo vadybos tvarkos aprašas.* 2018/ Nr. 4881. SEIMAS. Žiūrėta 2024 m. balandžio 29 d. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/11e612d5345711e884a38848fe3ec9e2/asr>.
6. Barlett C. P., Simmers, M. M., Roth, B. & Gentile, D. (2020). *Comparing cyberbullying prevalence and process before and during the COVID-19 pandemic.* Prieiga per internetą: https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00224545.2021.1918619?casa_token=c_5MtTmPR3oAAAAA%3AayfusauNWRVPVLkbo8qVLG8xWLP5Y6-pjIu2SiIcQiCFatnp664gCaTJfdaMV0NTpaOoSN913yWog.
7. Baudžiamoji byla Nr. 1A-305-468/2023. (2023). INFOLEX. Prieiga per internetą: <https://www-infolex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/2172104>.
8. Baudžiamoji byla Nr. 1A-490-966/2023. (2023). INFOLEX. Prieiga per internetą: <https://www-infolex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/2195306>.
9. Baudžiamoji byla Nr. 2K-68-976/2023. (2023). INFOLEX. Prieiga per internetą: <https://www-infolex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/2149545>.
10. Bekešienė, S. (2015). *Duomenų analizės SPSS pagrindai.* Vilnius, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija.
11. Bischoff, P. (2022). Almost 60 percent of parents with children aged 14 to 18 reported them being bullied. *Comparitech.* Prieiga per internetą: <https://www.comparitech.com/blog/vpn-privacy/boundless-bullies/>.
12. Bloemen, N. & Coninck, D. (2020). *Social media and fear of missing out in adolescents: the role of family characteristics.* Prieiga per internetą: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/2056305120965517>.

13. Bozyigit, A., Utku, S & Nasibov, E. (2021). Cyberbullying detection: utilizing social media features. *Prieiga per internetą*: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0957417421004425>.
14. Cappelaere, G. (2021). *The mental health burden affecting Europe's children*. UNICEF. *Prieiga per internetą*: <https://www.unicef.org/eu/stories/mental-health-burden-affecting-europes-children>.
15. Carroll, A., Bower, J. M., Povey, J., Muspratt, S. & Chen, H. (2023). *Validation of the adolescent social identity measure: adolescents' perception of themselves in a social context*. *International Journal of Educational Methodology*, 9(3), 551–565.
16. Cyberbullying facts and statistics your business needs to know. (2023). *Web purify*. *Prieiga per internetą*: <https://www.webpurify.com/blog/cyberbullying-statistics/>.
17. Cyberbullying: what is it and how to stop it (2024 m. vasario mėn.). *UNICEF*. *Prieiga per internetą*: <https://www.unicef.org/end-violence/how-to-stop-cyberbullying>.
18. *CO:RE data explorer: EU kids online*. (2020). The London school of economics and political science. *Prieiga per internetą*: <https://euko.core-evidence.eu/>.
19. Cohen-Almagor, R. (2021). Bullying, cyberbullying and parental responsibility. *International journal of smart security technologies*, p. 1-20.
20. *Cross-national aspects of cyberbullying victimization among 14-17 year old adolescents across seven European countries*. (2018). BMC public Health. *Prieiga per internetą*: <https://bmcpublichealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12889-018-5682-4>.
21. Dennehy, R., Cronin, M., & Arensman, E. (2018). Involving young people in cyberbullying research: the implementation and evaluation of a rights-based approach. *International journal of public participation in health care and health policy*. 22(1), 54-64.
22. Dixon, S. J. (2023). Number of social media users worldwide from 2017 to 2027. *Statista*. *Prieiga per internetą*: <https://www.statista.com/statistics/278414/number-of-worldwide-social-network-users/#statisticContainer>.
23. Donegan, R. (2012). Bullying and cyberbullying: history, statistics, law, prevention and analysis. *Bullying and cyberbullying by Richard Donegan*, 33-42.
24. Drubina, B., Kokonyei, G., Varnai, D. & Reinhardt, M. (2023). Online and school bullying roles: are bully-victims more vulnerable in nonsuicidal selfinjury and in psychological symptoms than bullies and victims? *BMC psychiatry*, 23:945, 1-17.

25. Druskininkų „Saulės“ pagrindinės mokyklos mokinio elgesio taisyklės. (2016). Druskininkų „Saulės“ pagrindinė mokykla. Prieiga per internetą: <http://www.saulesmokykla.lt/mokiniams/>.
26. Evangelio, C., Rodriguez-Gozalex, P. Fernandex-Rio, J. & Gonzalez-Villora, S. (2022). Cyberbullying in elementary and middle school students: a systematic review. *Computers & Education*, 176, 2-18.
27. Gaižauskaitė, I. ir Mikėnė, S. (2014). *Socialinių tyrimų metodai: apklausa*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
28. Gaižauskienė I. ir Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Vilnius: Registrų centras.
29. Girdvainis, G. (2014). Patyčios tarp mokinių bendrojo lavinimo mokykloje: samprata, dalyviai, priežastys ir padariniai. *Jaunujų mokslininkų darbai*, 2, 8-13.
30. Giumetti, G. W. & Kowalski. (2022). *Cyberbullying via social media ant well being*. Prieiga per internetą: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2352250X22000161>.
31. Graf, D., Yanagida, T., Runions, K. & Spiel, C. (2021). *Why did you do that? Differential types of aggression in offline and in cyberbullying*, 128, 1-8. Prieiga per internetą: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0747563221004301#bib28>.
32. Grigutytė, N., Raižienė, S, Pakalniškienė, V. ir Povilaitis, R. (2018). Lietuvos vaikų naudojimosi internetu 2010 ir 2018 metais ypatumų palyginimas. *Psichologija*, 58, 57-71.
33. Grigutytė, N., Raižienė, S. ir Pakalniškienė, V. (2019). Vaikų (ne) dalyvavimas elektroninėse patyčiose ir emociniai bei elgesio sunkumai. *Psichologija*, 60, 72-85.
34. Grigutytė, N., Raižienė, S. ir Pakalniškienė, V. (2021). Vaikų ir paauglių naudojimas internetu: grėsmės ir galimybės. *Psichologija*, 63, 153-164.
35. Gudžinskienė, V. ir Burvytė S. (2017). Pozityviosios socializacijos stoka kaip prielaida paauglių agresijai. *Mokslu grįsto švietimo link*, 449-469.
36. Gupta, S., Soohinda, G., Sampath, H. & Dutta, S. (2023). Cyberbullying: a study of its extent, coping resources, and psychological impact among college students. *Original articcle*, 375-380.
37. *Harassment & cyberbullying policies*. (2024). YouTube help. Prieiga per internetą: <https://support.google.com/youtube/answer/2802268?hl=en>.
38. Hickey, M. (2022). *A 15-year-old boy died by suicide after relentless cyberbullying, and his parents say the Latin School could have done more to stop it*. CBSnews. Prieiga per internetą: <https://www.cbsnews.com/chicago/news/15-year-old-boy-cyberbullying-suicide-latin-school-chicago-lawsuit/>.

39. Hinduja, S. (2021). Cyberbullying statistics 2021: age, gender, sexual orientation and race. *Cyberbullying research center*. Prieiga per internetą: <https://cyberbullying.org/cyberbullying-statistics-age-gender-sexual-orientation-race>.
40. Howarth, J. (2023). *17 cyberbullying facts & statistic*. Exploding topics. Prieiga per internetą: <https://explodingtopics.com/blog/cyberbullying-stats#top-cyberbullying-stats>.
41. Huang, J., Zhong, Z., Zhang, H. & Li, L. (2021). *Cyberbullying in social media and online games among chinese college students and its associated factors*, 18(9), 1-12. Prieiga per internetą: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/33946441/>.
42. *Instagram stands against online bullying*. (2023). Instagram. Prieiga per internetą: <https://about.instagram.com/community/anti-bullying>.
43. *Investing in save, healthy and productive transition from childhood to adulthood ir critical*. (2022). Adolescents. Prieiga per internetą: <https://data.unicef.org/topic/adolescents/overview/>.
44. Islam, M. R., Bataineh, A. S. & Zulkernie, M. (2023). *Detection of cyberbullying in social media. Texts using explainable artificial intelligence*. Prieiga per internetą: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-981-97-1274-8_21.
45. Jocaitė, A., Jasiulionė, J. S., Povilaitis, R., Vši „Vaikų linija“, Mickienė, L., Ulbaitė-Erlickienė, A., Urnikienė, J. ir Šiaulių miesto pedagoginė psichologinė tarnyba. (2018). *Reagavimo į patyčias mokykloje rekomendacijos*.
46. Johansson, S. & Englund, G. (2021). *Cyberbullying and its relationship with physical, verbal, and relational bullying: a structural equation modelling approach*. Prieiga per internetą: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01443410.2020.1769033>.
47. Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
48. Kaur, M. & Saini, M. (2022). *Indian government initiatives on cyberbullying: a case study on cyberbullying in Indian higher education institutions*, 28, 581-615. Prieiga per internetą: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10639-022-11168-4>.
49. Klaipėdos pedagoginė psichologinė tarnyba. (2016). *Patyčių tyrimo ataskaita*.
50. Klanienė, I. ir Bražinskienė - Gružauskė, A. (2021). Social pedagogical assistance for students who experience bullying situations at school. *Society. Integration. Education*, 3, 292-304.
51. Klasės ir mokiniai rugsėjo 1 d. (2024). *Švietimo valdymo informacinė sistema*. Prieiga per internetą: <https://tinyurl.com/ycejdcumu>

52. *Kretingos rajono Kartenos mokyklos-daugiafunkcio centro mokinių elgesio taisyklės.* (2016). Kretingos rajono Kartenos mokykla-daugiafunkcis centras. Prieiga per internetą: <https://www.kartena.kretinga.lm.lt/lt/mokykla/mokiniu-elgesio-taisykles>.
53. Kubilius, E. (2023 m. balandžio 11 d.). Ekspertė apie dažnėjančias elektronines patyčias: kontrolė, ką vaikas veikia internete, gali padaryti meškos paslauga. *LRT*. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1870654/eksperte-apie-daznejanacias-elektronines-patyacias-kontrolė-ka-vaikas-veikia-internete-gali-padaryti-meskos-paslauga>.
54. Kuprėnaitė, Ž., Lubienė, J. ir Ubeikienė, R. (2015). Socialinių veiksmų įtaka paauglių socialinei sveikatai. *Visuomenės sveikata*, 25 (3), 5-10.
55. Kuzminovas, M. (2019). *Ar internetinė erdvė laikytina vieša vieta viešosios tvarkos sutrigdymo atveju?* (Magistro baigiamasis darbas). Prieiga per internetą: <https://www.vdu.lt/cris/entities/etd/e75429e7-6998-4d95-963c-6fb40de0cb9c/details>.
56. Kvedaitė, V. (2023). *Patyčių internete pragara išgyvenusi mergina nusizudė. Jos mama siekia apsaugoti kitus.* FM99. Prieiga per internetą: <https://fm99.lt/patyciu-internete-pragara-isgyvenusi-mergina-nusizude-jos-mama-siekia-apsaugoti-kitus/>.
57. Kwan, I., Dickson, K., Richardson, M., MacDowall, W., Burchett, H., Stansfiels, C., Brunton, G., Sutcliffe, K. & Thomas, J. (2019). Cyberbullying and children and young people's mental health: a systematic map of systematic reviews. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 23:2, 72-82. Prieiga per internetą: <https://www.liebertpub.com/action/showCitFormats?doi=10.1089%2Fcyber.2019.0370>.
58. Latvian Public Broadcasting. (2023). Large proportion of Latvian school pupils regularly experience bullying. *Eng.lsm*. Prieiga per internetą: <https://eng.lsm.lv/article/society/education/23.10.2023-large-proportion-of-latvian-school-pupils-regularly-experience-bullying.a528803/>.
59. Li, C., Wang, P., Moratinos, M. M., Bella-Fernandez, M. and Blasco-Fontecilla, H. (2022). Traditional bullying and cyberbullying in the digital age and its associated mental health problems in children and adolescents: a meta-analysis. *European child & adolescent psychiatry*, 1-15.
60. Lietuvių kalbos žodynas. (2018). Prieiga per internetą: <http://www.lkz.lt/?zodis=paty%C4%8Dios&id=22101900000>.
61. Lietuvoje daugėja smurto tarp vaikų: sulaukiama patyčių dėl šeimos padėties, kai kurie nesutarimai sprendžiami fizine jėga (2023 m. kovo 20 d.). *Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos*. Prieiga per internetą:

<https://vaikoteises.lrv.lt/lt/naujienos/lietuvoje-daugeja-smurto-tarp-vaiku-sulaukiama-patyciu-del-seimos-padeties-kai-kurie-nesutarimai-sprendziami-fizine-jega/>.

62. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas. 2015/Nr. 11216. TAR. Žiūrėta 2023 m. spalio 13 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/4ebe66c0262311e5bf92d6af3f6a2e8b/asr>.
63. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 2000/Nr. 89-2741. SEIMAS. Žiūrėta 2023 m. spalio 13 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555/asr>.
64. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Antroji knyga. Asmenys. 2000/Nr. 74-2262. INFOLEX. Žiūrėta 2024 m. sausio 31 d. <https://www.infolex.lt/ta/20799:str2.24>.
65. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Trečioji knyga. Šeimos teisė. 2000/Nr. 74-2262. INFOLEX. Žiūrėta 2023 m. spalio 13 d. <https://www.infolex.lt/ta/60696>.
66. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. 1991/Nr. 153-0. Seimas. Žiūrėta 2023 m. spalio 18 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1480/asr>.
67. Lietuvos Respublikos Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas. 2007/Nr. 80-3214. SEIMAS. Žiūrėta 2024 m. balandžio 30 d. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.301806/asr>.
68. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2021 metų veiklos ataskaita Nr. 4-3. VTAKI. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 27 d. Prieiga per internetą: <http://vtaki.lt/lt/vtaki-veiklos-sritys/veiklos-ataskaitos>.
69. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolierius. (2023) Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaita. Prieiga per internetą: <http://vtaki.lt/lt/vtaki-veiklos-sritys/veiklos-ataskaitos>.
70. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. 1996/Nr. I-1234. SEIMAS. Žiūrėta 2023 m. spalio 13 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.26397/asr>.
71. Lissauskienė, D. ir Rimkevičienė, V. (2019). Mažiau galimybių turinčio jaunimo rizikingas elgesys neformalioje (laisvalaikio) aplinkoje ir jo prevencinės priemonės. *Socialinis darbas*, 24(2), 45-62.
72. Łosiak-Pilch J, Grygiel P, Ostafińska-Molik B. & Wysocka E. (2022) Cyberbullying and its protective and risk factors among Polish adolescents. *Curr Issues Personal Psychol*, 10(3), 190-204. Prieiga per internetą: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC10535628/>.
73. Lozano-Blasco, R., Cortes-Pascual, A. & Latorre-Martinez, M. P. (2020). *Being a cybervictim and a cyberbully – The duality of cyberbullying: A meta-analysis*. Prieiga per internetą: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0747563220301977?via%3Dihub>.

74. Mahmudasm, K. (2024). WHO Europe: almost one in six children experience cyberbullying. *Chanel 8*. Prieiga per internetą: <https://channel8.com/english/11765>.
75. Masiokaitė, R. Vaikų ir paauglių psichikos sveikata Lietuvoje ir Europoje: naujausias HBSC tyrimas atskleidė prastėjančias tendencijas. *BNS spaudos centras* (2023). Prieiga per internetą: <https://sc.bns.lt/view/item/470747>.
76. Maurya, C., Muhammad, T., Dhillon, P. & Maurua, P. (2022). *The effects of cyberbullying victimization on depression and suicidal ideation among adolescents and young adults: a three year cohort study from India*, 1-14. Prieiga per internetą: <https://link.springer.com/article/10.1186/s12888-022-04238-x>.
77. Metinės veiklos ataskaitos (2024 m. kovo 15 d.). *Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos*. Prieiga per internetą: <https://vaikoteises.lrv.lt/lt/administracine-informacija/ataskaitos/metines-veiklos-ataskaitos/>.
78. Mioara, B. Z. (2017). Psychological effects of cyberbullying in adolescence theoretical analysis. *Romanian journal of experimental applied psychology*, 8, 379-383.
79. *Misija, vizija ir vertybės*. (2024). Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba. Prieiga per internetą: <https://vaikoteises.lrv.lt/lt/apie-tarnyba-1/misija-vizija-vertybes/>.
80. Mobiliosios aplikacijos „Patyčių dėžutė“ instrukcija vartotojams. (2019). Prieiga per internetą: <https://www.bepatyciu.lt/vaikams/apie-patycias/apie-elektronines-patycias/>.
81. *Mokymo nuotoliniu ugdymo proceso organizavimo būdu kriterijų aprašas*. 2020/Nr. 14851. SEIMAS. Žiūrėta 2024 m. sausio 23 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/52b3b312bc9c11ea9a12d0dada3ca61b?jfwid=-wd7z8ryey>.
82. Nacionalinė švietimo agentūra (2020). *Idėjos ugdymui: kaip atskleisti saugesnio interneto temas*. Vilnius: Nacionalinė švietimo agentūra.
83. Nauji mokslo metai – seni skauduliai: paauglių patyčios Lietuvoje nesiliauja (2023 m. rugsėjo 18 d.). *Bepatycių*. Prieiga per internetą: <https://www.bepatyciu.lt/news/2023/9/18/nauji-mokslo-metai-seni-skauduliai/>.
84. Ngo., A. T., Tran, A. Q., Tran, B. X., Nguyen, L. H., Hoang, M. T., Nguyen, T. H. T., Doan, L. P., Vu, G. T., Nguyen, T. H., Do, H. T., Latkin, C. A., Ho, R. C. M. & Ho, C. S. H. (2021). Cyberbullying among school adolescents in an urban setting of a developing country: experience, coping strategies, and mediating effects of different support on psychological well-being. *Frontiers in psychology*, 12, 1-12.

85. Panwar, K. (2020). Internet use among tweens and teens: threats, risks and concerns. *Explorations, ISS e-journal*, 4 (1), 92-118.
86. Patchin, J. W. (2018). Preventing cyberbullying: top ten tips for teens. *Cyberbullying research center*. Prieiga per internetą: <https://cyberbullying.org/preventing-cyberbullying-top-ten-tips-for-teens>.
87. Patchin, J. W. (2023). Cyberbullying continues to rise among youth in the United States. *Cyberbullying research center*. Prieiga per internetą: <https://cyberbullying.org/cyberbullying-continues-to-rise-among-youth-in-the-united-states-2023>.
88. *Patyčios nuotolinės pamokos metu: gresia baudžiamoji atsakomybė*. (2020). Trakai. Prieiga per internetą: <https://www.trakai.lt/naujienos/patycios-nuotolines-pamokos-metu-gresia-baudziamoji-atsakomybe/1755>.
89. Patyčių dėžutė. (2021). *Patyčiuidezute.lt*. Prieiga per internetą: <https://patyčiuidezute.lt/>.
90. Patyčių prevencijos programa „Olweus“. (2023). *Vilniaus Abraomo Kulviečio klasikinė gimnazija*. Prieiga per internetą: <https://kulviecio.vilnius.lm.lt/projektine-veikla/patyciu-prevencijos-programa-olweus>.
91. Pauliukienė, V. (2017). Kokybinių tyrimų etika. *Kokybiniai tyrimai. Principai ir metodai*, p. 1-10.
92. Perera, A., & Fernando, P. (2021). Accurate cyberbullying detection and prevention on social media, 605-611. Prieiga per internetą: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877050921002507>.
93. Pichel, R., Geijoo, S., Isorna, M., Varela, J. & Rial, A. (2022). *Analysis of the relationship between school bullying, cyberbullying, and substance use*, 1-8. Prieiga per internetą: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0190740922000056>.
94. Pilkauskaitė, Valickienė, R., Raižienė, S. ir Žukausnienė, R. (2009). Elektroninių patyčių paplitimas tarp Klaipėdos apskrities vyresniųjų klasių moksleivių. *Socialinis darbas*, 8 (2), 114-121.
95. *Policijos virtualus patrulis atidžiai stebi elektroninę erdvę*. (2021). Prieiga per internetą: <https://policija.lrv.lt/lt/naujienos/elektronineje-erdveje-pradedapatruluoti-policijos-virtualus-patrulis/>.
96. Prakapas, R. ir Liubekaitė, J. (2013). Patyčių prevencijos išgrynintoje gimnazijoje bruožai. *Socialinis darbas*, 12(1), 109-120.

97. Prakash-Dubey, V., Kievišienė, J., Rauskienė-Michealsson, A., Norkienė, S., Razbadauskas, A. & Agostinis-Sobrinho, C. (2022). Bullying and health related quality of life among. Adolescents – a systematic review. *Children* 2022, 9, 1-10.
98. *Pranešk apie galimą vaiko teisių pažeidimą.* (2025). Valstybinė vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Prieiga per internetą: <https://vaikoteises.lrv.lt/lt/apklauskos/pranesk-apie-galima-vaiko-teisiu-pazeidima/>.
99. Pratama, A. K. T., Emanuel, A. W. R., & Harjoseputro, Y. (2023). *Distribution patterns of cyberbullying in social media using social network analysis.* International journal of information Science & Management, 21(1), 345–359. <https://doi-org.skaitykla.mruni.eu/10.22034/ijism.2022.1977532.0>.
100. *Prevent bullying and harassment.* (2024). Meta. Prieiga per internetą: <https://about.meta.com/actions/safety/topics/bullying-harassment>.
101. Preventing bullying through science, policy, and practice (2016). *National academies press.* Prieiga per internetą: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK390414/>.
102. Pukėnas, K. (2009). *Kokybinių duomenų analizė SPSS programa.* Kaunas: Lietuvos kūno kultūros akademija.
103. Purytė, S. (2015) *Po moksleivės savižudybės patyčios tęsėsi ir prie karsto.* Lrytas.lt. Prieiga per internetą: <https://www.lrytas.lt/lietuvosdiena/nelaimes/2015/01/15/news/po-moksleives-savizudybes-patycios-tesesi-ir-prie-karsto-3656960>.
104. *Reagavimas į patyčias/smurtą internetinėje erdvėje.* (2022). Vilnius: Sveikatos mokymo ir ligų prevencijos centras. Great Britain: Antony Rowe Ltd., Chippenham, Wilts.
105. Reimann, C., Filzmoser, P., Garret, R., & Dutter, R. (2008). *Statistical data analysis explained.*
106. Schonfels, A., McNeil, D., Toyoshima, T. & Binder, R. (2023). Cyberbullying and adolescent suicide. *The journal of the American Academy of Psychiatry and the Law.* Prieiga per internetą: <https://jaapl.org/content/early/2023/02/23/JAAPL.220078-22>.
107. Seitz, L. (2024). All the latest cyberbullying statistic for 2024. *Broadband Search.* Prieiga per internetą: <https://www.broadbandsearch.net/blog/cyber-bullying-statistics#post-navigation-7>.
108. Skališienė, R. ir Žukauskienė L. (2018). Paauglių mergaičių atsakingumo dalyvaujant interneto socialiniuose tinkluose ugdymo galimybės vaikų dienos centruose. *Pedagogika*, 129, 250-267.

109. Smahel, D., Machackova, H., Mascheroni, G., Dedkova, L., Staksrud, E., Olafsson, K., Livinstone, S. & Hasebrink, U. (2020). *EU kids online 2020. Survey results from 19 countries*. Eukidsonline.net.
110. Smurto ir patyčių prevencija. (2024). *Anykščių Jono Biliūno gimnazija*. Prieiga per internetą: <https://bilngimn.lt/index.php/29-smurto-ir-patyciu-prevencija>.
111. Soaita, A. M. (2022). Researching tenant activism by using an uncommon method: the online written interview. *SAGE Publications, Ltd*, 13. DOI: <https://doi.org/10.4135/9781529601381>.
112. *Social media stats Lithuania*. (2023). Statcounter. Prieiga per internetą: <https://gs.statcounter.com/social-media-stats/all/lithuania>.
113. *Socialiniai tinklai ir pokalbių programėlės: kaip apsaugoti vaikus?* (2024). Prieiga per internetą: <https://www.youtube.com/watch?v=GzR7Ej8s-8Y&t=3069s>.
114. Statista research service. (2023). Actioned hate speech content items on Facebook worldwide from 4th quarter 2017 to 3rd quarter 2023. *Statista*. Prieiga per internetą: <https://www.statista.com/statistics/1013804/facebook-hate-speech-content-deletion-quarter/>.
115. Sterling-Honing, A. (2015). *Families, schools and child bullying: what we know; what we can do*. NY: Department of child and family studies. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/276278091_Families_schools_and_child_bullying_What_we_know_and_what_we_can_do.
116. Šmigelskas, K., Lukoševičiūtė, J., Slapšinskaitė, A., Vaičiūnas, T., Bulotaitė, J., Žemaitaitė M., Šalčiūnaitė, L. ir Zaborskis, A. (2019). *Lietuvos moksleivių gyvensena ir sveikata: 2018 m. situacija ir tendencijos. HBSC tyrimas*. Kaunas: LSMU.
117. TECPS Prevent Cyberbullying. *Drauge galime užkirsti kelią elektroninėms patyčioms*. (2020). Prieiga per internetą: https://sih.lt/app/default/files-module/local/dokumentubankas/O2_TECPC_Handbook_LT.pdf.
118. Thomas, H. J., Connor, J. P & Scott J.G. (2015). Integrating traditional bullying and cyberbullying: challenges of definition and measurement in adolescents – a Review. *Educ Psychol Rev*, 27, 135–152.
119. Tidikis, T. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
120. *UNICEF poll: more than a third of young people in 30 countries report being a victim of online bullying*. (2019) Unicef, for every child. Prieiga per internetą:

<https://www.unicef.org/press-releases/unicef-poll-more-third-young-people-30-countries-report-being-victim-online-bullying>.

121. *Vaiko situacijos vertinimo tvarkos aprašas*. 2019/Nr. 21707. Seimas. Žiūrėta 2024 m. balandžio 29 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/5ce006612b1311ea8f0dfdc2b5879561/asr>.
122. *Vaiko teisių konvencija*. 1995/Nr. 60-1501. SEIMAS. Žiūrėta 2024 m. balandžio 29 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19848>.
123. Valickas, G. (1997). Albertas Bandura. *Psichologija*, 16, 135-136.
124. Valiukienė, E. (2020). *Mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas sprendžiant patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje problemas* (magistro baigiamasis darbas). Prieiga per internetą: <https://vb.mruni.eu/object/elaba:65385373/>.
125. *VGTU indžinerijos licėjaus elgesio taisyklės*. (2023). VGTU indžinerijos licėjus. Prieiga per internetą: <https://www.vgtulicejus.lt/elgesio-taisykles/>.
126. Vogels, E. A. (2022). *Teens and cyberbullying 2022*. *Pew research center*, 1-24. Prieiga per internetą: <https://www.pewresearch.org/internet/2022/12/15/teens-and-cyberbullying-2022/>.
127. Zaborskis, A., Ilionsky, G., Tesler, R., & Heinz, A. (2019). The association between cyberbullying, school bullying, and suicidality among adolescents: Findings from the cross-national study HBSC in Israel, Lithuania, and Luxembourg. *Crisis. The Journal of Crisis Intervention and Suicide Prevention*, 40(2), 100–114. Prieiga per internetą: <https://doi-org.skaitykla.mruni.eu/10.1027/0227-5910/a000536>
128. Zhu, C., Huang, S., Evans, R. & Zhang, W. (2021). *Cyberbullying among adolescents and children: a comprehensive review of the global situation, risk factors, and preventive measures*. Prieiga per internetą: <https://www.frontiersin.org/journals/public-health/articles/10.3389/fpubh.2021.634909/full>.
129. Žalioji mokykla. (2024). *Veiklos dokumentai*. Prieiga per internetą: <https://www.zaliojimokykla.lt/dokumentai/>.
130. Žibėnienė, G. ir Brasienė, D. (2013). Naudojimasis internetu, internetiniais socialiniais tinklais ir galimai patiriamos grėsmės: mokinių nuomonė. *Socialinės technologijos*, 3(1), 53-67.
131. Žydžiūnaitė, V. ir Sabaliauskas, S. (2017). *Kokybiniai tyrimai. Principai ir metodai*. Vilnius: Vaga.

SUMMARY

Prevalence of Cyberbullying in High Schools

Cyberbullying is widespread across the world among people of different age groups. It is recognized as a global public health issue, with the most significant impact observed among adolescents. Adolescence is a period characterized by biological, social, and behavioral changes that influence lifestyle, social, family, cultural, and spiritual activities, as well as personality development. Cyberbullying is associated with depression, anxiety disorders, suicidal thoughts, sleep disturbances, headaches, loss of appetite, and may also contribute to substance abuse and criminal behavior. Given the influence young people have on their peers and the potential harm it can cause, the prevalence of cyberbullying in high schools is an important issue requiring attention.

This scientific study conducted a theoretical analysis related to the concept, causes, and consequences of cyberbullying, its prevalence in foreign countries and Lithuania, as well as prevention possibilities in educational institutions and approaches to addressing the issue in the field of child protection. The study hypothesizes that more than 20% of high school students experience cyberbullying.

Research object – the prevalence of cyberbullying in high schools. Research aim – to determine the extent of cyberbullying in high schools.

Both quantitative and qualitative research methods were employed in this study. To determine the scale of cyberbullying among high school students, a survey was conducted due to its clarity, reliability, and unambiguity. To examine the specifics of cyberbullying in the work of child protection specialists, a structured written interview was carried out, chosen for its clarity and convenience, allowing respondents to control the speed, time, and place of completing the questionnaire.

The quantitative research sample consisted of 202 high school students from different schools in Kaunas. The collected data was processed using SPSS and Microsoft Excel. Statistical data analysis was applied, including descriptive statistics, percentage-based response frequency calculations, mode determination, and cross-tabulation analysis. To identify significant differences between response groups, the Kruskal-Wallis test was used, and to examine correlations between specific responses, the Spearman correlation test was conducted.

The qualitative research sample consisted of seven child protection specialists working in the Kaunas city child protection department. The collected data was processed using the QDA Miner Lite program, applying a traditional content analysis method. The analysis was conducted systematically, involving repeated reading of texts, categorization, and interpretation of relevant subcategories. The

traditional content analysis method was used to reveal key thoughts, ideas, and patterns among the study participants.

Key research findings:

1. Cyberbullying is quite prevalent among high school students – 28.7% of students in grades I-IV reported experiencing cyberbullying, with 16-year-olds being the most affected. Cyberbullying most commonly occurs on social media platforms, chat sites, and through messages. While students experience various negative emotions due to cyberbullying, most choose not to report the incidents or seek help.
2. Child protection specialists encounter cases of cyberbullying in their work – although such reports are not frequent, they do occur. Specialists believe that parents and educational institutions should be responsible for cyberbullying prevention among high school students, and prevention should be implemented in a manner that is understandable and accessible to them.
3. The hypothesis that more than 20% of high school students experience cyberbullying was confirmed.

Keywords: cyberbullying, high school children, prevalence of cyberbullying, child rights protection specialists.

PRIEDAI

1 priedas

TYRIMO INSTRUMENTAS

ANKETOS KLAUSIMYNAS

Mieli moksleiviai,

esu Mykolo Romerio universiteto Vaiko teisių apsaugos magistrantūros studijų programos antro kurso studentė Karolina Reipė. Šiuo metu atlieku tyrimą, kurio tikslas – nustatyti elektroninių patyčių paplitimo mastą tarp gimnazinio amžiaus mokinių. Nuoširdžiai atskydami į anketoje pateiktus klausimus, padėsite nustatyti minėtų patyčių paplitimo mastą. Anketa yra anoniminė, todėl konfidencialumas garantuojamas, o rezultatai bus panaudoti apibendrintai. Anketoje pateikiami 9 uždaro tipo klausimai, o atsakant į juos reikia pasirinkti vieną arba kelis atsakymo variantus.

1. *Jūsų lytis?*

- Vyr.
- Mot.

2. *Jūsų amžius?*

- 15 m.
- 16 m.
- 17 m.
- 18 m. ir daugiau.

3. *Kurioje gimnazinėje klasėseje mokaisi?*

- I
- II
- III
- IV

4. Ar esi susidūręs su patyčiomis elektroninėje erdvėje (socialiniuose tinkluose, pokalbių svetainėse, žaidimuose ar kt.)? Pastaba: jeigu per pastarąjį mėnesį nesusidūrei su elektroninėmis patyčiomis, pereik prie 9 klausimo.

- Taip
- Ne

5. Kaip dažnai pasireiškė elektroninės patyčios per pastarąjį mėnesį?

Patyčių forma:	<i>Kasdieną</i>	<i>Kelis kartus per savaitę</i>	<i>Kartą per savaitę</i>	<i>Kartą per mėnesį</i>	<i>Elektroninių patyčių nepatyrė</i>
Įžeidžiantys komentarai					
Gandų paskleidimas					
Sugėdinimas/pažeminimas					
Asmeninės informacijos įkėlimas (pvz.: nuotraukos)					
Tyčinis pašalinimas iš grupės					
Kita					

6. Kokioje elektroninėje erdvėje pasireiškė elektroninės patyčios?

Internetinė erdvė:	<i>Kasdieną</i>	<i>Kelis kartus per savaitę</i>	<i>Kartą per savaitę</i>	<i>Kartą per mėnesį</i>	<i>Elektroninių patyčių nepatyrė</i>
Socialiniai tinklai (pvz.: Facebook, Instagram, Snapchat ir kt.)					
Pokalbių svetainės (pvz.: Discord)					
Žinutės/elektroniniai laiškai					
Internetinių žaidimų erdvė					
Kita					

7. Kokius neigiamus išgyvenimus teko patirti dėl elektroninių patyčių?

Neigiami išgyvenimai:	<i>Kasdieną</i>	<i>Kelis kartus per savaitę</i>	<i>Kartą per savaitę</i>	<i>Kartą per mėnesį</i>	<i>Elektroninių patyčių nepatyrė</i>

Neigiamos emocijos (pyktis, liūdesys, nusivylimas, kaltė, nerimas ar kt.)					
Fiziologiniai pokyčiai (miego sutrikimai, svorio netekimas ar padidėjimas ir kt.)					
Depresija					
Savęs žalojimas					
Kita					

8. Kur kreipeisi susidūręs su elektroninėmis patyčiomis?

Asmenys:	<i>Vieną kartą</i>	<i>2-3 kartus</i>	<i>4-5 kartus</i>	<i>6 ir daugiau kartų</i>	<i>Nesikreipiau</i>
Tėvai					
Mokyklos darbuotojai					
Draugai					
Psichologas					
Kita					

9. Ar Jūsų mokykloje vykdoma elektroninių patyčių prevencija yra veiksminga (pamokos, seminarai, veiklos ar įvairūs renginiai, kurių metu kalbama apie elektronines patyčias)?

- Taip, veiksminga
- Ne, neveiksminga
- Nežinau ar elektroninių patyčių prevencija mano mokykloje yra vykdoma
- Mano mokykloje elektroninių patyčių prevencija nėra vykdoma

Ačiū už atsakymus ir skirtą laiką!

INFORMACINIS PRANEŠIMAS MOKINIŲ TĖVAMS DĖL PLANUOJAMO TYRIMO

Mieli tėveliai,

esu Mykolo Romerio universiteto vaiko teisių apsaugos magistrantūros studijų programos antro kurso studentė. Atlieku tyrimą, kurio tikslas - nustatyti kokių mastu yra paplitę elektroninės patyčios tarp gimnazinio amžiaus mokinių. Ketinu kreiptis į I-IV klasių mokinius, prašydama, kad jie atsakytų į anketos klausimus minėta tema, nes kiekvieno mokinio išsakyta nuomonė yra labai svarbi ir reikšminga. Anketinė apklausa yra anoniminė, todėl konfidencialumas – garantuojamas, o tyrimo rezultatai bus naudojami apibendrintai. Jeigu nesutinkate, kad Jūsų vaikas dalyvautų minėtame tyrime, prašau iki lapkričio 1 dienos mane apie tai informuoti el. paštu: xxxxxxxxxxxx@xxxx.com. Iš anksto dėkoju už bendradarbiavimą!

Pagarbiai, Karolina Reipė.

TYRIMO INSTRUMENTAS

INTERVIU KLAUSIMYNAS

1. Papasakokite apie savo darbo praktikoje buvusius atvejus, susijusius su pranešimais apie galimus vaiko teisių pažeidimus dėl elektroninių patyčių, kai su minėtomis patyčiomis susidūrė gimnazinio amžiaus vaikai?
2. Plačiau pakomentuokite, ar informacija apie minėtas patyčias buvo pateikta pranešime apie galimus vaiko teisių pažeidimus, ar paaiškėjo vėliau, vertinant vaiko situaciją? Pateikite pavyzdžių.
3. Papasakokite kokioje elektroninėje platformoje pasireiškė elektroninės patyčios?
4. Kokios formos buvo elektroninės patyčios?
5. Kokių veiksmų ėmėtės sužinoję apie elektroninių patyčių atvejį?
6. Kas, Jūsų nuomone, yra atsakingas už elektroninių patyčių prevenciją gimnazinio amžiaus vaikams?
7. Kokia, Jūsų nuomone, elektroninių patyčių prevencija gimnazinio amžiaus vaikams būtų veiksmingiausia/efektyviausia?